REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare şi Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varşovia

SUMAR

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Ştiințifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C".

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017

ISSN 1220-5710

CONTENTS

• Responsabili de număr: PETRE OTU
• VOICU ALEXANDRU – redactor
• ADRIAN PANDEA – coperta
• ELENA LEMNARU – tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1, telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955www.mapn.ro/diepa/ispaim

B 00136/00.01.2016

MIGRAȚIA UNGURILOR ÎN EUROPA

ALEXANDRU MADGEARU *

Abstract

From their homeland in the southern Ural area, the Finno-Ugric Mogyers moved on the territory of present-day republics of Tatarstan and Bashkortostan (6th-7th centuries), and next in Khazaria, where they mixed with a Turkic people, the Onogurs (they give the name of the new population). In 830, the Hungarians arrived in Levedia (between Don and Bug or Dniepr), becoming the vanguard of the Khazar army (20.000 horsemen). They had a supreme ruler called kende and a military commander called gyla. The Hungarians launched attacks toward the Danube in 837 or 838 at the request of Bulgaria, and in 862 and 863 at the request of the Byzantine Empire, against the Frankish Empire. Other invasions in Central Europe are attested in 881, 892 and 894. In 889, they were expelled by the Pechenegs from Levedia to Atelkuz (between Dniepr and Danube). They were then ruled by Arpad and Kursan. The Byzantine emperor Leo VI asked their help in the war against Bulgaria in 895. In these circumstances, the Bulgarian tsar Symeon summoned the Pechenegs to fight against the Hungarians, who were expelled from Atelkuz. They moved to a region already known by them, Pannonia.

Keywords: *migrations, Hungarians, Byzantine Empire, Bulgaria, Khazaria, Frankish Empire, Levedia, Atelkuz, Arpad, Symeon, Leo VI*

Studiile lingvistice comparative au stabilit că limba maghiară aparține grupului fino-ugric din familia uralică. Patria primitivă a populațiilor uralice din mileniile VI-IV î.d.Hr. a fost identificată în taigaua dintre cursul inferior și mijlociu al acestui fluviu și Munții Urali. În mileniul III î.d.Hr. au început migrațiile spre vest (Marea Baltică) și est (Siberia centrală). Separarea grupului ugric din cadrul familiei uralice s-a produs pe la sfârșitul acestui mileniu, când încălzirea climei a permis practicarea agriculturii în sudul Siberiei occidentale. În mileniul următor, extinderea stepei spre nord a stimulat apariția nomadismului (calul fusese deja domesticit la mijlocul mileniului II î.d.Hr.). O parte a ugrilor a ajuns în bazinul râului Tobol, situat la nord de Munții Mugodjar și la est de partea de sud a Munților Urali. În izolarea față de alte grupuri etnice creată acolo, acești ugri și-au dat un nou nume, *mogyer* (*magyar*, *majgar*), adică „om care vorbește". Acolo, *mogyerii* au practicat și o agricultură primitivă, dar păstoritul nomad a rămas principala îndeletnicire. S-a produs și o anumită stratificare socială[1]. *Mogyerii* au migrat apoi spre sud-vest, pe teritoriul actualelor republici autonome Tatarstan și Bașkortostan, probabil în secolele VI-VII. Unii dintre ei au rămas acolo, numărându-se printre înaintașii bașkirilor actuali[2]. În Bașkiria se afla acea *Hungaria Magna* pe care

* Cercetător științific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

a descoperit-o călugărul Iulianus în călătoria sa din 1236. Populația, care a păstrat numele de *možar*, vorbea o limbă similară cu a ungurilor din Ungaria.[3] Din Başkiria, o parte dintre *mogyeri* s-au deplasat în bazinul Kubanului, în apropiere de Caucazul de nord, adică într-un teritoriu care făcea parte din khaganatul khazar. Khazarii au fost o populație din familia türcică a cărei expansiune începuse după mijlocul secolului al VI-lea, din zona de la nord de Caucaz. Khaganatul hazar a cuprins în perioada sa de maximă expansiune din secolul al IX-lea un teritoriu care se întindea între bazinul inferior al fluviului Volga şi Nipru, inclusiv Peninsula Crimeea, cuprinzând populații de origini diverse (türcice, fino-ugrice, iraniene, slave, caucaziene). Inițial războinici nomazi, khazarii au evoluat către o economie bazată în principal pe comerțul de tranzit între lumea islamică, Bizanț şi Europa de Est. Capitala era pe Volga, la Itil. Khaganatul a creat stabilitate în stepele nord-pontice şi a intrat în alianță cu Imperiul Bizantin, având ca inamici comuni pe arabii care pătrunseseră spre Caucaz[4].

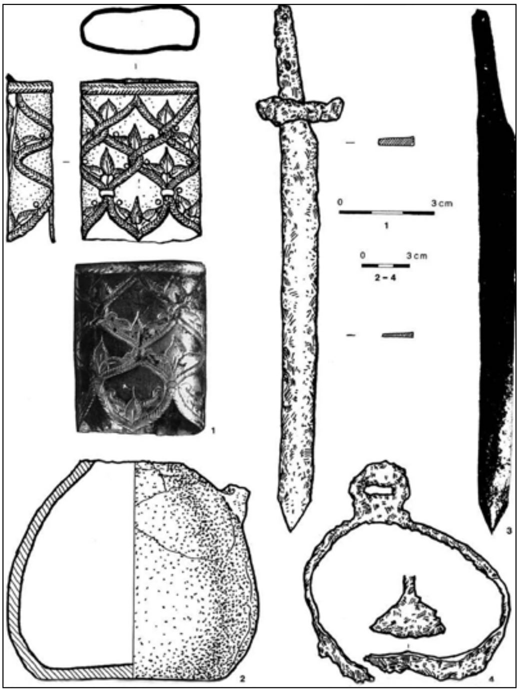

Prikhodniuk Oleg M., Čurilova L. N., The Korobčino Find (Ukraine) and some Problems of the Hungarian Ethnogenesis, în Acta Archaeologica ASH, 53, 2002, 1-3, p. 189: Descoperiri din mormântul maghiar de la Korobčino (sabie, fragment de teacă, scăriță de şa, vas de ceramică)

În timpul prezenței *mogyerilor* în Khazaria s-a produs şi amestecul cu onogurii, de la care provine numele *ungur*. Onogurii sau onogundurii, o etnie de origine türcică din grupul ogurilor, veniseră din Asia Centrală în urma unei noi deplasări în lanț a nomazilor, care a început în Sogdiana în jurul anului 460. Ei sunt atestați începând din 463 la nord de Caucaz. Numele lor se traduce prin „zece triburi". Ei sunt de fapt aceiaşi cu proto-bulgarii, al căror nume derivă din cuvântul türcic *bulğa*, care se poate traduce prin „cei care provoacă dezordine". Numele *onogur* stă la baza numelui *Ungri, Ungroi* sau *Ungari*, cu care au fost cunoscuți de către europeni toți cei care au făcut parte din această confederație de triburi, fiind apoi extins şi asupra vorbitorilor limbii ugro-finice, *mogyerii*[5]. Numele onogurilor sau onogundurilor a fost păstrat în maghiară sub forma *nándor*, aplicat bulgarilor (de exemplu, Belgradul este denumit *Nándorfehérvár*, „Cetatea Albă a bulgarilor", pentru că a fost deținut de Bulgaria înainte de cucerirea bizantină din 1018)[6]. Prin contactele cu aceşti vecini onoguri au intrat în limba mogyorilor primele elemente türcice[7]. În secolul al VII-lea, regiunea dintre Kuban şi Marea de Azov se numea *Onogoria*, după mărturia geografului anonim din Ravenna (originalul grec al acestei opere din secolul al IX-lea se datează pe la sfârşitul secolului al VII-lea): *Item iuxta Mare Pontico ponitur patria que dicitur Onogoria, quam subtilius Livanius phylosophus vicinam paludis Meotide sumitatis esse decernit.* Geograful a menționat într-un paragraf anterior şi Chazaria, prin care trec mai multe râuri, dintre care cel mai mare era Cuphis (Kuban). Aşadar, el a dispus de informații din perioada de început a statului khazar, înainte de extinderea acestuia spre vest[8].

În jurul anului 830, ungurii s-au deplasat din Başkiria la nord de Marea de Azov, în teritoriul denumit *Levedia* în opera lui Constantin VII Porfirogenetul.[9] Cunoscut sub numele latin (dat de istorici) *De Administrando Imperio,* acest text este un manual de politică externă compilat de împărat pentru fiul său Roman, în anii 948-952. Având caracter de secret de stat, valoarea sa este foarte ridicată. A fost compus în cea mai mare parte din materiale care fuse-

seră adunate anterior, pentru uzul împăratului Leon VI, în jurul anului 900. Între acestea se numărau și cele despre spațiul pontic, cu excepția celor referitoare la ruși. Introducerea informațiilor despre relațiile rușilor cu vecinii a fost făcută de Constantin, în anul 952. Rezultatul final a fost un text redactat destul de neglijent, în grabă, dar care este important pentru că pune în evidență modificările în politica externă impuse de ascensiunea rușilor[10]. Capitolele 1-13 prezintă relațiile dintre pecenegi, ruși, khazari și unguri (denumiți *Tourkoi*). Alt grup de capitole (37-40) oferă detalii suplimentare despre pecenegi și unguri. Această secțiune, care cuprinde și material referitor la evenimente din secolul al IX-lea, este cea care ne interesează (se bazează pe informații primite de la ungurii din vremea redactării sale). În capitolul 38 este prezentată originea ungurilor. Autorul arată că ungurii au trăit odinioară lângă Khazaria, în teritoriul denumit *Levedia*. Ca repere geografice sunt date râurile Chidmas și Chingilus. Acestea au fost identificate cu doi afluenți ai Bugului, Kodîma și respectiv Ingul.[11] *Levedia* era o regiune inclusă în Khazaria, situată între fluviile Don și Bug sau Nipru[12]. Regiunea a primit numele după cel al conducătorului, iar acest nume era cu certitudine de origine maghiară Numele consemnat de Constantin Porfirogenetul a supraviețuit în onomastica maghiară (*Lewedi*, atestat în 1138)[13].

Apărarea contra ungurilor pătrunși în Khazaria a impus ridicarea fortificației Sarkel („Casa Albă”), în regiunea Rostov pe Don, într-o poziție care controla accesul spre Marea de Azov. Cetatea a fost construită în 839 de către meșterii bizantini solicitați de khazari. Împăratul Theophil (829-842) l-a trimis pe ofițerul Petronas, care a coordonat acțiunea de ridicare a unei fortificații de tip bizantin. Geograful persan Ibn Rusta din secolul al X-lea afirma că pentru a se apăra de acei *Majghari* care trăiau între Volga (Atil) și Don (Duba), khazarii au ridicat fortificații (în regiune au fost identificate arheologic 12 fortificații databile în acea perioadă). Cele mai multe din informațiile lui Ibn Rusta despre unguri provin din opera pierdută a lui al-Ğaihānī, care a trăit în Persia în prima jumătate a secolului al X-lea: *Kitāb al-masālik wa-l-mamālik* (“Cartea itinerariilor și împărățiilor”). La rândul său, al-Ğaihānī s-a bazat pe o sursă din secolul al IX-lea, pierdută și ea. Din fragmentele păstrate la diverși autori, între care și Ibn Rusta, orientalistul István Zimonyi a reconstituit capitolul despre unguri din opera lui al-Ğaihānī. În cazul pasajului despre apărarea khazarilor în fața ungurilor, Ibn Rusta a folosit altă sursă, relatarea lui al-Jarmi, care a trăit ca prizonier la Constantinopol chiar în timpul împăratului Theophil[14].

În primii ani după pătrunderea în Levedia ungurii reprezentaseră un pericol pentru statul khazar, dar ei au devenit ulterior o componentă a acestei confederații, fiind folosiți ca avangardă a armatei. Sursa arabă pe care s-a bazat Constantin Porfirogenetul conținea o greșeală de copiere în pasajul despre conviețuirea „turcilor” (ungurii) cu khazarii. Cuvintele „trei ani” au fost considerate de regulă o eroare, pentru că ar fi greu de admis ca această conviețuire să fi durat așa de puțin. Soluția a fost oferită de orientalistul George Bata, care a constatat că într-un text arab, acele cuvinte pot fi ușor confundate cu expresia „avangarda unei armate”. De aceea, el a reconstituit astfel pasajul din capitolul 38: „Ei au trăit împreună cu khazarii ca avangardă a armatei, și au luptat în alianță cu khazarii în toate războaiele lor”. Pe de altă parte, numele de *Savartoi* dat unei ramuri a acelorași războinici unguri este explicat prin arabul *suwara*, „călăreț”[15]. Poziția de avangardă a călăreților maghiari în armata khazară a fost menționată și de al-Ğaihānī (în pasajul păstrat de Ibn Rusta), care preciza că șeful acestor *Majghari* dispunea de 20.000 de călăreți. Unii istorici apreciază că numărul total al populației ar fi fost de până la 500.000, considerându-se că doar o familie din cinci ar fi fost luptătoare, și că o familie ar fi avut în medie cinci membri. Există însă și alte estimări, care coboară la circa 100.000 numărul total al ungurilor aflați în Levedia. Problema rămâne deschisă. Ungurii apărau părțile de nord ale khaganatului khazar. Regele lor purta titlul de *kende* (*kündu*), și avea în subordine pe comandantul militar intitulat *gyla* (*gyula*). Această dualitate a puterii a apărut sub influența khazarilor.[16]

La scurt timp după ce au ajuns în Levedia, ungurii au fost implicați într-un conflict în apropiere de Dunărea de Jos. Prizonierii bizantini care fuseseră deportați de Bulgaria în anul 813 într-un teritoriu de la nord de Dunăre au

cerut ajutorul împăratului Theophil (printre ei se afla și viitorul împărat Vasile I, întemeietorul dinastiei macedonene). Pentru a respinge armata trimisă de acesta cu o flotă, în anul 837 sau 838, bulgarii i-au chemat pe războinicii unguri, care pe atunci erau încă dușmani ai khazarilor, aliații imperiului. În sursă (cronica lui Leon Grammatikos), acești războinici apar cu trei nume: *Oungroi*, *Hunnoi*, dar și *Tourkoi*. După două lupte, macedonenii au reușit să-i alunge pe cei care intenționau să-i jefuiască.[17] În opera lui al-Ğaihānī se mai menționează și că ungurii ajungeau până la Dunăre (*Duna*), dincolo de care se aflau bulgarii (n.n.d.r, adică *nandor*)[18].

În misiunea diplomatico-religioasă pe care a întreprins-o în Khazaria în 861, Sfântul Chiril (Constantin) i-a întâlnit undeva în Crimeea pe unguri, care continuau să facă parte din confederația condusă de khazari. Cea mai importantă consecință a misiunii sfântului Chiril a fost transformarea ungurilor în aliați ai Imperiului Bizantin contra rușilor (care în 860 atacaseră Constantinopolul). Întrucât pe atunci Imperiul Bizantin era în relații ostile cu Imperiul Franc, trimisul împăratului Mihail III i-a îndemnat pe unguri să declanșeze un raid de pradă în teritoriile răsăritene ale acestuia. Acest atac din anul 862 a fost înregistrat de analele mănăstirii Saint Bertin: *hostes antea illis populis inexperti, qui Ungri vocantur*. Lupta s-a dat undeva în Austria de azi. În 863 a urmat un nou atac, care a fost consemnat în analele mănăstirii Sankt-Gallen: *gens Hunnorum christianitatis nomen aggressa est*.[19] Ungurii instalați în Levedia au fost menționați în scrierea anonimă din secolul al IX-lea *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii*, cunoscută și sub denumirea de „geograful bavarez". În această enumerare de populații din Europa centrală și de est apar și *Ungare* (de asemenea și khazarii: *Caziri*). Conform celor mai noi cercetări, textul a fost compus în jurul anului 870 de către Grimoald, abate la Sankt-Gallen și cancelar al regelui Ludovic Germanicul. Informațiile despre bulgari, khazari și unguri ar fi fost furnizate de Sfântul Methodiu, care se afla atunci la Reichenau[20]. De asemenea, în versiunea veche engleză a istoriei lui Orosius se consemna prezența unei populații denumite *Hungerre*, care înainte se numiseră bastarni (*Basterne, nu hie mon haet Hungerre*). Bastarnii au fost un neam germanic care a locuit în Moldova până în secolul al III-lea d.Hr.[21]

Din Levedia, ungurii au continuat să efectueze raiduri de pradă spre vest. În 881, celălalt apostol al slavilor, Sfântul Methodiu, pe când mergea din Moravia spre Imperiul Bizantin s-a întâlnit undeva la Dunăre cu un „rege al ungurilor", care era probabil chiar Levedias. Informația provine din versiunea extinsă a relatării despre viața acestui sfânt, redactată în Moravia pe la sfârșitul secolului al IX-lea. Tot în anul 881 s-a înregistrat un atac al ungurilor în zona Vienei, la care au luat parte și kavarii (*Cowari)*[22]. Kavarii au fost un grup türcic care se răzvrătise contra khazarilor, în jurul anului 870. Ei s-au aliat cu ungurii atunci când și aceștia s-au desprins de khazari, devenind avangarda acestora, tot așa cum ungurii fuseseră avangarda khazarilor.[23] Mechthild Schulze-Dörrlamm a propus existența unei faze databile între 862 sau 881 și 896 pentru obiectele specifice ungurilor și kavarilor, descoperite în bazinul superior al Tisei, dar și în zona dintre Budapesta și Bratislava. Acestea ar semnala rămânerea unora dintre acești atacatori în mai multe locuri din Pannonia după raidurile efectuate începând din 862[24]. În 881, ungurii au acționat în serviciul lui Svatopluk I, regele Moraviei Mari, aflat în conflict cu francii. În alte situații, ungurii au acționat contra moravienilor, precum în 892. După doi ani însă, ungurii au fost convinși de noul rege al Moraviei Mojmir II (894-circa 901) să atace posesiunile france din Pannonia, și au făcut prăpăd. Analele Abației Fulda au consemnat că acești *Ungari* au ucis bărbații și femeile în vârstă, iar pe cele tinere le-au răpit pentru a-și satisface poftele. Ei erau așadar mercenari pe care îi putea folosi oricine, fapt care poate fi constatat încă din 838. Valoarea lor militară era dată de rapiditatea cu care se desfășurau atacurile și de armele eficiente de care dispuneau (arcuri și săbii)[25].

În 889, conform datei consemnate în cronica abatelui Regino din Prum, scrisă în jurul anului 908, ungurii au fost alungați de pecenegi din Levedia. Astfel, ei s-au desprins din confederația khazară și au pătruns în regiunea denumită *Atelkuz*. Numele acesta a fost transmis de Constantin Porfirogenetul, care a menționat și râurile de acolo, de la est la vest:

Varouch, Kouvou, Troullos, Broutos, Seretos[26]. Pentru ultimele două nume echivalența este clară (Prutul și Siretul). Cei mai mulți cercetători identifică râurile Varouch cu Niprul, Kouvou cu Bugul, iar Troullos cu Nistrul (denumit și mai târziu Turla, numele fiind de origine türcică)[27]. Așadar, Atelkuzul se întindea între Nipru și Dunărea Maritimă. Numele consemnat de Constantin Porfirogenetul redă forma maghiară *Etelköz*, care înseamnă „între râuri"[28].

Între timp, în stepă se declanșase o nouă reacție în lanț, în 893, după ce emirul Ismail bin Ahmad din Transoxiana (azi, în Uzbekistan) i-a atacat pe turcii din regiune. Aceștia i-au atacat pe oguzi (uzi), care la rândul lor s-au îndreptat contra pecenegilor. De aceea, mai mulți istorici au afirmat că nu în 889, ci abia în 894 s-a produs acel atac al pecenegilor care a determinat deplasarea ungurilor din Levedia în Atelkuz[29]. Nu numai că nu există motive de a contesta corectitudinea anului menționat de Regino, dar este puțin probabil ca efectele acestei mișcări în lanț să fi fost atât de rapide. În 894, ungurii se aflau de câțiva ani în apropiere de Dunăre, căci doar așa se explică intensificarea atacurilor în Europa Centrală, precum și implicarea lor în conflictul dintre Bulgaria și Imperiul Bizantin. Este de reținut și faptul că informațiile consemnate de Regino proveneau din Imperiul Bizantin, adică dintr-o sursă pierdută pe care a rezumat-o (forma *Pecinaci* este de origine greacă)[30].

Atunci când au pătruns în Atelkuz, ungurii aveau un nou conducător militar, Arpad. Levedias refuzase să devină supusul khaganului khazar. Reprezentanții acestuia au găsit pe alt șef ungur dispus să accepte această situație: Arpad, fiul lui Almos (Almoutz). Persistă însă controversa dacă Arpad a devenit *kende* sau *gyula*. În a doua variantă, Almos ar fi rămas șeful suprem, după care titlul de *kende* a fost preluat de Kursan, care era ori un fiu al lui Levedias, ori un frate al lui Arpad. Oricum, aceste chestiuni sunt mai puțin relevante pentru problema migrației ungurilor[31].

Sfârșitul scurtei prezențe a ungurilor în Atelkuz a fost consecința implicării lor în războiul bizantino-bulgar care a început în 894. După ce țarul Simeon (893-927) a cucerit porturile Mesembria și Anchialos (care fuseseră recuperate de Imperiul Bizantin în 863), împăratul Leon VI (886-912) a lansat în 895 o contraofensivă care a constat într-un atac terestru în sudul Bulgariei combinat cu trimiterea unei flote la Dunăre. Pentru a completa efectivele transportate cu această flotă, au fost contactați ungurii din Atelkuz, care erau conduși de Kur-

Traseul migrației ungurilor după Türk Attila, The new archaeological research design for early Hungarian history, Hungarian Archaeology. E-Journal, 2012, Summer (www.hungarianarchaeology.hu), p. 2

san și Arpad. Este posibil ca ungurii să fi atacat deja teritoriile dominate de Bulgaria la nord de Dunăre, cu ocazia invaziei în Pannonia din anul anterior. Fiind pe atunci aliați ai Moraviei Mari, ungurii loveau un inamic al acesteia. Deoarece forțele bulgare fuseseră concentrate în sud pentru a lupta contra armatei bizantine, războinicii unguri, după ce au fost trecuți peste Dunăre cu navele bizantine, au putut prăda în voie o parte din Bulgaria cel puțin până la Preslav, obținând două sau trei victorii majore (*Analele de la Fulda* au consemnat uciderea a 20.000 de călăreți bulgari). În mai multe locuri din nord-estul Bulgariei s-au descoperit săbii specific maghiare care pot proveni din această campanie. Simeon a fost nevoit să se refugieze în cetatea Dorostolon și să negocieze pacea prin intermediul comandantului flotei bizantine Niketas Skleros, cel care anterior îi contactase pe unguri. În continuare, țarul a pus la cale revanșa contra ungurilor, în cooperare cu pecenegii, care au pătruns în Atelkuz și i-au obligat de unguri să fugă de acolo, în primăvara anului 896, eventual la sfârșitul anului 895. Pecenegii au acționat probabil la îndemnul khazarilor, care erau deranjați de manifestările de independență ale ungurilor, și au distrus sălașele ungurilor din Atelkuz, pe când cea mai mare parte a luptătorilor se afla încă în Bulgaria[32].

Afirmația lui Regino că ungurii ar fi plecat din cauza insuficienței spațiului necesar pentru a-i hrăni (*habundant vero tanta multitudine populorum, ut eos genitale solum non sufficiat alere*) este inspirată dintr-un pasaj din „Istoria longobarzilor" a lui Paul Diaconul, fiind așadar lipsită de valoare.[33] În legătură cu cucerirea Atelkuz-ului de către pecenegi, există și un izvor neglijat de cei mai mulți cercetători, dar care din păcate este prea vag pentru a permite o concluzie clară. Descriind invazia pecenegilor din iarna 1046-1047 produsă peste Dunăre, mitropolitul de Euchaita Ioan Mauropous afirma despre acești nomazi că „prin jaf și-au dobândit și țara pe care o locuiau până acum, izgonind dintr-însa pe cei ce sălășluiseră mai înainte acolo și care erau mai slabi; față de aceștia din urmă stăpânitorii noștri din vechime nu și-au precupețit grija (*pragmateía*)". Doar Mircea Dogaru a observat că acei locuitori anteriori mai slabi ar putea fi românii trăitori în Moldova[34]. Alungarea lor de către pecenegi ar reprezenta retragerea spre zonele mai înalte.

Prin plecarea din Atelkuz, se deschidea un nou capitol în istoria ungurilor, care și-au aflat patria finală în Pannonia, după ce o parte dintre ei au pierit în luptele cu bulgarii și pecenegii. În vestul Atelkuzului, adică în teritoriul populat și de români, singura mărturie arheologică posibil maghiară este mormântul de la Frumușica (raionul Florești, Republica Moldova). Celelalte morminte izolate care le-au fost atribuite sunt de fapt pecenege[35]. Ideea descinderii ceangăilor din Moldova din ungurii rămași în Atelkuz este cu totul fantezistă.[36]

NOTE

[1] D. Sinor, *The Outlines of Hungarian Prehistory*, Cahiers d'histoire mondiale, Neuchâtel, 4, 1958, 3, p. 514-524; I. Fodor, *In search of a new homeland: the prehistory of the Hungarian people and the conquest*, Budapest, 1982, p. 1-194; P. Golden, *An Introduction to the history of the Turkic peoples. Ethnogenesis and state-formation in medieval and early modern Eurasia and the Middle East*, Wiesbaden, 1992, p. 259-261; G. Kristó, *Hungarian History in the 9th Century*, Szeged, 1996, p. 24-33, 57-58; A. Róna-Tas, *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages. An Introduction to Early Hungarian History*, Budapest, 1999, p. 174-177, 271-275, 294-308; V. Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century. I. Hungarians, Pechenegs and Uzes; II. Cumans and Mongols*, Amsterdam, 2006, p. 19-24, 29-30.

[2] E. A. Khalikova, A. H. Khalikov, *Altungarn an der Kama und im Ural (Das Gräberfeld von Bolschie Tigani)*, Budapest, 1981; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 51-53; V. Spinei, *The Great...*, p. 52-53.

[3] D. Sinor, *The Outlines...*, p. 532-536; I. Vásáry, *The Hungarians or Možars and the Meščers/Mižers of the Middle Volga region*, Archivum Eurasiae Medii Aevi, 1, 1975, p. 237-275; I. Fodor, *In Search...*, p. 195-201, 264-271; V. Spinei, *The Great...*, p. 24, 53-56.

[4] A. Bartha, *Hungarian Society in the 9th and 10th Centuries*, Budapest, 1975, p. 9-21; P. Golden, *An Introduction...*, p. 233-243; *The World of the Khazars. New Perspectives. Selected Papers from the Jerusalem 1999 International Khazar Colloquium*, ed. by P. B. Golden, H. Ben-Shammai, A. Roná-Tas, Leiden, 2007.

[5] I. Boba, *Nomads, Northmen and Slavs. Eastern Europe in the Ninth Century*, The Hague 1967, p. 75-101; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 58-65; A. Róna-Tas, *Hungarians...*, p. 209-212, 283-285; V. Spinei, *The Great...*, p. 16-17.

[6] L. Benkő, *Zur Geschichte des Ungartums vor dem Landnahme im Zusammenhang mit Leved und Etelköz*, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, 34, 1984, 3-4, p. 191-193.

[7] A. Bartha, *Hungarian...*, p. 49-52; P. Golden, *An Introduction...*, p. 244-245; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 44-50; V. Spinei, *The Great...*, p. 20-21.

[8] J. Schnetz, *Itineraria Romana*. Vol. II. *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*, Leipzig, 1940, p. 44, 45 (IV. 1, 2). Pentru Geograful din Ravenna vezi: F. Staab, *Geograph von Ravenna*, în *Reallexikon der germanischen Altertumskunde begründet von Johannes Hoops*, vol. 11 *(Gemeinde-Geto-dakische Kultur)*, Berlin-New York, 1998, p. 102-109.

[9] Constantin Porfirogenetul, *Carte de învățătură pentru fiul său Romanos*, traducere de V. Grecu, București, 1971, 58 (cap. 38).

10 J. Howard-Johnston, *The De Administrando Imperio: a re-examination of the text and a re-evaluation of its evidence about the Rus*, în *Les Centres proto-urbains russes entre Scandinavie, Byzance et Orient*, ed. par M. Kazanski, A. Nercessian, C. Zuckerman, Paris, 2000, p. 301-336.

[11] L. Benkő, *Zur Geschichte...*, p. 158-168; Idem, *Le sedi degli Ungari nel secolo nono*, în *Popoli delle Steppe: Unni, Avari, Ungari* (Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 35, 1987), Spoleto, 1988, p. 287-291; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 97-106; C. Zuckerman, *Les Hongrois au pays de Lebedia: Une nouvelle puissance aux confins de Byzance et de la Khazarie ca. 836-889*, în K. Tsiknakis (ed.), *Byzantium at War (9th-12th c.)*, Athens, 1997, p. 58.

[12] G. Vernadsky, M. Ferdinandy, *Studien zur ungarischen Frühgeschichte: I. Lebedia; II, Almos*, München, 1957, 14-17; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 107-111; C. Zuckerman, *Les Hongrois...*, p. 56-57; V. Spinei, *The Great...*, p. 58.

[13] L Benkő, *Le sedi...*, p. 286; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 112.

[14] Constantin Porfirogenetul, p. 63 (cap. 42); I. Boba, *Nomads...*, p. 70-74, 89-90; A. Bartha, *Hungarian...*, p. 13-14, 61-62; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 16-17; C. Zuckerman, *Les Hongrois...*, p. 51, 52, 55, 58-60; I. Zimonyi, *Muslimische Quellen über die Ungarn vor der Landnahme: das ungarische Kapitel der Ğaihānī-Tradition*, Herne, 2006, p. 19-49, 244-247.

[15] G. Bata, *The Turks who were called Sabartoi Asphaloi*, Journal of Turkish Studies, 20, 1996, p. 180-187.

[16] A. Bartha, *Hungarian...*, p. 57, 110; I. Fodor, *In search...*, p. 235-236; P. Golden, *An Introduction...*, p. 262; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 42, 136, 171-173; A. Róna-Tas, *Hungarians...*, p. 342-343; I. Zimonyi, *Muslimische...*, p. 80-94, 267; V. Spinei, *The Great...*, p. 60, 79.

[17] Leon Grammatikos, *Chronographia*, ex recognitione I. Bekkeri, Bonn, 1842, p. 232 (*Fontes Historiae Daco-Romanae*, II, București, 1970, p. 650-653); I. Boba, *Nomads...*, p. 78-79; C. Zuckerman, *Les Hongrois...*, p. 53; V. Spinei, *The Great...*, p. 58, 64; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 15, 127.

[18] I. Zimonyi, *Muslimische...*, p. 174-195. Identificarea acelor n.n.d.r cu românii este eronată (a fost susținută de A. Decei, *Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardizi (a.1050)*, în *Fraților Alexandru și Ion I. Lăpedatu, la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1936, p. 877-900; Gh. I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, ed. de S. Brezeanu, București, 1988, p. 109-113; M. Dogaru, *Izvoare narative și documentare despre impactul românilor cu maghiarii (c. 890-896)*, în *Armată și societate în spațiul românesc. Epoca veche și mileniul migrațiilor*, coord. M. Dogaru, București, 1998, p. 172-174; I. A. Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca 1996, p. 95). S-a presupus, fără argumente, că n.n.d.r. ar fi fost numele unui conducător al românilor.

[19] *Annales Bertiniani*, recensuit G. Waitz (*Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum*, 5), Hannovra, 1883, p. 60 (a. 862); *Annales Sangallenses maiores*, în *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores in folio,* I, ed. G. H. Pertz, Hannovra, 1826, 76 (a. 863); L. Benkő, *Le sedi...*, p. 305; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 132-133; V. Spinei, *The Great...*, p. 69-70.

[20] I. Boba, *Nomads...*, p. 80; C. Cihodaru, *Note critice la unele studii asupra "geografului bavarez"*, Studii, 23, 1970, 6, p. 1122, 1130; M. Betti, *La Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii. Lo spazio oltre il "limes" nel IX secolo*, Mélanges de l'École française de Rome. Moyen Âge, 125, 2013, 1, p. 13-14.

[21] *King Alfred's Orosius*, ed. H. Sweet (Early English Text Society, Original Series, 79), London, 1883, p. 206; A. Decei, *Relații româno-orientale. Culegere de studii*, redactor M. D. Popa, București. 1978, 59; M. Eggers, *Der geographische Einschub in der altenglischen Bearbeitung der "Kosmographie" des Orosius und der europäische Osten*, Eurasian Studies Yearbook. International Journal of Northern Eurasia, 79, 2007, p. 24.

[22] *Annales ex Annalibus Iuvavensibus antiquis excerpti*, ed. H. Breslau, în *Monumenta Germaniae*

Historica. Scriptores in folio, XXX/2, Leipzig, 1934, p. 742 (a. 881); L. Benkő, *Le sedi...*, p. 305; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 175; C. Zuckerman, *Les Hongrois...*, p. 63; V. Spinei, *The Great...*, p. 70.

[23] Constantin Porfirogenetul, p. 60 (cap. 39); I. Fodor, *In Search...*, p. 238-239; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 149-151; C. Zuckerman, *Les Hongrois...*, p. 62-63; I. Zimonyi, *Muslimische...*, p. 42; V. Spinei, *The Great...*, p. 60, 70, 72.

[24] M. Schulze-Dörrlamm, *Untersuchungen zur Herkunft der Ungarn und zum Beginn ihrer Landnahme im Karpatenbecken*, Jahrbuch des Römisch-Germanisches Zentralmuseums Mainz, 35, 1988, 2, p. 439-446.

[25] *Annales Fuldenses sive Annales Regni Francorum Orientalis* (...) recognovit F. Kurze (*Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum*, 7), Hannovra, 1891, p. 121 (a. 892), 125 (a. 894); Regino, *Chronicon*, ed. F. Kurze (*Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum*, 50), Hannovra, 1890, p. 143 (a. 894); G. Kristó, *Hungarian...*, p. 176-178; I. Zimonyi, *Muslimische...*, p. 42; V. Spinei, *The Great...*, p. 72.

[26] Regino, p. 132 (a. 889); Constantin Porfirogenetul, p. 60 (cap. 38).

[27] L. Benkő, *Le sedi...*, p. 304; C. Zuckerman, *Les Hongrois...*, p. 56; A. Róna-Tas, *Hungarians...*, p. 217, 322; V. Spinei, *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Leiden, Boston, 2009, p. 64-65.

[28] D. Sinor, *The Outlines...*, p. 526; A. Bartha, *Hungarian...*, p. 79-81; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 154-157 (care datează mutarea în Atelkuz pe la 860); F. Makk, *Etelköz et la Mésopotamie de l'Occident*, în K. Bibok, I. Ferincz, M. Kocsis (ed.), *Cirill és Metód példáját követve ...Tanulmányok H. Tóth Imre 70. születésnapja tiszteletére*, Szeged, 2002, p. 273-281; V. Spinei, *The Great...*, p. 62; V. Spinei, *The Romanians...*, p. 64.

[29] G. Györffy, *Sur la question de l'établissement des Petchénègues en Europe*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, 25, 1972, 1-3, p. 284-287; I. Fodor, *In Search...*, p. 280; L. Benkő, *Zur Geschichte...*, p. 173-178; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 182.

[30] C. A. Macartney, *The Magyars in the Ninth Century*, Cambridge, 1968, p. 70.

[31] Constantin Porfirogenetul 1971, p. 59-60 (cap. 38); *Faptele ungurilor de secretarul anonim al regelui Bela* (Izvoarele Istoriei Românilor, ed. Gh. Popa-Lisseanu, I), București, 1934, p. 27-29, 76-78 (cap. V-VII); A. Bartha, *Hungarian...*, p. 64; G. Kristó, *Hungarian...*, p. 159-167, 201-203; C. Zuckerman, *Les Hongrois...*, p. 64-65; A. Róna-Tas, *Hungarians...*, p. 330, 344-345.

[32] Leon Grammatikos, p. 267 (FHDR II, p. 652/653); *The Taktika of Leo VI*. Text, Translation and Commentary by G. T. Dennis, Washington DC, 2010, p. 452/453 (cap. 18. 40); Theophanes Continuatus, *ex recognitione I. Bekkeri*, Bonn, 1838, p. 358-359 (FHDR II, 672/673); Symeon Magister, *Chronicon*, recensuit S. Wahlgren, Berlin, New York, 2006, p. 276-277 (cap. 133); Constantin Porfirogenetul, p. 61, 89 (cap. 40, 51); *Annales Fuldenses*, p. 126 (a. 895), 129-130 (a. 896); Jean Skylitzes, *Histoire des empereurs de Byzance*, traduction francaise par B. Flusin, Paris, 2003, p. 148-150 (*Leon VI*, 12, 14); G. Kristó, *Hungarian...*, p. 182-189; A. Róna-Tas, *Hungarians...*, p. 334-335; J. D. Howard-Johnston, *Byzantium, Bulgaria and the Peoples of Ukraine in the 890s*, Materialy po arkheologiji, istoriji, i etnografiji Taorii, Simferopol, 7, 2000, p. 345-356; V. Spinei, *The Great...*, p. 73-74; V. Yotov, *A note on the "Hungarian sabers" of medieval Bulgaria*, în F. Curta (ed.), *The Other Europe in the Middle Ages. Avars, Bulgars, Khazars and Cumans*, Leiden, Boston, 2008, p. 327-338.

[33] Regino, p. 132 (a. 889); G. Kristó, *La conquête hongroise (réalité et tradition)*, în S. Cernus, K. Korompay (ed.), *Les Hongrois et l'Europe: conquête et intégration (Colloque, juin 1997, organisé par l'Université de Szeged, JATE; Paris III-Sorbonne nouvelle, CIEH; l'Institut hongrois de Paris)*, Paris, 1999, p. 138-139.

[34] Ioan de Euchaita, *Cuvântare de ziua pomenirii marelui purtător de biruință*, în *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. III, București, 1975, p. 4/5; M. Dogaru, *Izvoare...*, p. 166.

[35] I. Fodor, *Zur Problematik der Ankunft der Ungarn im Karpatenbecken und ihrer fortlaufenden Besiedlung*, în *Interaktionen des mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.-10. Jahrhundert. Symposium Nové Vozokany 3.-7. Oktober 1983*, Nitra, 1984, p. 100-102; I. Bóna, *Transylvania in the Period of the Hungarian Conquest and Foundation of a State*, în *History of Transylvania*, Vol. I: *From the Beginnings to 1606*, ed. by L. Makkai, A. Mócsy, Boulder 2001, 277; V. Spinei, *The Romanians...*, p. 68.

[36] A fost criticată de V. Spinei, *The Great...*, p. 76; V. Spinei, *The Romanians...*, p. 71; C. Bálint, *A contribution to research on ethnicity: a view from and on the east*, în W. Pohl, M. Mehofer (ed.), *Archaeology of Identity – Archäologie der Identität*, Wien 2010, p. 181.

MEMORIA ŞI ISTORIOGRAFIA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN ANII INTERBELICI. UN INVENTAR AL TEMATICILOR DE DEZBATERE ŞI AL ISTORIOGRAFIEI DEDICATE SUBIECTULUI

Dr. ŞERBAN PAVELESCU *

Abstract

....
....

Keywords: ....
....

O sută de ani după prima conflagraţie mondială, memoria şi moştenirea acestui prim război al epocii industriale şi punct de început al „scurtului" secol al XX-lea[1] sunt încă o parte a cotidianului nostru şi se constituie, *o tempora*, încă în subiecte de analiză şi dezbatere cu ecouri şi implicaţii pentru timpurile prezente.

Dacă în spaţiul occidental, de departe cel care acuză cel mai pregnant moştenirea primului război mondial, sau a „marelui" război, ca să preluăm apelativul consacrat în istoriografia şi societatea franceză[2] şi nu numai, dezbaterea actuală, asemeni celor care au succedat-o în timp, în contexte aniversare ori nu, se prezintă drept un subiect pe deplin consacrat şi cu determinări şi dezvoltări clare[3], în spaţiul est european, cazul românesc este unul de referinţă, lucrurile sunt departe de a fi atât de bine conturate. Fractura memorială pe care o antrenează epoca comunistă, mutaţiile şi motivaţiile politice şi ideologice ce încadrează şi, nu de puţine ori, deformează procesul memorial şi cel al producţiei istoriografice au influenţat, pe de o parte, mai înainte menţionatele

* Cercetător ştiinţific gr. II, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară.

itemuri și, pe de altă parte au produs un deficit de material documentar semnificativ.

O analiză comparativă a respectivelor publicații și însemnări, a resurselor documentare disponibile ne pune la dispoziție o imagine fragmentară cu o evidentă supra expunere a unor elemente cheie ce au rămas perene pretându-se la interpretări și reinterpretrări succesive. Clasicele „Mărăști, Mărășești, Oituz" din istoria participării armatei române la primul război mondial sunt cel mai îndreptățit exemplu ce poate fi citat în context.[4] Susținând în continuare această cheie interpretativă putem observa fluctuații și evidente acoperiri documentare inegale pentru evenimente cheie ale istoriei românești în anii primului război mondial a căror acoperire documentară și mai ales memorială și istoriografică fluctuează funcție de criterii de referință ideologice și politice. Exemplele în cauză cele mai flagrante sunt cele ale campaniilor armatei române în apărarea României Mari, din 1918 în Basarabia și din anii 1918-1920 din Ungaria.

Dincolo de aceste prime constatări introductive pot fi aduse în dezbatere ca argumente ilustrând modul oarecum atipic de reflectare a experienței războiului în memoria și istoriografia românească o altă serie de resorturi explicative ce țin de cultura și civilizația românească a epocii, de modul în care știința de carte, habitudinile și moravurile societale încurajează sau comportamente de natură a genera consemnări, documente reflectând epoca și timpurile războiului.[5] Analfabetismul, proporția covârșitoare a elementului rural în rândul trupelor, atitudinea acestora față de război, de viață și moarte, toate acestea modifică parametrii posibilei analize istorice până acolo încât putem spune că, din punct de vedere documentar, susținerea unui demers vizând reflectarea vieții pe front, moravurile, elementele de viață cotidiană din timp de război sunt cu mult mai dificile[6]. Dacă adăugăm acestor elemente constitutive inițiale și pierderile memoriale, prin distrugere voită și prin refuzul amintirii, pe care le generează epoca comunistă, tabloul rezultant este cu atât mai grăitor. În ceea ce privește acest ultim palier al resurselor documentare posibile referitoare la prima conflagrație mondială se cuvine să insistăm asupra acestei „amnezii" deliberate care afectează cel mai pregnant studiile care se referă la arii ce depășesc cadrele clasice ale istorografiei subiectului care se concentrează pe subiecte politice și militare și care tratează fenomenul în discuție și evenimentele asociate la scară mare, din punctul de vedere al nivelului cel mai înalt al deciziei politice și militare. În acest context este aproape imposibil de dezvoltat studii istorice asemănătoare celor ale istoriografiei occidentale ce utilizează amplul material documentar păstrat în cadrul familiilor combatanților ori asociat acestora și care urmăresc moravuri, impactul războiului asupra societății, viața cotidiană pe front și în spatele acestuia, ocupația, etc. Iconografia războiului are mult de suferit din aceeași cauză, distrugerea deliberată a imaginilor atestând participarea la război a unor membri ai familiei, atestare de natură să aducă prejudicii celor în cauză dar și familiilor lor conjugându-se cu o slabă operă de recuperare/achiziție/prezervare de imagini documentare de epocă din partea unor organisme ale statului având atribuții în păstrarea memoriei societale precum arhivele ori muzeele.

În acest cadru documentar și memorial, amintirea primului război mondial, reflectarea sa în opinia publică și în istoriografia perioadei comportă multiple teme și paliere de evoluție.

O primă constatare care se impune este aceea că, pentru autoritățile României Mari a anilor de debut al perioadei interbelice, datoria de memorie și reflectarea primului război mondial și a participării românești la conflagrație a reprezentat de la bun început o miză deosebită în ceea ce a fost procesul de construcție și „inventare"[7] a națiunii și societății românești. Confruntate cu sarcina unificării și consolidării statului național-unitar, a creării cadrelor funcționale administrativ-teritoriale, economice și politice ale ființării acestuia, autoritățile de la București aleg calea editării, reconstrucției memoriale a națiunii. Componente ale acestei politici ce îndrumă și construiește o versiune alternativă a istoriei și memoriei primului război mondial și a participării românești la conflagrație sunt politica școlară[8], îndeosebi în ceea ce privește manualele și programa școlară de istorie națională, dar și aceea a discursului oficial, aceea de creare și întipărire în conștiința publică a unor „locuri ale memoriei" compatibile cu ceea ce se dorea fi imaginea unică a is-

Ilustrată de propagandă, 1917
(sursă foto: Arhivele Naționale)

toriei contemporane și nu numai a națiunii române. Un război dificil punctat, cu numeroase înfrângeri și nenumărate pierderi și privațiuni îndurate de către populația civilă, încununat de o pace câștigată printr-un concurs de circumstanțe incredibile sunt reorganizate memorial în jurul unui discurs memorial oficial ce escamotează, fie și parțial, dezastre precum cel de Turtucaia ori trădări precum aceea a colonelui Sturza pentru a se preocupa de reflectarea *in extenso* a unor epopei eroice precum bătăliile din toamna anului 1916 de apărare a culoarului Rucăr-Bran (Mateiaș, Dragoslavele), luptele defensive de la Oituz și Mărășești, ofensiva de la Mărăști, etc. Polemici precum aceea indusă în dezbaterea publică de către viitorul mareșal Averescu asupra „răspunderilor” sunt înăbușite și evacuate pe cât se poate de rapid din dezbaterea publică[9]. Acuze și campanii publice împotriva colaboraționiștilor și profitorilor ocupației cunosc aceeași soartă, iar modul în care Marghiloman este exonerat de mare parte din răspunderea ce îi revenea pentru conducerea cabinetului germanofil colaboraționist cu trupele de ocupație în prima parte a anului 1918[10] este exemplar pentru modul în care imaginea, memoria publică a ceea ce era deja „Războiul de reîntregire națională” este curățată de umbre și dubii pentru a introduce unul dintre simbolurile de forță ale politicii de unificare și creare a unei identități naționale comune – armata română, armata tuturor românilor din toate provinciile componente ale României Mari care a luptat pe câmpurile de bătălie ale primei conflagrații mondiale propriul său

Colonel ALEXANDRU I. LUPAȘCU

„RĂSPUNDERILE“

D-LUI

GENERAL AVERESCU

BUCUREȘTI
IMPRIMERIILE „INDEPENDENȚA“
17, Strada Academiei, 17
1919

AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL ION C. BRĂTIANU

ACȚIUNEA POLITICĂ ȘI MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎN 1919

IN LUMINA COR SPONDENȚII DIPLOMATICE A LUI ON I. C. BRĂTIANU

DE

GHEORGHE I. BRĂTIANU

„CA TEA ROMÂNEASCĂ“, BUCUREȘTI
1939

Monumentul din Drobeta-Turnu Severin, ridicat în cinstea eroilor căzuți în primul război mondial (1916 - 1918). Monumentul a fost inaugurat la 4 iunie 1933 și ridicat din inițiativa primarului Virgil Netta. Opera a fost realizată de arhitectul State Balosin, de sculptorul Teodor Burcă și de pietrarul Carol Umberto (sursă foto: Arhivele Naționale)"

război, războiul de reîntregire națională. Simbolul de forță în discuție este completat de o atentă politică memorială dirijată și finanțată de o manieră indirectă de rememorare, de implantare prin simboluri forță în spațiul public a acestei imagini unice asupra conflagrației. „Cultul eroilor"[11], Asociația văduvelor de război, asociații ale combatanților, comitete de inițiativă locală creează în piatră și marmură, în bronz și oțel memoriale ale punctelor nodale ale bătăliilor pentru înfăptuirea României Mari. Mateiaș, Târgu Ocna, Soveja, Mărăști, Mărășești se înscriu în această epopee eroică ce glorifică cu titlul de erou pe toți cei morți pe câmpul de luptă pentru România Mare. Preluat de pe filieră occidentală[12], foarte curând se înscrie în panteonul iconografiei eroice a războiului și eroul necunoscut ales și glorificat după o ceremonie și cu un protocol ceremonial emoționante și care este menit a deveni un simbol de forță a unității naționale[13]. Modul în care s-a gestionat, alături de această identitate simbolică și aceea cronologic-comemorativă asociată acestuia – sărbătorirea zilei eroilor neamului de Înălțare, sărbătoare religioasă ortodoxă cu conotații deosebite în contextul dat și dată a a cărei alegere a provocat dispute și discuții nesfârșite în epocă – introduce în dezbaterea memorială și un al doilea element ales ca parte a construcției identitar-naționale în

„Inauguarea mausoleului de la Mărășești, 18 septembrie 1938 (sursă foto: Arhivele Naționale)

Defilarea veteranilor din Primul Război Mondial – județele Vaslui și Giurgiu, 1940 (sursă foto: Arhivele Naționale)

discuție – Biserica/Bisericile naționale – Ortodoxă și Greco-Catolică[14].

În același context și purtând aceleași valențe ale construcției identitar-statale se situează și problematica sărbătoririi datelor memoriale semnificative ale României întregite. 10 mai, 27 martie, 28 noiembrie, 1 decembrie[15]. Ritualica sărbătoririi, supravegherea și chiar impunerea unor elemente cheie în derularea sărbătoririlor, în discursurile rostite în organizarea propriu-zisă a sărbătorii, toate acestea la un loc arată cum autoritățile politice înțeleg să instrumentalizeze și să utilizeze ca elemente ale construcției identitare aceste „locuri ale memoriei" cu puternic impact emoțional în opinia publică a vremurilor.

Cel de-al doilea palier al demersului nostru – istoriografia perioadei interbelice dedicată problematicii primului război mondial comportă, laolaltă cu diversele genuri literare care se preocupă la rândul lor de intervalul cronologic-istoric în discuție, de la memorialistică de toate tipurile la operă de ficțiune, caracteristici și tematici de interes ce se înscriu în curentele general europene. Drama, trauma, impactul carnagiului, lipsa de rost și dilemele morale ce apar și se dezvoltă în contextul războiului, mai ales a acestui tip de război, primul al epocii industriale, sunt reflectate și dau naștere unor opere în consecință. Exemplele sunt relativ numeroase. Avem în vedere în acest context opere literare precum acelea aparținând lui Liviu Rebreanu[16], Cezar Petrescu[17], Camil Petrescu[18] etc. Același lucru se regăsește și în memorialistica civilă și militară. Opere precum cele ale lui Constantin Bacalbașa[19], memorii precum acelea ale Reginei Maria[20], ale lui Constantin Argetoianu[21] ori I.G. Duca[22], ori aparținând unor unor personaje cu mult mai puțin cunoscute precum George Cornea[23], lt.col. Sterea Costescu[24], căpitanul A. Locusteanu[25] etc.

Dincolo însă de conexiunea, consonanța cu problematica și tematica de interes general europeană, peisajul istoriografic și cel memorial românesc sunt dominate de imperativele programului de construcție identitar-națională. Un prim palier este acela al istoriilor războiului scrise cu temă și cheie dintre care cel mai celebru exemplu este constituit de către demersul aparținând lui Constantin Kirițescu[26]. Reper de neocolit în anii interbelici și chiar după, is-

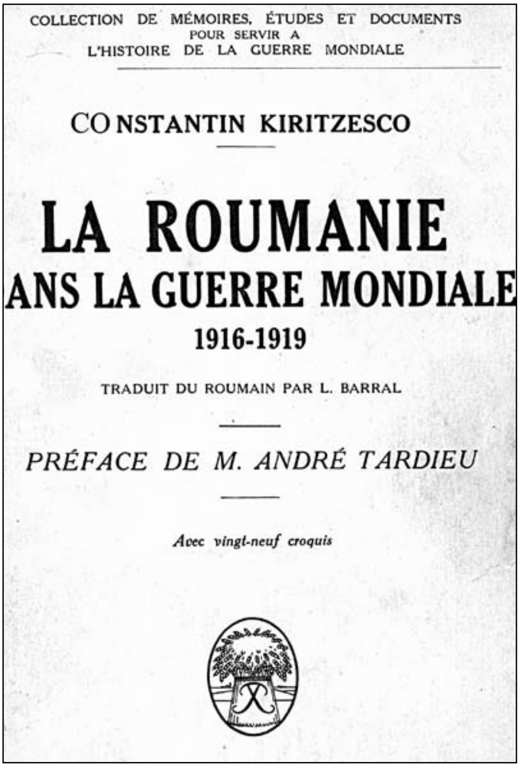
COLLECTION DE MÉMOIRES, ÉTUDES ET DOCUMENTS
POUR SERVIR A
L'HISTOIRE DE LA GUERRE MONDIALE

CONSTANTIN KIRITZESCO

LA ROUMANIE
ANS LA GUERRE MONDIALE
1916-1919

TRADUIT DU ROUMAIN PAR L. BARRAL

PRÉFACE DE M. ANDRÉ TARDIEU

Avec vingt-neuf croquis

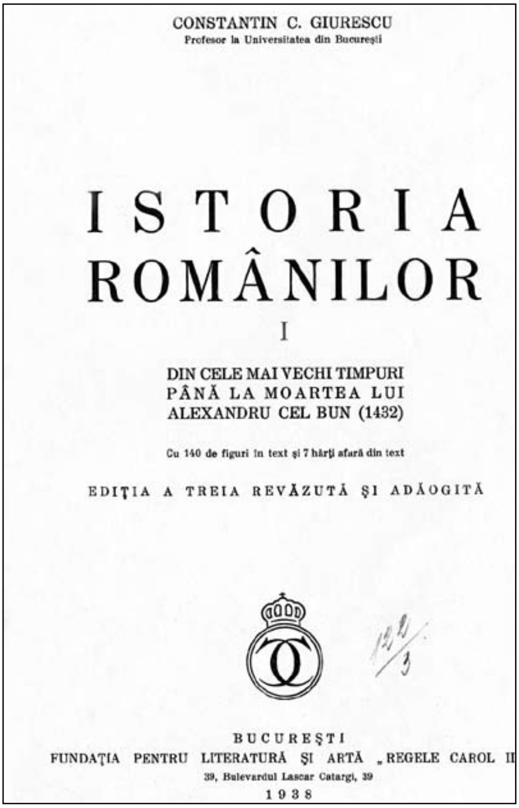
CONSTANTIN C. GIURESCU
Profesor la Universitatea din București

ISTORIA
ROMÂNILOR
I

DIN CELE MAI VECHI TIMPURI
PÂNĂ LA MOARTEA LUI
ALEXANDRU CEL BUN (1432)

Cu 140 de figuri în text și 7 hărți afară din text

EDIȚIA A TREIA REVĂZUTĂ ȘI ADĂOGITĂ

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1938

toria lui Kirițescu a Războiului de reîntregire națională este o imagine clară și o încarnare în litera demersului istoric a programului național. Istoria evenimențială, reinterpretarea in integrum a istoriei participării României la primul război mondial, impunerea unei imagini oarecum separată în obiective și derulare a războiului românesc ce se regăsesc în lucrarea mai sus menționată se constituie în enunțarea clară și explicită a programului de construcție identitară în domeniul istoriografic. Opere precum cele ale C.C. Giurescu[27] ori Nicolae Iorga[28] ce prezintă și interpretează în aceeași cheie națională istoria românilor se înscriu în aceeași cheie interpetativă. Completează tabloul și îl ilustrează perfect în sensul celor mai sus prezentate o lucrare precum aceea dedicată istoriei unirii românilor aparținând istoricului Ioan Lupaș[29].

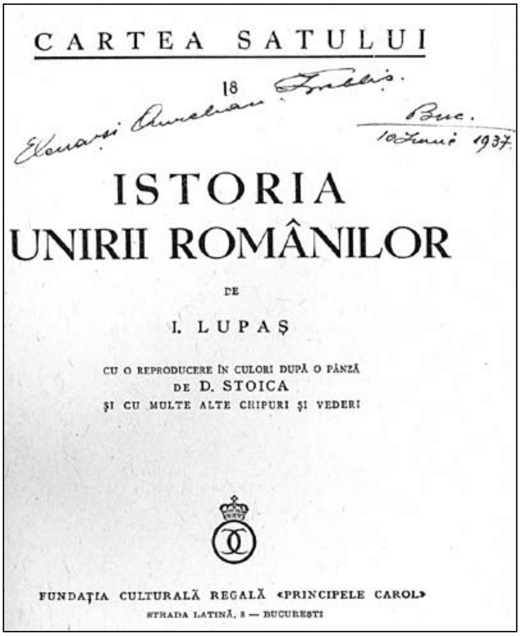
CARTEA SATULUI

ISTORIA
UNIRII ROMÂNILOR
DE
I. LUPAȘ

CU O REPRODUCERE ÎN CULORI DUPĂ O PÂNZĂ
DE D. STOICA
ȘI CU MULTE ALTE CHIPURI ȘI VEDERI

FUNDAȚIA CULTURALĂ REGALĂ «PRINCIPELE CAROL»
STRADA LATINĂ, 8 — BUCUREȘTI

O a doua direcție este aceea a considerării și tratării istoriei războiului din perspectiva lecțiilor învățate. Istoria participării României la primul război mondial publicată de Serviciul Istoric al Armatei pe parcursul deceniilor trei și patru ale secolului XX reprezintă un exemplu ilustrativ pentru această direcție de interpretare și analiză a primului război mondial[30]. Articole, memorii, publicații de jurnale de operații și de însemnări de pe front completează acest real efort de înțelegere, analiză

critică și implementare a experienței războiului în realitatea instrucției și activității militare de zi cu zi. Contribuții publicate precum cele ale lui mareșalului Alexandru Averescu[31], colonelului Alexandru Dabija[32], generalului Radu Scărișoreanu[33], ori rămase în manuscris precum aceea a generalului Constantin Prezan,[34] se înscriu în siajul și completează demersul monumental al Serviciului Istoric al Armatei Române mai sus menționat.

La finele acestui excurs prin memoria și istoriografia primului război mondial în anii interbelici în România o primă concluzie care se impune este aceea a instrumentării și utilizării memoriei de o manieră creativă în scopuri de construcție identitar-statală bine definite. În amplu proces de unificare politică și administrativă a statului român și de consolidare a unității național-statale proaspăt dobândite istoria și memoria trecutului, cu atât mai mult istoria recentă a unui eveniment ce marcase deja mentalul colectiv și societatea românească în ansamblul său reprezenta un instrument de lucru de prim ordin. Edificarea unei mitologii naționale asociate, instrumentarea memoriei, crearea unui suport material acestui demers reprezintă principalele componente ale procesului în discuție. Reflectarea experienței războiului este, în acest context, una parțială, axată pe acele componente ale sale ce slujesc cauzei construției identitare. Fără a fi negate celelalte componente ale întregului pe care-l reprezintă experiența conflictului în societatea românească sunt estompate și indexate în contexte secundare puțin vizitate ale ansamblului. De aceea avem de-a face cu o supraexpunere a unor dintre componentele istoriei recente precum acțiunea politică și diplomatică ori campaniile din anii 1916-1917 și 1918-1919 cu o relegare într-un plan secund a unor experiențe puțin importante ori contradictorii prin raport cu mesajul dominant impus. Avem aici în vedere experiența războiului din punctul de vedere al românilor din provinciile aflate sub dominație străină (și aici există o ierarhizare, experiența transilvănenilor, bănățenilor și bucovinenilor din Imperiul dualist este cu mult mai bine prezentată și documentată decât aceea a basarabenilor din imperiul țarist), ori episoade precum acela al trădării colonelului Sturza, al colaboraționiștilor sub ocupația dușmană ori cel al celebrelor „răspunderi" ale lui Averescu. Din perspectiva lecțiilor învățate, direcționarea impusă efortului istoriografic lasă puțin loc analizei unor dezastre militare precum Turtucaia, fără însă a le estompa întru totul. De notat însă că reflectarea experienței războiului și direcțiile principale de rememorare istorică a evenimentelor nu diferă cu nimic de experiența europeană, fiind sincrone cu modul de coagulare și dezvoltare a istoriografiei și memoriei războiului pe continentul european. Ceea ce face diferența în final din punctul de vedere al observatorului contemporan este stoparea bruscă și disjungerea de cadrul general-european pe care o impune instaurarea regimului comunist din România. Stopat prematur, procesul de sedimentare și de coagulare a istoriei și memoriei primului război mondial în România anilor interbelici și ai celui de-al doilea război mondial lasă în urmă o operă neterminată, o schiță a ceea ce urma să fie.

NOTE

[1] Pentru a prelua o reflecție asupra temporalității istorice ce diferă de cea strict cronologică cu referire la „scurtul" secol al XX-lea care se întinde între anii 1914-1989. Vezi Rene Remond, *Privire asupra secolului*, Nemira, București, 2008.

[2] Pentru un exemplu de dezbatere inventariind tematicile de interes și evoluțiile în discuție în cazul Franței vezi Pascal Blanchard, Isabelle Veyrat-Masson, dir., *Les Guerres de memoires. La France et son histoire*, La Decouverte, Paris, 2008

[3] În acest context facem apel la monumentala lucrare coordonată de Pierre Nora, dir., *Les lieux de memoire*, 3 vol., Quarto-Gallimard, Paris, 1997.

[4] Vezi pentru această aserțiune ca exemple lucrările Gheorghe Stoean, ed., *România în primul război mondial: contribuții bibliografice*, Editura Militară, București, 1975; Victor Atanasiu, *România în primul război mondial*, Editura Militară, București, 1979. Chiar și în monumentala sinteză, *România în anii primului război mondial*, 2 vol., Editura Militară, București, 1987, în pofida unei masive restructurări a proporțiilor acordate în cadrul materialului diferitelor etape ale participării României la primul război mondial în contextul recuperării memoriale masive pe care regimul o deschisese asupra capitolului pe care-l reprezintă în istoria românească prima conflagrație mondială, este evidentă

o insistență pe anul 1917 și pe bătăliile în discuție cu o subreprezentare a campaniilor din Basarabia și Transilvania și Ungaria.

[5] În acest context țin să fac referință la o lucrare de doctorat aproape unică ca tematică și preocupări în istoriografia românească contemporană dedicată subiectului. Vezi Bianca Mărmureanu, *Viața de front la 1917 reflectată în scrierile cu caracter memorialistic și în corespondența privată a combatanților din armata română*, Teză de Doctorat susținută la Iași în cadrul Universității din Iași, Facultatea de Istorie în anul 2010, coordonator științific prof. univ.dr. Gheorghe Cliveti.

[6] Asupra specificității obiectului de studiu și dificultăților documentării și susținerii analizei de specialitate vezi Maria Bucur, *Heroes and Victims. Remembering War in Twentieth-Century Romania*, Indiana University Press, Bloomington, 2009.

[7] Termenul este utilizat în sensul dat acestuia în contrucției național-statale de Benedict Anderson în lucrarea sa de referință *L'imaginaire national. Reflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme*, La Decouverte, Paris, 2002.

[8] Asupra politicii manualelor școlare de istorie și a utilizării acestora în impunerea unor teme de interes în dezbaterea publică vezi Cătălina Mihalache, *Didactica apartenenței: istorii de uz școlar în România secolului XX*, Institutul European, Iași, 2012.

[9] Dezbaterea publică a fost inițiată de către mareșal într-o lucrare care a făcut carieră în epocă și s-a constituit în platforma politică pentru sine și partidul politic pe care-l lansează în anii imediat următori sfârșitului primului război mondial – Partidul Poporului. Vezi, Alexandru Averescu, *Răspunderile*, Editura Albatros, București 1999. Vezi, de asemenea, pentru conjunctura și dinamica polemicii răspunderilor în primii ani interbelici, Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară București, 2009.

[10] Într-o ședință celebră a Parlamentului României, Ionel Brătianu intervine în apărarea mult hulitului Alexandru Marghiloman arătând că asumarea rolului de șef al guvernului României de către acesta în împrejurările tragice ale sfârșitului anului 1917 și păcii de la București s-a făcut la solicitarea sa și cu aprobarea regelui Ferdinand pentru a ușura situația României rămasă singură în fața Puterilor Centrale pe frontul de Est odată cu revoluția bolșevică și ieșirea Rusiei din război. Pentru o consemnare a acestui episod vezi Gheorghe I., Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, Editura Corint, București 2001.

[11] La 12 septembrie 1919 era creată, prin decretul-lege nr. 4106, „Societatea Mormintelor Eroilor Căzuți în Război" care, în iunie 1926, devenea Societatea „Cultul Eroilor". Activitatea sa pe parcursul anilor interbelici și ai celui de-al doilea război mondial până la desființarea sa în 1948 a însumat amenjarea a 118 cimitire de onoare ale eroilor, 3.000 de opere comemorative de război, 84 de cripte, 13 mausolee, 508 troițe, amenajarea a peste 500.000 de morminte de război. Brătianu. Valeria Bălescu, *Eroul necunoscut. Istorie trecută și recentă*, Editura Militară, București, 2005.

[12] Impactul emoțional al morții anonime din tranșeele primul război mondial și numărul enorm al victimelor acestui prim conflict al epocii industriale purtat cu mijloacele de distrugere puse la dispoziția armatelor de către aceasta a născut nevoia de omagiere în efigie a celor morți în război, de fixare a sacrificiului lor într-un simbol recognoscibil și acceptabil pentru toți aceia, atât de mulți, cărora vicisitudinile războiului le răpiseră posibilitatea de putea măcar avea, în schimbul jertfei de sânge a celor iubiți a unui loc în care să poată să îi jelească. Ideea eroului necunoscut a fost enunțată public încă din timpul războiului. Pentru Franța, prima dintre inițiative aparține președintelui filialei din Rennes a asociației „Souvenir francais", asociație creată în 1887 cu scopul declarat al comemorării morților din războiul fraco-prusac din 1870-1871. Ea este enunțată de acesta într-un discurs din 20 noiembrie 1915 susținut în cimitirul militar din localitate. În cazul britanic ea este atribuită pastorului David Railton și ea este menționată ca atare într-o corespondență a acestuia cu Decanul Abației Westminster datând din 1920. În noiembrie 1920, urmând un ceremonial asemănător, trupurile a doi soldați, unul britanic și unul francez, au fost selectate dintre trupurile mai multor soldați necunoscuți morți pe câmpurile de luptă ale primului război mondial și reînhumate cu onoruri naționale ca simboluri ale sacrificiului suprem al ostașilor morți pentru țările lor în bătăliile primului război mondial. Trupul eroului necunoscut francez se odihnește sub Arcul de Triumf din Paris iar cel al eroului necunoscut britanic în Abația Westminster, locul de înhumare a familiei regale britanice. Pentru mai multe detalii asupra istoriei adoptării ideii eroului necunoscut, ceremonialului și cultului creat în jurul său ca exprimare materială a sacrificiului suprem pentru țară și neam vezi Jean-Francois Jagielski, *Le soldat inconnu, invention et posterite d'un symbole*, Imago, Paris, 2005. Pentru cazul românesc vezi Valeria Bălescu, *Op.cit.*

[13] Pentru datele cronologice și circumstanțele adoptării în România a cultului eroului necunoscut vezi Dan Gheorghe, *Simbolul României Mari.*

Povestea din spatele Eroului Necunoscut, în „România liberă", 28 noiembrie 2013, http://www.romania libera.ro/special/documentare/simbolul-romaniei-mari-povestea-din-spatele-eroului-necunoscut-319203. Un istoric al eroului necunoscut cu datele istorice esențiale ale istoricului său se găsește și pe site-ul Oficiului Național „Cultul Eroilor", http://www.once.ro/mormantul_ostasului_necunoscut.php.

[14] Pentru disputa care a opus cele două biserici și reprezentanții altor culte asupra modului în care un simbol național „ziua eroilor" a fost asociată unei sărbători religioase ortodoxe cu profunde semnificații: „Înălțarea Domnului" și asupra protestelor reprezentanții celorlalte culte vizând „însușirea" de către Biserica Ortodoxă a sărbătorii în sine vezi Bianca Mărmureanu, *Viața pe front la 1917 reflectată în scrierile cu carcter memorialistic și în corespondența privată a combatanților din armata română*, Teză de doctorat susținută în cadrul Facultății de Istorie, Universitatea din Iași în 2010. Vezi, de asemenea, Constantin Schifrineț, *Biserica noastră și cultele minoritare: Marea discuție parlamentară în jurul legii cultelor,* Albatros, București, 2000. Pentru o parte a documentelor relevante vezi Dana Zecheru, eds., Memoria Arhivelor. Primele trei decenii de la făurirea României Mari, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2013.

[15] *Ibidem*.

[16] Liviu Rebreanu, *Pădurea Spânzuraților*, Cartea Românească, București, 1922. Unul dintre cele mai cunoscute romane românești dedicate experienței războiului. Tradus în mai multe limbi de circulație internațională și transpus într-un film care va câștiga premiul pentru regia lui Liviu Ciulei la Festivalul Internațional de Film de la Cannes (1965).

[17] Cezar Petrescu, *Întunecare*, vol. I-II, Scrisul Românesc, Craiova, 1927-1928.

[18] Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, București, 1930.

[19] Constantin Bacalbașa, *Capitala sub ocupația dușmanului. 1916-1918*, Brăila, Alcalay & Calafeteanu, 1921.

[20] Maria, Regina României, *Jurnal de Război. 1916-1918*, vol. I-III, Humanitas, București, 2014.

[21] Memoriile lui Constatin Argetoianu reprezintă unul dintre exemplele ilustrative pentru resursele primului război mondial ce nu cunosc intrarea în circulație decât după căderea regimului comunist. Redactate în timpul vieții, ele acoperă perioada 1871-1935. Ele sunt completate de o serie de însemnări zilnice ce merg până în 1944. Arestat și mort în închisoare, autorului acestui vast excurs memorialistic i-au fost confiscate în întregime documentele și biblioteca. În cazul său, norocul a făcut ca ele să fie considerate un material util de documentare și propagandă fiind conservate în Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR. Volumele ce acoperă perioada primului război mondial sunt: Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri*, vol. 1-2 (*Părțile I-IV. 1871-1916*), 3-4 (*Partea a V-a. 1916-1918*), 5 (*Partea a V-a și Anexe documentare. 1916-1918*), Editura Machiavelli, București, 2008, respectiv 1995 pentru vol. 5.

[22] Prima ediție a memoriilor lui I. G. Duca a apărut în 1981: I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. I-III, John Dumitru Verlag, Munchen 1981. În România, editorul acestora, Stelian Neagoe, le-a publicat în mai multe edituri. Vol. I, în 1992, la Editura Expres, vol. 2, în 1993, la Editura Helicon, vol. 3-4, în 1994, la Editura Machiavelli.

[23] George Cornea, *Simfonia morții*, Cartea Românească, București, 1920.

[24] Lt.col. Sterea Costescu, *Din carnetul unui căpitan*, Tipografia Învățătorul Român, Focșani, 1927,

[25] Cpt. A. Locusteanu, *Sub aripa morții. Însemnări fugare din războiul de întregire*, Tipografia Institutului de Arte Grafice „Ardealul", Cluj, 1923.

[26] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Institutul de Arte Grafice „România Nouă", București, 1922-1924. Prima reeditare postbelică aparține editurii Militare și datează din 1989.

[27] Primul volum al Tratatului de istorie al lui C.C. Giurescu apare în 1935 la Editura Fundațiilor Regale. Proiectat în mai multe volume, Tratatul reușește să acopere, în intervalul unui deceniu (1935-1946), istoria României din cel mai vechi timpuri și până în 1821. Instaurarea regimului comunist curmă apariția volumelor următoare dedicate epocilor modernă și contemporană. După o perioadă de interdicție ce corespunde perioadei întemnițării și reprimării autorului, tratatul este, odată cu anii '60, încă o dată scos din fondul „special" al bibliotecilor, fiind permis accesul publicului larg la el. Nici o altă ediție precum nici un alt volum continuând narațiunea oprită la nivelul anului 1821 nu sunt publicate pe parcursul întregii perioade comuniste. Prima ediție postcomunistă a tratatului datează din 2007, fiind publicată sub îngrijirea lui Dinu C. Giurescu la editura All. Deși nu se încadrează în istoriografia propriu-zis dedicată perioadei primului război mondial, am citat acest tratat în contextul dat alături de

opera similară aparținând lu Nicolae Iorga pentru ilustrarea cheii interpretative a istorie naționale care este comună ambelor abordări istoriografice atât de diferite în metodă și școală analitică.

[28] Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. 1-10, București, 1936-1939. Monografia în zece volume a lui Nicolae Iorga reușește, spre deosebire de cea a lui C.C. Giurescu, să acopere în integralitate istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până la contemporaneitatea autorului. Soarta volumelor lui Iorga este asemănătoare celei a operei lui C.C. Giurescu. Spre deosebire de lucrarea mai sus invocată, tratatul de istorie a românilor a Lui Nicolae Iorga cunoaște o reeditare în anii epocii comuniste. Început în 1988 la editura Științifică și Enciclopedică, proiectul va fi finalizat abia în 2010.

[29] Ioan Lupaş, *Istoria Unirii Românilor*' Fundația Culturală Regală „Principele Carol", București, 1937.

[30] Serviciul Istoric al Armatei Române, *România în Războiul Mondial*, vol. I-IV, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Bucureşti, 1934-1946. Date fiind dimensiunile sarcinii asumate și nivelul de detaliu acoperit, demersul nu reușește, până la stoparea sa de schimbarea de regim politic în România, decât să acopere parțial anul 1916.

[31] Alexandru Averescu, *Op.cit.*

[32] Col. A. Dabija, *Armata română în războiul mondial (1916-1918)*, Tipografia „Lupta" N. Stroilă, Bucureşti, 1936.

[33] Gl. Radu Scărişoreanu, *Fragmente din războiul 1916-198. Istorisiri documentare*, Tipografia Cavaleriei, Sibiu, 1932.

[34] Publicate abia după 1989. Vezi Ion Pavelescu, Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *Proba focului: ultima treaptă spre Marea Unire*, Globus, București, 1991.

THE BATTLES OF THE MASURIAN LAKES – VICTORY AND STALEMATE ON THE EASTERN FRONT 1914-1915

ANDREI POGĂCIAȘ*

Abstract

In late autumn of the year 1914 and the spring of the following year, the Germans tried to defeat the Russian armies in and around Eastern Prussia, while also having to heavily support the Austro-Hungarian armies in Galicia. The aim was to knock Russia out of the war and inflict very heavy casualties on its armies. The battles of Tannenberg and especially the battles of the Masurian lakes liberated Eastern Prussia from Russian troops, but also showed that the Tsarist armies cannot be defeated so easily.

***Keywords**: Masurian Lakes, Hindenburg, East Prussia, Eastern Front, World War I*

The most famous battles of the eastern Front in World War 1 are Tannenberg and the Masurian Lakes. The battle of Tannenberg, in late August 1914, was a great victory in military and also propaganda terms, a whole Russian army being routed by the Germans[1].

The Russian threat to Prussia and Germany was not removed, other troops were in the area and had to be routed also, so the command of the 8. Armee decided to continue to attack the Russians[2]. On august 31st, the 8. Armee received the order to liberate the whole of Prussia from Russian occupation, and, on September 3rd, Hindenburg gave the marching order. If the situation permitted, the army would then attack towards Warsaw. First of all, the Germans knew they had to crush the Russians and inflict as many casualties as possible, in order to break their morale.

Reinforcements from the West arrived just in time to take part in the fights, although their role would have been more decisive on the Western Front, as many historians claim[3].

The armies

The Germans had available 18 ½ infantry divisions, out of which 9 active and 4 reserve, plus Landwehr and Ersatztruppen and 2 cavalry divisions. Thus, German troops were almost ¼ reserve troops and Landwehr, and were also tired from marching and fighting.

The Russians had in Poland few troops – an infantry brigade, a cavalry division and border troops. For the German, there was no danger of an attack from the south.

From the destroyed 2nd Army, scattered troops from the infantry brigades and three cavalry divisions were withdrawing southwards, towards the fortified Narew-line, unable to withstand, in case of emergency, any German attack.

On the other hand, the 1st Army, commanded by Rennenkampf, comprised 11 ½ in-

* Doctor al facultății de istorie din cadrul universității babeș-bolyai.

Paul von Hindenburg

fantry divisions and 5 ½ cavalry divisions and was a worthy opponent, especially due to its advantage in cavalry numbers. Also, the Russians were expecting reinforcements, and the Germans feared that they would have to face around 20 infantry divisions if they wasted time. In fact, reinforcements only contributed to 14 infantry divisions in total.

After the battle of Tannenberg, the 1st Russian Army had withdrawn north of the Masurian lakes, at a four days march distance, in a very good strategic position, with its flanks protected by natural surroundings, making a direct enemy assault suicidal[4].

The First Battle of the Masurian Lakes

Preparations

Stavka had information that the Germans will attack Warsaw, so there was no need to reinforce the troops in East Prussia.

Rennenkampf had already divided his army into two parts, exposing himself to the danger of being defeated one corps at a time. The Germans, with a very strong moral, were eager to destroy Rennenkampf as they had done with Samsonov at Tannenberg. The 8. Armee turned north and started marching[5].

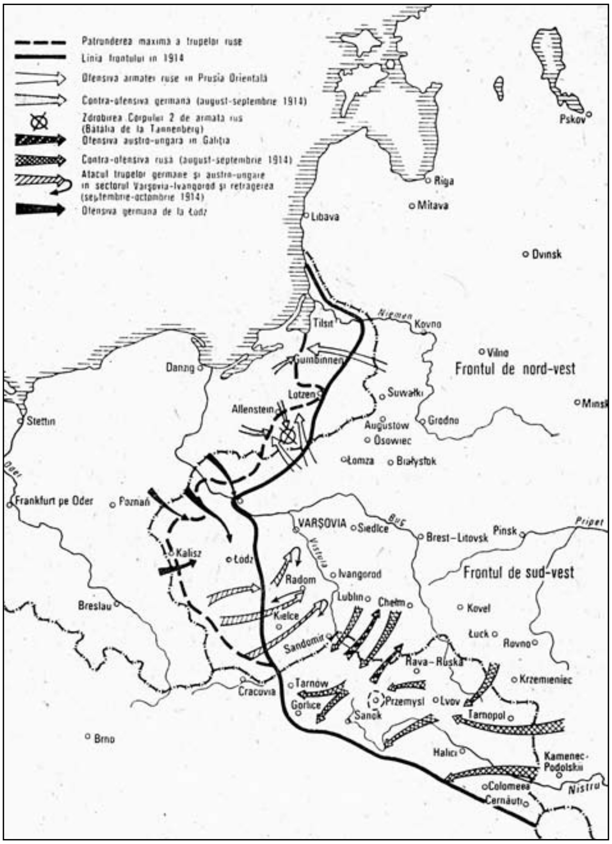

Military Operations on the Eastern Front (1914)

The Germans were also pressed by the Austrians, in order to relieve the pressure on the KuK forces in Galicia, but an attack in Poland was impossible while Rennenkampf's army was intact, and with the available forces at disposal. The Russian right flank on the Deime Valley in the north, and the left north of Angerburg/ Węgorzewo, resting on Lake Mauer.

The gap between the 1st Army and the rest of the 2nd Army was to be filled by a newly created Xth Army, made of the Finnish XXII Corps, III Siberian Corps, I Turkestan Corps and II Caucasian Corps, and commanded by general Vasili Pflug.

General Hans von der Goltz, commanding few troops, stationed at Soldau/ Działdowo, was ordered to advance towards Mlawa, while the rest of the army turned and faced Rennenkampf's troops. Lacking accurate information, the Russian commander remained north of the Masurian lakes, guessing the Germans would retreat towards Königsberg.

The German command divided the army into three main groups – the first would be in charge of attacking the Russian right flank, who was the strongest; Mackensen's troops would face the Russian center, starting from Lotzen/Giżycko; Francois' troops would attack the weaker Russian left flank at Lyck/Elk, hoping that this flank would collapse and put the Germans into an advantageous position[6].

The campaign

Goltz attacked first, on September 3rd, towards Mlawa, with mainly Landwehr and Reserve troops, taking the town on the next day, with its vital railway line coming from Warsaw.

The rest of the army moved forwards the next day, in difficult terrain, among small lakes and patches of woodland and marshes, having to cross rivers on foot through the water, because bridges had been destroyed by the Landwehr at the beginning of hostilities, in order to slow down any Russian offensive. Nevertheless, the rugged and forested terrain also offered protection from Russian scouts and patrols. Engineers began repairing bridges, the town of Nikolainen/Mikołajki was occupied on the 6th and Johannisburg/Pisz the next day, where the first clashes with the Russians began[7].

In the meantime, the Germans mounted a strong attack against the Russian northern flank, trying to cause them casualties and also to prevent them from sending aid to other parts of the front. Russian defenders were very well dug in, repelled all attacks and made counter-attacks.

This lead to a decrease in German morale, as German soldiers were keen to attack and lost memento when withdrawing. On the other hand, the Russians were excellent defenders, holding ground like no other army.

On the 7th, Francois, after interrogating Finnish prisoners in Johannisburg, attacked towards Bialla/Biała Piska, taking the town after a short skirmish. Several hundred prisoners were taken (many had been preoccupied more with plundering the town than defending it) and eight artillery pieces. A unit marched on Arys/Orzysz, where skirmishes with the Russians occurred until nightfall, when Francois ordered a pause for the night. Hostilities would resume next morning.

Early on the morning of September 8th, Francois' troops, 1st Infantry Division, who had previously trained in the exact area of Arys, started the advance towards the Russians, using trees and bushes as cover. With the help of other troops coming from the west – the 2nd Infantry Division –, the Russians were quickly overwhelmed, leaving several hundred dead and wounded on the spot and around 1000 prisoners. Most important of all, the Germans found again a series of Russian documents giving away information of vital strategic importance. Somewhere in the area Francois expected to eventually run into III Siberian Corps, its whereabouts still unknown[8].

The 1st Infantry Division was ordered to march northeast towards Ranten/Ranty, towards Rennekamp's left flank, and ran into the Russian 1st Cavalry Division, commanded by Vasili Gurko, who was marching southeast. Despite initial orders, Gurko decided to try and halt the German advance, although he knew his cavalry was no match for the German infantry. He carefully chose patches of woodland between lakes, easily to defend by small units, and waited for infantry reinforcements.

His action, although noble, did eventually little on the whole, to prevent the German advance.

Towards him and Rennenkampf's left flank, other German troops were also on the move – two cavalry divisions (1st and 8th) and Mackensen's XVII Corps. By the evening of September 9th, Mackensen's forces had taken Kruglanken/Kruklanki, after heavy fighting. Finally, Rennenkampf's left flank was seriously threatened, and reinforcements sent to that position would have arrived too late. Although the rest of his line was holding without problems, the Russian commander gave the order to retreat to the east[9].

At Lyck, outnumbered, the Germans managed to hold positions and inflict heavy casualties on the Finnish XXII Corps, completely inexperienced. Although under constant artillery bombardment, the Germans prepared an attack for the morning of September 11th, but the Russian commander, general von Brincken, ordered his troops to withdraw. His decision was known to Francois, as a dispatch announcing his defeat and withdrawal was captured by German scouts. Francois immediately ordered a full advance of his forces, with the 1st and 2nd Infantry Divisions flanked through Marggrabowa/Olecko by a Reserve division. His advance was very rapid, as the Russians had withdrawn in a hurry. On the way, the Germans found Russian camps, intact, with whole piles of weapons and ammunition, baggage wagons and food rations, artillery pieces, tents, even food on the tables. Mackensen noticed that a few Russian officers he had seen shot appeared to have been killed by their own troops[10]…

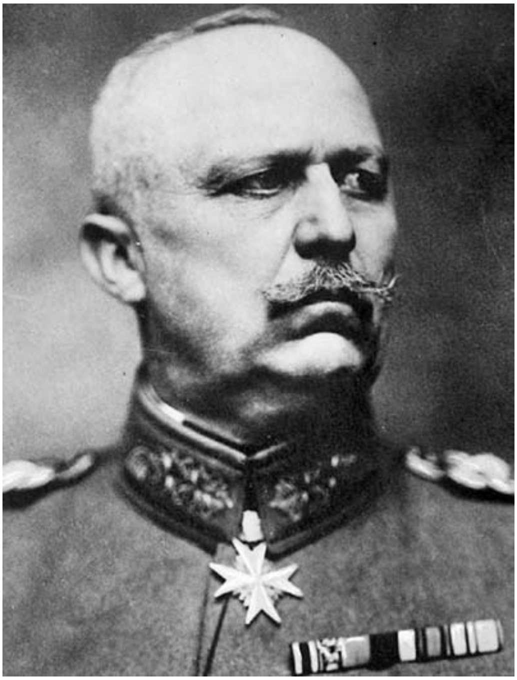

Erich Ludendorff

Aerial reconnaissance proved without doubt that the Russians were in full retreat, leaving dugouts and fortified positions in a hurry. On the 10th, Ludendorff, wanting to rout the enemy, immediately ordered a rapid pursuit towards the east, and also to try and catch Rennenkampf's units while marching and capture or destroy them.

The plan was immediately brought to a halt, as news arrived that general Aliev's IV Corps had just attacked the German center. Hindenburg and Ludendorff gave orders for the forces in the south to outflank Aliev's unit as quickly as possible. The new order was received by Francois at Goldap/Gołdap, during the final fights against the Russian resistance pocket, at noon on September 11. Francois turned his troops towards the new menace, but, a few hours later, it had become clear that the attack had only been a decoy, in order to make the Germans rearrange their lines. The Russians began to withdraw east in a hurry, while the Germans had lost initiative and were no longer in the position to pursuit and rout their enemy.

The next day, several German and Russian units found themselves marching together towards the east, and bitter fights ensued close to the border[11].

A few German units reached the border first, only to be attacked from behind by Russian units. The rain made roads almost unusable, and Russian troops left everything behind, in an attempt to get lighter and escape – vehicles, weapons, wagons, medical supplies, even uniforms. Thousands of prisoners were made, and the quantity of captured ammunition and other effects was huge.

Grand Duke Nikolai visited general Zhilinski's headquarters in Bialystok, was not pleased with the explanations received regard-

ing the use of available troops and replaced the commander with general Nikolai Ruzsky, former commander of the 3rd Army in Galicia. The Grand Duke also ordered that the 5th Army be moved north of Warsaw, for defensive purposes, given the fact that the armies defeated in East Prussia were in no position to be ready for war any time soon.

The Germans continued to pursue and engage retreating Russian troops towards the frontier, killing and especially taking many prisoners. On September 14th, East Prussia had been fully liberated, some German units even crossing over the border[12].

The Russians had lost over 125.000 soldiers – dead and wounded –, and around 30.000 prisoners. The Germans had lost "only" 40.000 dead and wounded.

Nevertheless, victory was not actually complete. Almost all of the Russian 1st Army was complete and probably recovering itself far from the border, continuously threatening East Prussia. Also, an attack towards Warsaw was futile, as German troops were exhausted and in few numbers, while, from the south, the Austro-Hungarians were being crushed in Galicia and in no position to press towards Warsaw from the south. They were actually withdrawing, rising concerns in Berlin that the Russians could take Krakow and attack Silesia. Quickly, on September 15th, the 9th Army was created in Silesia, from units who had fought in East Prussia, commanded by Hindenburg, with Erich von Ludendorff chief of staff[13].

Several German units crossed the border to the east while pursuing the Russians. They occupied towns such as Augustovo and Suvalki, plundering military deposits. The question was how deep into Russian territory to penetrate, as the steppe was unending and the Russians were now fighting on their own land. A maximum distance of 50 kilometers was established, and a decoy attack was made against the powerful fortress of Osowiec, south of the Prussian border, on the road to Bialystok, on the 21st of September. The fortress was a modern one, very well defended, and the Germans needed heavy guns in order to besiege it. The siege began on September 26, with an infantry assault two days later. German infantry was repelled with heavy losses, a counterattack was mounted and Russian gunners managed to hit German artillery positions, forcing them to withdraw[14].

German advance towards the Niemen began to be slowed down by the autumnal rains and muddy terrain, while trains could not be used, because of the Russian railway, wider than the European one. Also, two other powerful fortresses, at Kovno and Grodno, stood in the way of the advance, with no possibility of avoiding or besieging them. Attempts to cross the Niemen were halted on the 25th and 27th of September by Russian artillery, and the German supply line was also at its maximum capacity.

At the end of September, general Thaddeus von Sievers replaced Pflug as commander of the Xth Army, ordering assaults on the German forces. The first was against the Germans besieging Osowiec, who were pushed back, followed by an attack on the Augustovo-Suvalki line.

After a few days of fighting, the Germans began to withdraw from here also.

Concerned with the offensive, the Russians had not built defenses in East Prussia, and the Russians were once more in control of Lyck and a part of the south-east of the province by the middle of October. Finally, the Russians were once again halted by the trenches between Lyck and Wirballen, after very heavy fighting of both infantry and artillery and huge losses on both sides[15].

Between the two battles, heavy fighting occurred in Galicia and on the Polish front, especially around Warsaw[16].

The Second Battle of the Masurian Lakes

During winter, the Germans had to secure their newly acquired possessions and positions. Lines of communication were strengthened and Cracow was even more fortified, as a first defense line in front of Silesia. The German command also planned a new offensive in the area of the Masurian Lakes, in order to drive the Russians even more backwards, while the right flank of the whole eastern line was still in Austro-Hungarian hands, although with much German control over it.

1915 began with the first gas attack of the war at Bolimow, the wind blowing the gas back to the German trenches. Because it was freezing cold, the gas froze and was useless anyway. Continuing Russian attacks in the Prussian area were halted with huge losses from the Russians, who managed to see no way to either win or at least minimize losses[17]. The German command, although having its troops stretched all over the Eastern Front, because they needed also to assist the Austro-Hungarians, decided to attack again and finally liberate Prussia. Apart from a military victory, this liberation would also contribute to German moral both in the army and at home.

The German plan was simple – the Xth Army commanded by Eichhorn and the VIII Army commanded by Below were to attack in a pincer movement, catch the Russian X Army and destroy it. Both sides had more than 150.000 soldiers each, the Russians well over 200.000[18] – 52 Russian infantry and 14 cavalry divisions stood in front of 37 1/2 German infantry and 7 ½ cavalry[19].

The orders, right before the beginning of the operations, were: the 8th Army will attack on February 7th, with the right flank towards Johannisburg, and the 10th Army on the 8th, with the left flank towards or beyond Memel. All forces were to take part in the attack. The only reserves were the units of heavy artillery, who should join the fight later, when besieging fortified places.

The strategy consisted in the outflanking of the Russian right wing on the direction Tilsit/ Sovetska -Wyłkowyszki/Vilkaviškis, by the 10th German Army, while Landwehr divisions and the left flank of the 10th Army would attack the Russian center; the right flank of the 8th Army would attack on the direction Arys-Johannisburg and to the south[20].

Defense towards the north against possible enemy incursions would be left to the 10th Army. Other troops would defend against the troops in Kovno/Kaunas fortress and others would guard the southern border, especially since the Germans had intercepted Russian uncoded messages talking about the creation of a new army, the 12th, north of Warsaw. Success in the planned operation to fully liberate East Prussia was dependent of securing the southern and northern flanks[21].

The 9th army, under Mackensen's command, would attack again Warsaw. This attack was actually a decoy, but the Russians thought it is the main German attack and responded accordingly. Rumours had been spread by German agents that the city will be captured until the 27th of January, the Kaiser's birthday[22].

The campaign

The march began on February 6, with a constant and rapid advance towards the enemy.

For a few days there had been a powerful snowstorm, all roads were covered in snow and ice, temperatures were low and the wind harsh. Communication and transports were directly affected[23].

The 8th Army hoped to find no resistance on the border. Russian air reconnaissance was completely missing and the border area was lightly defended, so the Germans tried to advance, although, because of the snow, vehicles got stuck and supplies remained behind. Also, the vital crossing of river Pisseck/Pisa could not be made, which hindered the offensive plan. Only one reserve division managed to cross the river in the middle of the German line and advanced towards the nearest village. Another bridge was thrown over the river during the night. To the south, German units encountered stiff resistance while attempting to cross. Still, small units managed to cross the river on the ice, and the whole division was on the east shore by noon, pushing the Russians back and capturing 500 prisoners and 5 cannons[24].

The rest of the army eventually managed to cross, secure the available heights and beat back a counter-attack from Kolno. Johannisburg had also fallen without many problems to the Germans, who took 2.600 prisoners and eight cannons. Bialla, plundered and partially destroyed, was occupied immediately after.

On the 8th, the order came to shell enemy positions, but Russian artillery responded in the same way. For now, there was no sign the enemy was getting weaker, although it hadn't made any important attempt to halt the German advance.

The 10th Army received the information that it will encounter heavy resistance, as the Russians had a whole infantry division in the area and fortified positions. The weather also

affected transport and supplies, and sledges had to be used instead of vehicles. Nevertheless, the army was ready and in position on the 7th, as planned.

The first days of the attack did not go as the Germans wanted, also because the Russians met the enemy with artillery fire. Russian trenches were also well defended, so the Germans had to withdraw before evening fell. Fighting occurred all over the length of the frontline.

On the 10th of February, air reconnaissance transmitted that long Russian columns were marching away from the combat zone, including trains and vehicles. The Germans advanced, captured weapons, ammunition and all sort of supplies, took prisoners and saw how the enemy is retreating without even fighting back, except for a few sporadic skirmishes, some won with important losses on the German side. These victories proved to boost the morale of the troops, and, although lacking food, the marches continued even at night[25].

On the 9th, units from the southern front began an outflanking manoeuver, with the 2nd Infantry Division, the only one apt to continue, from Johannisburg towards Ruhden/Ruda, in the north, with other units guarding their flanks.

The Germans defeated all resistance in front of them and continued the steady advance towards the east, even if hit by another powerful snowstorm on the 11th.

On the 13th, the Russians evacuated their defensive positions near Baitkowen/Bajtkowo. The same day, a Russian counter-attack at Grajewo put the offensive in danger and troops were rushed in to stop a rout. Heavy fighting occurred around this town and around Rajgrod and Lyck.

Meanwhile, the 10th Army "enjoyed" warmer weather, as it started to rain. On February 12th, marches occurred without incidents, but fights soon started, with the Germans also attacking the supply chain of the Russians and capturing livestock and various other food supplies. By the next day, over 10.000 prisoners had already been taken, and information gathered from many of them allowed the Germans to push forward, after finding out that their enemy was slowly withdrawing. Air reconnaissance, enjoying nice weather, reported that small groups from the Russian army are withdrawing in disorder towards Olita/Alytus and Kowno. Intercepted radio messages proved that the Russian command was still in Suwalki, but preparing to move to Augustow. Also, radio messages told about the moving and positions of Russian troops. A second message, intercepted hours later, said the command is moving to Grodno[26].

On the 14th, melting snow caused problems to the marching troops, especially delays when moving goods from sledges to transport vehicles. Intercepted radio messages proved that the Russian command didn't know where some units were, or where the commanders of several army corps were. It seemed the Russian situation was chaotic. Also, it meant that many Russian commanders might still be in Augustow, close to the border. In the morning of the 14th, general von Eichhorn gave the order to pursue the three Russian army corps stretching on the Augustow-Suwalki road. Orders were given to each unit to block a certain part of the roads in the area. If the Russians put resistance around Suwalki, the vanguard of the 10th Army should fight back[27].

Already on the 14th, a few German divisions had reached the Suwalki-Sejny road, although the artillery still needed one day to reach the area and cover the troops if necessary. General von Eichhorn decided to attack and capture both Suwalki and Augustow, so he arranged his troops accordingly.

On the 15th began the first attempt to surround and besiege Augustow. By evening of February 14, important dispatches from air reconnaissance spoke about large numbers of Russian troops retreating towards Augustow. Part of the 10th German Army was fighting at Suwalki, and part was already marching on Augustow from Sejny. General von Below immediately ordered several infantry units and the 4th Cavalry Division to attack Augustow. Other troops were sent to help in the fight at Suwalki, and others were withdrawn behind the lines to rest. In order to protect the southern flank, an attack against the Russians in Grajewo had to be made[28].

Already on the 15th, strong resistance was encountered around Suwalki, from the Rus-

sian rearguards and various units still present. The next morning, support troops arrived at the spot found Suwalki empty (except for its eastern part), while resistance continued a few kilometers south from the town. These troops also withdrew using the cover of the night, but Germans managed to surround many retreating enemy troops.

Further intercepted messages spoke of total Russian chaos and lack of information regarding the whereabouts of their own troops. Still, a full scale operation could not be made anymore, as the roads were difficult to use, the troops were exhausted from marches, cold and fighting, so the German command ordered on the 15th that a short pursuit be made[29].

But the attack on Augustow had to go on, so more troops were sent in the area. All attempts to clear the town and the surroundings were futile, Russian defenders putting up a fierce resistance.

Finally, an attack from the north, by a Landwehr division, crushed the resistance in the area, took about 3.000 prisoners and materiel and occupied Augustow on the early morning of the 17th, where more than 5.000 Russian soldiers surrendered, with much equipment and supplies.

Heavier fighting occurred around Suwalki, where the Russians managed to break through the German lines. The Germans managed to close the break and occupied Suwalki, after the Russians withdrew from it on the morning of February 15th. The pursuit was made difficult by the fact that the Russians destroyed bridges[30] in their retreat.

After the 18th, fights around Lomza began, where the Russians had sent Caucasian and Guard troops that, alongside other units, were in two armies, the 1st and the 12th, with the headquarters at Jablonna, just north of Warsaw. Heavy fighting also occurred around Grodno, with Russians retreating through forests, burning bridges and making their pursuit really difficult.

On the 19th, very heavy fighting occurred in the forests north of Lips, over by the 22nd, leading to the destruction of a large part of the Russian 19th Army.

Until the 22nd, the Germans had captured 92.000 prisoners, out of which 9 generals, almost 300 cannons, over 170 machine guns and many supplies, which was indeed vital, since German supply chain could hardly keep up with the rapid advance. Still, these victories were paid by the Germans with very serious losses.

The 10th Army continued the advance towards Grodno from the 22nd and repelled all Russian counter-attacks for two hellish days, until the 24th. Fights went on with changing odds and heavy losses on both sides, as the Russians kept counter-attacking. On the 26th, the Germans found themselves in defensive positions all along the front line, with the danger of being overrun in some areas[31]. Thus, after receiving information about the unlucky situation, the German commanders sent an order to all troops, saying that all offensive should be stopped and troops should just defend their positions[32].

The 8th Army

The commanders of the 8th army received orders on the 13th of February to take the fortresses at Lomza and Osowiec. On the 16th, general von Scholtz chased the enemy away from Kolno, and prepared to attack Osowiec. The fights began violently and continued from 18 to 22 February, with the Russians putting up a fierce resistance. Reinforcements of heavy infantry and heavy artillery were sent in the area, and the Germans finally managed to push the enemy back[33].

From the 25th to the 27th, the artillery destroyed much of the fortress at Osowiec, but the Russians didn't capitulate. In fact, the hills around the town were heavily defended and with many troops. Defensive positions were immediately taken.

The Gallwitz Army Group

On February 7th, general von Gallwitz had received orders to cover the offensive of the 8th and 10th armies on the southern border of East Prussia. His attack was initially successful and it led to the battle of Przasnysz, between 17 and 24 February. Although the enemy put up a fierce resistance, the Germans managed to push him back, until the 22nd and 23rd, when reinforcements from the south and east secured the Russian positions and made any German advance impossible with the available resources[34].

Przasnysz was surrounded and the Germans took it by storm, making over 12.000 prisoners and a huge capture of equipment, cannons, machine guns and ammunition.

A feeling of uncertainty began on the 25th, as reports poured in, from air reconnaissance also, speaking about large Russian forces converging on the city. Von Gallwitz knew he stood no chance in front of a massive Russian attack, and, after the danger of being outflanked and even surrounded became clear, ordered a full retreat towards the border, on the 27th. The retreat was in order, without the enemy in pursuit. Perhaps the Russians had no idea the Germans were retreating, or simply couldn't send troops with this mission[35].

The second battle of the Masurian Lakes was over.

Conclusions

The two battles of the Masurian lakes, and especially the second one, managed to liberate Eastern Prussia from Russian occupation and even allow German troops to push into the Russian Empire. The Russians had suffered huge losses in men, weapons and equipment, but managed to hold off the German advance. The Germans were also exhausted after a very difficult campaign, more difficult because of the winter conditions then actual combat. At the end of the campaign, the Germans, also having suffered losses, waited for new orders and prepared for a further advance into the huge territory of their eastern enemy, in order to knock it out of the war.

Bibliography

Der Weltkrieg 1914-1918, vol. 2, Die Befreiung Ostpreußens, Reichsarchiv (ed.), Potsdam, 1925.

Der Weltkrieg 1914-1918, vol 7, Die Operationen des Jahres 1915; [1]. Die Ereignisse im Winter und Frühjahr, Reichsarchiv (ed.), Potsdam, 1931.

Michael S Neiberg, David Jordan – The Eastern Front 1914-1920. From Tannenberg to the Russo-Polish War, Amber Books, London, 2008.

Norman Stone – The Eastern Front 1914-1917, Penguin Books, London, 1998.

Prit Buttar – Collision of Empires. The War on the Eastern Front in 1914, Osprey Publishing, Oxford, 2014.

NOTE

[1] For a description of the battle, see Andrei Pogăciaș – Tannenberg 1914: Prima victorie germană a Primului Război Mondial, in Historia, August 2014.

[2] Michael S Neiberg, David Jordan – The Eastern Front 1914-1920. From Tannenberg to the Russo-Polish War, p. 43.

[3] Der Weltkrieg 1914-1918, vol. 2, Die Befreiung Ostpreußens, p. 268.

[4] *Idem*, pp. 269-270.

[5] Michael S Neiberg, David Jordan – The Eastern Front 1914-1920. From Tannenberg to the Russo-Polish War, p. 44.

[6] Prit Buttar – Collision of Empires. The War on the Eastern Front in 1914, p. 229.

[7] *Idem*, p. 230.

[8] *Idem*, p. 232.

[9] *Idem*, p. 234.

[10] *Idem*, p. 235.

[11] *Idem*, p. 236.

[12] *Idem*, p. 238.

[13] *Idem*, p. 239.

[14] *Idem*, p. 240.

[15] *Idem*, p. 242.

[16] For a description of the battles, see Andrei Pogăciaș – Imperiile contraatacă: Frontul de Est în toamna anului 1914, in Historia, November 2014.

[17] Norman Stone – The Eastern Front 1914-1917, p. 112.

[18] Norman Stone – The Eastern Front 1914-1917, p. 116.

[19] Der Weltkrieg 1914-1918, vol 7, Die Operationen des Jahres 1915; [1]. Die Ereignisse im Winter und Frühjahr, p. 177.

[20] *Idem*, p. 172.

[21] *Idem*, p. 173.

[22] Michael S Neiberg, David Jordan – The Eastern Front 1914-1920. From Tannenberg to the Russo-Polish War, p. 70.

[23] Der Weltkrieg 1914-1918, vol. 7, Die Operationen des Jahres 1915; [1]. Die Ereignisse im Winter und Frühjahr, p. 178.

[24] *Idem*, p. 180.

[25] *Idem*, p. 192.

[26] *Idem*, p. 211.

[27] *Idem*, p. 212.

[28] *Idem*, p. 215.

[29] *Idem*, p. 219.

[30] *Idem*, p. 221.

[31] *Idem*, p. 239.

[32] *Idem*, p. 242.

[33] *Idem*, p. 244.

[34] *Idem*, p. 253.

[35] *Idem*, p. 255.

GENERALUL GHEORGHE DABIJA – PREGĂTIREA DIPLOMATICĂ A RĂZBOIULUI ROMÂNIEI. ANUL 1915*

Col. (r) dr. VASILE POPA **

Abstract

The study below traces back the life and activity of General Gheorghe Dabija, an important figure in the military operations undertaken by Romania during World War 1. While details about his early life are scarce, this cannot be said about his military career, which fulminated during the Great War. The present article focuses on the year of 1915, namely the on period before Romania's entry into the war.

Keywords: Gheorghe Dabija, Carol I, Ferdinand, Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Romania, Bulgaria

În fondurile Bibliotecii Academiei Române se găseşte un manuscris valoros aparţinând generalului Gheorghe Dabija, unul dintre cei mai importanţi teoreticieni şi istorici militari români din prima jumătate a secolului al XX-lea. El se referă la pregătirea diplomatică a războiului României, început, precum se ştie, la 15/28 august 1916. Prezentăm, în cele ce urmează, câteva extrase din lucrare, aferente anului 1915, unul foarte greu pentru România, datorită evoluţiilor de pe teatrele de acţiuni militare şi presiunilor celor două tabere beligerante. Întrucât personalitatea generalului Dabija este puţin cunoscută publicul de azi, am prezentat şi o succintă biografie a acestuia.

Gheorghe Dabija – cariera militară

Gheorghe Dabija s-a născut la 20 septembrie 1872 la Iaşi, fiind singurul fiu al familiei Alexandru şi Natalia Dabija. Despre originea, profesia, preocupările sau averea părinţilor, ca şi despre copilăria şi adolescenţa lui Gh. Dabija, am identificat destul de puţine date. Chiar în propriile reflecţii memorialistice, autorul este zgârcit cu astfel de informaţii.

Tatăl său avea un ascendent în familia Eustaţiu Dabija, care ajunsese să domnească în Moldova. Era prin urmare de viţă boierească autohtonă, lucru cu care se mândrea. Ţinea chiar să precizeze că „....în familia noastră nu

---

* În mare măsură, datele sunt cuprinse în volumul *Amintiri din cariera militară 1893-1920. Oameni, tipuri, obiceiuri, moravuri şi obiceiuri de altădată*, rămas în manuscris, încredinţat spre păstrare Bibliotecii Academiei Române, unde se găseşte înregistrat sub cota A-1710. De asemenea, a fost consultat memoriul original al ofiţerului, păstrat la Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare şi Istorice, pus la dispoziţie cu solicitudine de Serviciul Istoric al Armatei (se va cita, AMR, fond Memorii bătrâni, crt. 27 – memoriul original).

** Colonel (r) dr, cadru didactic asociat al Universităţii Bucureşti.

este sânge de fanariot plăcintar sau covrigar, venit din Fanar, ca apoi să ajungă boier și să facă în fiecare moment caz mare de boieria lui.”[1] Cu referire la starea și statutul la care ajunsese, Alexandru Dabija subliniază: „Familia noastră s-a ridicat prin ea însăși din talpa țării prin munca și cinstea membrilor ei.............Originea și succesiunea familiei noastre nu trebuie căutate nici în țări străine, nici în lifte străine”.[2] În siajul celor spuse de părintele său, Dabija ține să consemneze că a fost educat „pentru a fi un bun român”, această aserțiune fiind repetată în mai multe împrejurări.

A trăit la Iași, în casa părinților, unde aveau loc întâlniri și convorbiri ale unor avocați, magistrați, medici, profesori, ingineri, într-un mediu intelectual deci, într-o perioadă când și viața urbei era plină de evenimente culturale sau mondene, la care participa cu plăcere.

Tatălui i-a plăcut să călătorească și să viziteze muzee, expoziții, să audieze concerte ale unor mari artiști și a vizitat, însoțit de fiul său, țări precum Italia, Franța, Anglia, Spania, Germania, Belgia, Austria. Tânărul Dabija va recunoaște de altfel că dragostea față de muzică, sensibilitatea față de frumos, dorința de a descoperi locuri noi i-au fost inoculate de tatăl său în toate astfel de ocazii. Tot moștenire dinspre tată și rod al preocupărilor acestuia pentru cultura copilului par să fie stilul explicit, literar, organizat, metoda de expunere, calități pe care le va dobândi de mic și le va cultiva pe parcursul școlii, și care-i vor servi în întreaga carieră a armelor sau în cea de scriitor militar.

A absolvit cursurile Școlii de Infanterie din București 1891-1893 cu gradul de sublocotenent, fiind ultima promoție (a 36-a) de „ofițeri cu armele unite” (absolvenții puteau fi de orice armă, numărul acestora fiind stabilit în limitele locurilor și garnizoanelor disponibile). Promoția a avut în total 98 de ofițeri, mulți dintre aceștia ajungând să ocupe funcții importante în perioada următoare.[3] Și-a ales arma infanteriei solicitând să fie repartizat la B 4 Vânători din Iași, unde se va prezenta la 1 august 1893.

Primele impresii nu sunt dintre cele mai bune; în opinia tânărului ofițer, deficiențele erau majore atât în privința comportamentului cadrelor, al nivelului de pregătire, cât mai ales al relaționării acestora cu trupa. Abuzurile erau la ordinea zilei și foarte puțini dintre comandanți păreau să facă ceva pentru eliminarea spiritului cazon și a vexațiunilor la care era supusă trupa.

Calitatea instrucției în arma pe care o alesese era, deasemenea, îndoielnică, încadrată în tipare depășite de progresele pe care le va constata curând în armatele altor țări. Doar nesfârșitele exerciții de „sbârnâiala armei, bătaia talpei, ordinea strânsă”, marșurile lungi, fără scop și lipsite de momente tactice nu puteau conduce la rezultate mulțumitoare.

Experiența îi va dovedi în curând că nivelul de pregătire al corpului de cadre și calitatea acestuia sunt elementele care pot juca un rol hotărâtor în modernizarea armatei, la toate nivelurile sale organizatorice și, spre acest obiectiv, își va îndrepta toată atenția.

Chiar din această perioadă de început a carierei apare nevoia de a scrie, iar prima broșură, intitulată „Patrulele de infanterie”, este editată în 1895 cu sprijinul maiorului Leon Mavrocordat, care preluase comanda batalionului și pentru care are considerații deosebite.[4]

Seriozitatea, calmul, spiritul pedagogic și capacitățile sale organizatorice îl vor aduce în curând în atenția șefilor ierarhici, cărora le va câștiga încrederea și cu care va avea o colaborare fructuoasă. Deși tânăr și fără experiență în munca cu oamenii, va fi desemnat să conducă „școala de carte” a batalionului, întrucât cea mai mare parte a trupei era neștiutoare de carte. Reflexiile sale asupra acestei stări de fapt sunt deosebit de pertinente, ceea ce denotă o fire analitică și un puternic spirit critic la adresa celor care nu-și făcuseră pe deplin treba.

„Dacă preoții și învățătorii de la sate – spune Dabija - ar fi lucrat mai cu tragere de inimă, cu spirit românesc, dacă activitatea pe care ar fi trebuit să o consacre bisericii și școlii nu ar fi fost îndreptate spre alte scopuri, atunci desigur că analfabetismul nu ar fi alcătuit o problemă grea de rezolvat.”[5]

În octombrie 1895, portofoliul războiului în cabinetul condus de Dimitrie Sturdza este preluat de generalul C. Budișteanu, în mandatul căruia apare scandalul în chestiunea armei Mannlicher, model 1892, introdusă în armata română în timpul ministeriatului lui Jacques Lahovary (21 februarie 1891-21 februarie 1894)[6]. Era considerată o armă proastă, din ca-

uza numărului mare de incidente de tragere, o armă „care se sparge în mâna soldaților” după cum apreciau opozanții.

Amploarea scandalului, ajuns în parlament, l-a determinat pe regele Carol I să numească o

Carol I

comisie care să lămurească lucrurile. Alcătuită din 6 ofițeri, între care și locotenentul Dabija, aceasta se va deplasa în vara anului 1896 la Bruck an der Leitha, unde funcționa Școala de tragere a infanteriei austriece, una dintre cele mai renumite școli pentru instrucția de specialitate a armei. În compania și sub asistența unor specialiști ai școlii – cpt Rephan, profesor la Școala de trageri și maistrul armurier Winclaș, inventatorul încărcătorului cu cinci cartușe – s-au executat numeroase trageri pentru a se constata dacă arma funcționeză cu multe rateuri, cum acuzau adversarii ministrului Lahovary. Concluzia: arma era foarte bună și avea nevoie doar de o piedică de siguranță și de verificarea înălțătorului pentru distanțe mici.

Acuzațiile generalului Budișteanu fiind fără temei, au atras demisia, acestuia, iar problemele tehnice semnalate au fost rezolvate fără dificultăți deosebite.[7]

Pe timpul misiunii membrii comisiei au urmat și cursurile de tragere ale infanteriei austriece, care aveau drept scop „formarea unor buni instructori de tragere, buni ochitori și perfecți conducători ai focului plutonului și companiei în lupta ofensivă și defensivă.”

O dispută la vârfurile armatei, pe chestiuni de ordin tehnic, expresie a adversităților având conotații politice, a însemnat pentru tânărul locotenent Gh. Dabija (fusese avansat la 01.04.1896) o excelentă ocazie de a cunoaște experiența austriacă în domeniul tragerilor de infanterie, care vor completa profilul său de ofițer infanterist.

De altfel, la întoarcere va scrie și publica 3 articole despre Școala de tragere a infanteriei de la Bruck și despre organizarea câmpurilor de tragere, în reviste de profil, considerând aceasta ca pe o îndatorire morală față de camarazii săi.

După ce în 1896 este respins „pe motive medicale”[8], în anul următor va fi admis la Școala Superioară de Război, la comanda căreia ajunsese lt. colonelul Leon Mavrocordat, pe care o va absolvi în același an.

Are cuvinte frumoase la adresa celor mai mulți dintre profesorii întâlniți aici: cpt. C. Cristescu la tactică generală, cpt Exarcu la tactica artileriei, general M Boteanu la fortificații, col Aronovici la comunicații, lt col Mavrocordat la cursul de stat major. Este perioada în care apetența pentru studiul istoriei militare crește, asta și pentru relația specială pe care o avea cu titularul acestei discipline, lt. col. D Antonescu, care – spune Dabija – i-ar fi propus să-l lase în locul său la catedră la momentul pensionării.

Elogii deosebite aduce instituției înseși. „Școala Superioară de Război – apreciază Dabija – a răspândit cultura militară superioară în armată prin faptul că a dezvoltat gustul cititului, a cărților de cultură militară, a aplicațiilor pe hartă, a rezolvării problemelor tactice și strategice; Ofițerii dobândeau o bună îndemânare de a se opri la principii direct și a elimina detalii inutile.”

Conform reglementărilor vremii, după absolvirea Școlii Superioare de Război va face stagii de stat major la Divizia 3 din C 4 Armată, la MStM, la R 10 Art (stagiul de un an în altă armă pentru absolvenții Școlii Superioare de Război), și din nou la MStM.

Absolvirea Școlii Superioare de Război îl va ajuta mai apoi să îndeplinească funcții deosebit de importante de-a lungul carierei: profesor la Școala de trageri a infanteriei și la Școala de Ofițeri de Infanterie, atașat militar

în Bulgaria şi Serbia (1910-1913), şef Secţie Operaţii la Armata 3 şi Armata 2 în campania din 1916-1917, precum şi alte servicii la trupă: comandant de companie în Batalioanele 6 şi 9 Vânători, Comandantul Batalionului 2 Vânători „Regina Elisabeta", comandantul Regimentului 6 Mihai Viteazul, Comandantul Brigăzii 16 Infanterie (pe timpul acţiunilor de la Caşin), Comandantul Diviziei 6 Infanterie (pe timpul operaţiunilor de la Trotuş), Comandantul Brigăzii 18 Infanterie în Basarabia şi comandantul Diviziei 2 Vânători pe frontul Tisei.

Experienţa de pe timpul stagiului la structura de stat major a Diviziei 3 i-a prilejuit o relaţie deosebit de utilă din punct de vedere profesional cu generali şi ofiţeri pe care îi apreciază ca fiind bine pregătiţi – general Iarca Leonida, colonel Pavlo Alexandru, maior Gh. Burghelea –, cărora le va păstra mult respect şi o frumoasă amintire.

Profilul profesional se va completa cu o experienţă unică, dobândită pe timpul stagiului în armata austriacă, la Regimentul 7 Infanterie Graf von Kevenhüller din garnizoana Graz, în perioada 1901-1903.[9]

Cunoscând „binişor" limba germană, a putut asimila repede regulamentele infanteriei austriece. Dornic de cunoaştere şi consecvent, s-a implicat cu multă seriozitate în instruirea subordonaţilor şi a avut rezultate meritorii la comanda plutonului şi companiei încredinţate, aprecierile şefilor ierarhici austrieci fiind pe măsura eforturilor şi preocupărilor sale.

Faţă de alţi ofiţeri români care făcuseră astfel de stagii înaintea sa, căpitanul Dabija (avansat la acest grad la 28 noiembrie 1902) a beneficiat de rezultatele „reformei " pe care o făcuse generalul Hötzendorf în instrucţia infanteriei începând cu anul 1895. Pregătirea de paradă fusese abandonată în favoarea unei instrucţii aplicate, executată sistematic, prin metode practic-aplicative, cu debarasarea de excesivele explicaţii teoretice. Acolo a văzut un program de instruire pe săptămâni, zile şi ore, metode pedagogice, stabilirea obiectivelor la care trebuia ajuns, analiza rezultatelor inspecţiilor etc, metode şi criterii care trebuiau preluate şi în instruirea infanteriei române, în cadrul căreia – cum singur constatase – era nevoie de schimbări majore.

În paralel cu activităţile militare a audiat şi cursuri ţinute de profesori renumiţi ai universităţii din Graz – îi aminteşte cu multă consideraţie pe prof filolog Hugo Schuhard, limbi romanice, prof Antonio Ive, limbi romanice – dialectul istro român – ceea ce evidenţiază profilul unui om studios, preocupat de cunoaştere, de îmbogăţirea culturii generale, deosebit de importante pentru activitatea de scriitor militar, pasiune şi profesie în egală măsură.

Pe lângă numeroasele cunoştinţe şi deprinderi practice de comandă, unul din marile câştiguri ale acestui stagiu îl reprezintă setul de 730 de clişee fotografice făcute la îndemnul căpitanului Schuller (comandantul companiei din care făcea parte plutonul pe care Dabija l-a comandat timp de 13 luni). Toate fazele instrucţiei cu arma au fost fotografiate, diapozitivele realizate fiind aduse în ţară şi proiectate pe timpul unor expuneri în faţa cadrelor şi trupei. Era şi acesta un element de noutate între metodele de pregătire, care va ajunge, spune autorul, „în toată armata română".

După revenirea în ţară la 10 septembrie 1903, se prezintă la Corpul 4 Armată al generalului Iarca, de unde plecase, şi va primi de la acesta „toată libertatea de acţiune în instrucţia companiei". La inspecţia făcută la sfârşitul perioadei 1 de instrucţie (16 săptămâni) rezultatul avea să fie „perfect".

În baza ÎD 885/13.03.1904, este înfiinţat un nou batalion de vânători (B 9 V), alături de cele 8 existente deja în organica armatei române. Trebuia să fie batalionul model pentru instrucţia şi educaţia trupei, pe unde trebuiau să treacă toţi ofiţerii instructori. Rezultatele obţinute până acum reprezentau o carte de vizită frumoasă care-l recomanda pentru o funcţie în cadrul acestui batalion, unde va fi mutat de altfel începând cu 15 martie 1904 şi numit comandant de companie.

Sub influenţa ideilor şi a învăţămintelor aduse de ofiţerii care făceau stagii în armatele străine, regele Carol I, dăduse încă din 1902, prin ordin de zi, comandanţilor de unităţi „responsabilitatea de formare a inferiorilor, adică în general şefilor de corp din orice armă şi, în special comandanţilor de companie, libertatea în alegerea mijloacelor pentru instrucţia şi educarea teoretică şi practică a trupei ce stă sub comanda lor". Era acesta cadrul organizatoric

care-i va oferi căpitanului Dabija posibilitatea de a-şi folosi întreaga experienţă acumulată până atunci în ţară, dar mai ales în străinătate. Rezultatele obţinute au fost remarcabile, ofiţerul fiind îndemnat de comandantul batalionului, lt col Cocorescu, să scrie o carte depre instrucţia companiei, care a şi apărut în acelaşi an la editura Göbl sub titlul „Instrucţia practică a companiei de infanterie" şi care avea să facă epocă, fiind recomandantă de comandanţii de regimente tuturor ofiţerilor instructori.[10]

Despre modul în care a obţinut rezultatele apreciate de toţi avea să consemneze: „Am folosit o pedagogie proprie foarte simplă, am vorbit puţin, în schimb am arătat cu răbdare de atâtea ori de câte ori a fost nevoie până ce ofiţerul, instructorul sau soldatul a executat perfect ceea ce voiam eu".......” Instructorii care fac pe nervoşii, care strigă, înjură şi bruschează pe soldat, nu dobândesc nimic; eu nu am permis instructorilor să se apropie mai mult de 3 paşi de soldat pentru că ştiam ce se întâmplă [..........] Această omenie mi-a atras totodată dragostea şi stima subalternilor mei".

Îmbunătăţirea sensibilă a nivelului instrucţiei realizată la Batalionul 9 Vânători prin metodele noi promovate prin grija căpitanului Dabija, care au avut susţinerea şefilor ierarhici, a condus la concluzia că instrucţia infanteriei se poate face în doi ani şi că timpul de serviciu se poate reduce de la 3 la 2 ani, această experienţă fiind generalizată apoi în întreaga armată.

În perioada 1905-1906 va lucra în statul major al Diviziei 3 Infanterie dispusă la Târgovişte, comandată de generalul C Cica (şef de stat major maiorul G. Gheorghiu), cu care va avea o bună colaborare.

În anul 1906 la nivelul conducerii armatei s-a pus problema înfiinţării unei şcoli de tragere a infanteriei. Pentru buna organizare a acestei şcoli au fost selectaţi 3 ofiţeri: căpitanii Gh Dabija şi Gh Mărdărescu şi locotenentul Alexandru Pestriţu, care vor fi trimişi pentru un stagii de câte 3 săptămâni la Şcolile de tragere ale infanteriei de la Spandau (Germania) şi Bruck an der Leitha (Austria).

Compania lui Mărdărescu nu i-a plăcut din cauza felului de a fi al acestuia (nu făcuse stagiu la trupă, era îmfumurat, plin de suficienţă, se mândrea cu lucrurile făcute de alţii, nu ştia limba germană deşi făcuse stagii în Austria etc). În această perioadă avea să se nască între cei doi un soi de adversitate, care nu va înceta până la sfârşitul carierei.

La 3 martie 1906 s-au prezentat la şcoala din Spandau, unde, pe parcursul a 3 săptămâni, au făcut exclusiv pregătire practică, după care s-au prezentat la Şcoala de trageri de la Bruck (Dabija o mai frecventase în 1896), unde o perioadă de alte 3 săptămâni au urmat şedinţe de specializare.

În România, şcoala de trageri a infanteriei urma să funcţioneze la Dadilov (sediul taberei regionale a C4A), regulamentul acesteia fiind aprobat prin Decretul 3667/28.10.1906. Director a fost numit mr Mărdărescu, iar căpitanul Dabija director executiv, ajutat fiind de lt. Pestriţu. Diferenţele dintre cei doi directori se vor manifesta inclusiv în metodele folosite în pregătirea cursanţilor; în timp ce Mărdărescu (care nu era inteligent, dar avea o bună memorie şi învăţa totul pe de rost – după cum spune Dabija –) abuza de teorie, încercând să transmită multe informaţii, ceea ce conferea şedinţelor sale un caracter anost, plictisitor, neatractiv, Dabija a recurs la metodele practice, care s-au dovedit mult mai atractive şi utile pentru cursanţi.

În octombrie 1907 a fost mutat în Marele Stat Major, la secţia Instrucţie, fiind selectat pentru această funcţie de generalul Grigore Crăiniceanu (care conducea MStM din 01.05 1907), fiind şi un cunoscut şi apreciat scriitor militar.[11]

Prima sarcină a fost de a pregăti împreună un regulament de manevră şi luptă care să fie însoţit de un studiu comparativ, aşa cum era văzută această chestiune în armatele română, franceză, austriacă, germană, italiană, engleză, rusă şi japoneză. Desigur regulamentul a necesitat eforturi deosebite. Cu toate acestea, în 28 februarie 1908 proiectul era terminat, fiind supus Comitetului de stat major, care a făcut observaţii şi a adus unele completări. După prelucrarea propunerilor, la 15 mai 1908 generalul Crăiniceanu a aprobat raportul de prezentare a lucrării.

Prin Î.D. 3344/10 noiembrie 1909, Regulamentul de manevră şi de luptă al Infanteriei a fost introdus în serviciul armatei. Contribuţia lui Dabija va fi răsplătită cu decoraţia *Bene Merenti clasa a-II-a* acordată de regele Carol

I prin Înaltul Decret nr. 455/1910[12], dar îi va atrage și invidia unora dintre șefi. Asta se va vedea în curând, cu ocazia examenului pentru înaintarea la gradul de maior, în august 1908. Ministrul de război, orgoliosul general Averescu, care nu participase la elaborarea regulamentului amintit și nu era de acord cu unele dintre prevederile acestuia (preferându-l pe cel vechi), va numi în comisia de examinare pe colonelul Pătrașcu, directorul Infanteriei, „pentru a-l trânti." Salvarea lui Dabija a venit din partea celorlalți doi examinatori: generalul Cica și principele Ferdinand, care au fost pentru acordarea noului grad.[13]

După un an de stagiu în arma artilerie (octombrie 1908 – octombrie 1909)[14], revine la MSt M și, în scurt timp, generalul Crăiniceanu, desemnat ministru de război începând cu 2 noiembrie 1909 în cabinetul Ion I. C. Brătianu, îl va numi șef de cabinet. Avea să lucreze o scurtă perioadă într-o companie selectă – generalul Hârjeu – aghiotant, generalul Boteanu, secretar general al ministerului –, de la care va avea multe de învățat în chestiuni de administrație militară.

Însărcinarea dată de ministrul Crăiniceanu de a citi toate lucrările înaintate de structurile subordonate, înainte de a i le prezenta, va însemna un important beneficiu pentru cultura militară a șefului de cabinet, în sensul cunoașterii tuturor legilor, regulamentelor, dispozițiunilor, în legătură cu ceea ce era, sau se preconiza a fi, nivelul armatei. În plus, va cunoaște mulți oameni politici de toate culorile, ceea ce-l va ajuta să înțeleagă mai bine decât alți ofițeri unele dintre dedesubturile politicii interne românești[15] sau internaționale, într-o vreme când turbulențele din spațiul european se intensificau continuu.

Din ordinul expres al regelui Carol I, la 10 mai 1910 Dabija va fi înaintat la gradul de maior și, contrar voinței sale și a ministrului Crăiniceanu, va fi trimis atașat militar în Bulgaria. Plecarea la post a fost precedată de o serioasă activitate de documentare, fiind studiată întreaga corespondență a predecesorilor săi, precum și lucrări despre Bulgaria, pe care le-a solicitat unor librării din Germania și Austria.

Deosebit de interesante sunt precizările pe care i le face însuși suveranul român în legătură cu conținutul activității sale și cu modul în care

Ion I.C. Brătianu

avea să transmită informațiile în țară. „Toate rapoartele – stabilește regele – le veți face la MStM[16]; Mi le veți înainta și mie prin domnul general Mavrocordat[17]. În afară de aceasta și independent de rapoartele cu caracter politic, pe care le primesc prin Ministerul de Externe, dv personal vă veți introduce în așa măsură ca peste 6 luni să-mi faceți personal mie și rapoarte politice, care în nici un caz nu se vor inspira din rapoartele domnului ministru de la Sofia. Vreau să le studiez prin comparațiune. Mai târziu vă voi da poate și un cifru."[18]

Cu eforturi și consecvență va reuși să învețe în scurt timp limba bulgară, să citească presă și lucrări editate în această limbă și, prin bune relații cu corpul diplomatic și atașații militari acreditați la Sofia, să cunoască situația armatei bulgare, despre care va raporta la București[19].

În legătură, de exemplu, cu manevrele armatei bulgare din septembrie 1910, concluzia sa era că: „Infanteria este bună, cavaleria este slabă, artileria mediocră și comandamentul nepregătit."[20] Nu peste mult timp, în ianuarie 1911, trimite regelui un „Studiu asupra armatei bulgare", lucrare de sinteză, de mare cuprindere (236 de pagini, 10 anexe), o adevărată oglindă a ceea ce era armata bulgară la momentul respectiv, deosebit de utilă decidenților de la București.

De altfel, întreaga activitate și experiență dobândită pe timpul celor 3 ani cât a lucrat ca

diplomat militar va face obiectul unei lucrări foarte interesante – „Amintirile unui atașat militar român în Bulgaria", apărută la Editura Universul, în anul 1936.

La 22 mai 1913, regele aprobă prin D R 4075, numirea maiorului Dabija ca secretar al celor două comisii care lucrau pentru delimitarea hotarului în jurul Silistrei și a zonei în care Bulgaria nu putea realiza lucrări de fortificații. Câteva zile mai târziu primește o misiune secretă în Germania – respectiv transmiterea unor scrisori împăratului Wilhelm al II-lea și generalului von Moltke, șeful Marelui Stat Major german, despre care nu face nici un fel de dezvăluiri, nici măcar ministrului român din capitala germană, Al. Beldiman.

Întors din Bulgaria, va fi numit în Direcția Infanteriei din Ministerul de Război (1913-1914), unde va avea o bună colaborare cu generalul Aslan, directorul general și cu lt colonelul Gr Berindei, director.

La 15 martie 1914, regele Carol I aprobă avansarea și numirea lui Dabija la comanda Batalionului 2 Vânători „Regina Elisabeta". Inițial, din lipsa unor informații asupra activității pe care o desfășurase în Bulgaria, generalul Averescu l-a șters de pe lista celor propozabili la avansare. Lucrurile se vor lămuri în curând, Averescu motivându-și gestul prin faptul că șeful secției îl dezinformase. Cerându-i date despre armata bulgară, acesta nu le-a oferit, motivând că Dabija nu trimisese astfel de informații. Intervenția regelui și explicațiile date de Dabija vor lămuri problema, avansarea la gradul de locotenent colonel fiind pe deplin justificată de rezultatele muncii în Bulgaria. Explicații suplimentare între cei doi vor apărea, în septembrie 1917, când Dabija va ajunge să lucreze în comandamentul Armatei 2 române sub comanda generalului Averescu.

Batalionul 2 Vânători era un batalion corp aparte, destinat să asigure protecția familiei regale. Specificul acestei misiuni va oferi lt col Dabija o experiență cu totul inedită, care nu putea fi dobândită în nici o altă funcție.

Diplomat, conștiincios, respectuos la adresa suveranului și a familiei regale, educat și cult, va fi deseori un confident și om de încredere al regelui Carol I.

În preajma acestuia va avea ocazia de a întâlni personaje deosebite – Țarul Nicolae al II-lea, prințul Friederich Wilhelm, marele duce Nicolae Mihailovici, oameni politici din fruntea statului – și va participa la întruniri oficiale prilejuite de diferite evenimente, despre care ne va lăsa însemnări interesante și inedite.

După o vară petrecută la Sinaia în preajma familiei regale, la 26 octombrie 1914 se întoarce cu întreaga unitate la București.

Chemat la Secretariatul General al Ministerului de Război primește sarcina ca împreună cu Ion Panaitescu, directorul general al Serviciului de Siguranță a Statului și mr. Eraclie Nicoleanu, șeful Secției Informații din M.St.M., să pună pe picioare un serviciu de contraspionaj, așa cum ceruse noul suveran Ferdinand I.

Necesitatea unui astfel de serviciu era impusă de înmulțirea evidentă a spionilor străini semnalați în România, în condițiile în care războiul începuse, iar statul român nu avea o structură de contraspionaj nici măcar la nivelul ministerului de externe.

La Siguranța Generală a Statului va activa până la 14 august 1916, în paralel asigurând și comanda Batalionului 2 Vânători și, de asemenea, comanda Regimentului 6 Mihai Viteazul.[21]

La mijlocul lunii august, când s-a produs și intrarea României în război, Dabija va fi numit subșef de stat major și șef al secției operații la Armata 3 comandată de generalul Aslan, având ca șef de stat major pe generalul Mărdărescu, față de care, așa cum am menționat, avea puternice resentimente, încă din perioada de început a carierei militare.[22]

În legătură cu planul de operații al armatei române, cunoscuta „ipoteza Z", părerile sale sunt deosebit de critice, mergând până la aprecierea conform căreia căderea Turtucaiei s- a produs din cauza deficiențelor acestui plan, semnalate la timp de altfel de generalul Aslan. Față de acestea, generalul Iliescu „a devenit nervos", va ignora propunerile comandantului Armatei 3, dar va reține observațiile acestuia ca pe un afront personal. Numai față de inflexibilitatea șefului MCG (în acord cu regele), generalul Aslan răspunde: „Bine, am înțeles. Voi aplica proiectul de operații *tale quale*. Mă degajez de cele ce prevăd că se vor întâmpla pe dreapta Dunării și dacă va fi să cad, am conștiința că am făcut totul ca să înlăturăm

un dezastru."[23] Nici atunci şi nici mai târziu în scrierile sale, Dabija nu a fost de acord cu luarea comenzii generalului Aslan, după Turtucaia, apreciind că acesta nu era responsabilul pentru cele petrecute ci, doar un „ţap ispăşitor". Pe acest motiv va cere să fie mutat de la Armata 3, „unde o fi."

Prin „grija"generalului Iliescu va fi trecut la Armata a 2-a, dar tot în tandem cu Mărdărescu, exact pe aceleaşi funcţii pe care ambii le ocupaseră la Armata 3. O nouă perioadă petrecută alături de „indezirabilul" Mărdărescu care, apreciază Dabija, va face destule greşeli în îndeplinirea responsabilităţilor, unele din necunoaşterea situaţiei, altele din neglijenţa care-l caracteriza.[24] La reluarea comenzii Armatei 2 de către generalul Averescu (septembrie 1916) se iveşte prilejul pentru colonelul Dabija de a avea o discuţie pe deplin lămuritoare asupra opoziţiei generalului în legătură cu avansarea la gradul de lt. colonel la excepţional, aşa cum propusese regele Carol I. A aflat atunci, cu subiect şi predicat, că vinovat de ştergerea lui de pe tabelul propozabililor era colonelul Stratilescu. Cerându-i-se date despre armata bulgară, acesta spunea că nu le poate oferi pentru că ataşatul militar din Bulgaria, recte maiorul Dabija, nu trimisese astfel de date. În urma explicaţiilor primite se poate constata, şi Dabija recunoaşte asta, o reevaluare a atitudinii sale faţă de generalul Averescu, căruia, de acum înainte, îi va acorda credit în toate disputele care vor apărea la nivelul de sus al ierarhiei militare şi politice şi pe care-l va portretiza în cel mai frumos chip.[25] „Aş putea afirma – spune Dabija – că am devenit chiar amici, dar amici aşa cum se poate face în armată, între doi ofiţeri de grade diferite, când unul este superior şi celălalt inferior. Amiciţia generalului Averescu faţă de mine era de bunăvoinţă, iar amiciţia mea faţă de generalul Averescu era de devotament şi aşa va rămâne până ce generalul Averescu a închis ochii, iar eu l-am transportat în criptele de la Mărăşti, aşezându-l în sarcofagul ce stă străjuit de ofiţerii şi soldaţii ce au murit în glorioasa bătălie de la Mărăşti, condusă de el".

Numirea generalului Prezan la şefia Marelui Cartier General în decembrie 1916 este considerată o decizie eronată. Considerat pe deplin vinovat de pierderea Bătăliei pentru Bucureşti („fusese rău concepută, rău organizată, slab condusă în mod mecanic şi convenţional, fără o articulaţie între cele două armate – Armata 1 şi Grupul Apărării Dunării – ce se prezentau ca două aripi fără cap de susţinere, deci fără posibilitatea de acord şi de ansamblu"), generalul Prezan nu merita această funcţie, pentru care cel mai potrivit şef era considerat generalul Averescu.

În ordinea de bătaie a armatei stabilită la 01 ianuarie 1917, este mutat la comanda Brigăzii 3 din Divizia 2 Infanterie (C1/A1), aflată în refacere în zona Iaşi. Ravagiile epidemiei de holeră sunt cutremurătoare, mutarea la această mare unitate fiind considerată o pedeapsă venită din partea MCG condus de generalul Prezan, ajutat de maiorul Ion Antonescu, şeful operaţiilor, cu care era în dispută. Cere mutarea la Armata 2 pe front. În urma intervenţiei principelui Carol va primi comanda Brigăzii 16 infanterie (februarie 1917), pe care o va organiza şi instrui în bune condiţii şi în fruntea căreia va participa la bătălia de la Mărăşti, „dobândind un frumos rezultat".

Prin ÎD 1405/1.12.1917 va fi înaintat la gradul de general de brigadă[26] şi va primi comanda Diviziei 6 infanterie începând cu data de 4 februarie 1918, ocazie cu care va fi şi decorat cu „Coroana României cu spade şi panglică de Virtute Militară în grad de comandor". În curând însă vor începe tratativele de pace, preliminariile păcii fiind semnate la Buftea la 18 martie 1918, iar tratatul de pace propriu-zis la Bucureşti la 7 mai 1918.

Prin ÎD 1240/20.05 1918, trece de la comanda Diviziei 6, pe care o comandase provizoriu, la comanda Brigăzii 18 infanterie din Divizia 9, al cărei cartier general se afla la Bălţi, în Basarabia, fiind mutat apoi la Chişinău.

Din 28 octombrie 1918 va fi numit la comanda Diviziei 2 vânători (în zona Brăila) nou înfiinţată, odată cu remobilizarea armatei române (10 noiembrie 1918), cu destinaţia de a acţiona în Ardeal.

Nu este scopul acestui material de a prezenta campania armatei române din 1919, dar se poate face aprecierea că Divizia 2 vânători comandată de generalul Dabija a participat cu succes la acţiunile pentru eliberarea Ardealului şi apoi la cele de pe teritoriul Ungariei. Cu toate acestea, acum pe final de război, rivalităţile dintre Dabija şi superiorii săi din Marele Car-

tier General (generalul Prezan, lt.colonelul Ion Antonescu) şi în special din Comandamentul Trupelor din Transilvania (generalul Mărdărescu) se amplifică.

În foaia calificativă pentru perioada 23.06-27.07.1919, generalul Mărdărescu consemnează: „Generalul Dabija este un ofiţer cu cunoştinţe profesionale, dar greu de condus. Este de mirat că la vârsta şi gradul său nu-şi dă seama unde trebuie să înceteze iniţiativa sa, spre a nu încălca atribuţiile şi drepturile superiorilor săi."[27]

În fapt, generalul Dabija era acuzat că „în timpul ofensivei contra maghiarilor, s-a făcut în repetate rânduri culpabil de nesocotirea de ordine operative", la care se adăuga „o toleranţă condamnabilă faţă de trupele din subordine". Pentru aceste abateri, generalul Mărdărescu îi va ridica comanda provizorie a diviziei, cerând la MCG ca să fie încă ţinut sub ordine, deoarece n-are pregătirea necesară pentru comanda unei divizii."[28]

Acuzaţiile sunt exagerate, de vreme ce rezultatul anchetelor comisiilor numite de ministrul de război pentru stabilirea celor întâmplate scoate în evidenţă faptul că măsurile în plan operativ luate de generalul Dabija au fost corecte şi, la fel, şi cele privind administrarea problemelor diviziei.

Nemulţumit de modul în care se desfăşurau totuşi aceste anchete şi mai ales de tergiversarea comunicării rezultatelor (acuzat de acestea era generalul Mărdărescu), generalul Dabija îşi va prezenta demisia din armată, care-i va fi acceptată, în cele din urmă, de rege, la 1 iulie 1920 (ÎD 2899/10.07.1920)[29].

Un ofiţer cu o activitate militară merituoasă în toate funcţiile de pe traiectul său profesional, receptiv la tot ce însemna progres şi promotor al înnoirilor în armata română, demn de toată confienţa, aşa cum semnala unul dintre şefii săi direcţi, devotat ţării şi regelui, generalul Dabija se vedea „decapitat" fără a şti „de ce".

A plecat din Armată nemulţumit, poate chiar nedreptăţit, după 27 de ani petrecuţi la comanda unor subunităţi, unităţi şi mari unităţi, în cazarmă sau pe câmpurile de luptă, convins de justeţea cauzei naţionale româneşti şi de faptul că tăria armatei stă în calitatea ridicată, deopotrivă, a corpului de cadre şi a trupei.

A rămas credincios acestor convingeri şi cu toate resentimentele faţă de unele personaje ajunse în cele mai înalte funcţii din conducerea armatei, îşi va continua pasiunea sa pentru scris, realizând o operă de referinţă, care îmbogăţeşte substanţial istoriografia militară românească.

Pregătirea diplomatică a Războiului României. Anul 1915

La 3 ianuarie 1915 contele Tisza adresează generalului Conrad v. Hötzendorf, şeful statului major, o lungă scrisoare, din care dau partea privitoare la România: „Chestiunea Italiei şi a României va intra în curând într-un stadiu acut. Întreaga noastră acţiune politică trebuie să se concentreze asupra acestei probleme. Un lucru este cert: trebuie să zădărnicim în orice caz un atac simultan din partea Italiei şi României. Trebuie să găsim un acord cu Italia, iar faţă de România să luăm o atitudine de aşa natură ca să-i treacă pofta de a intra în război împotriva noastră. Dacă primejdia italiană va fi înlăturată, vom putea ţine în loc România." (*Biblioteca Academiei Române, fond Manuscrise. A.1709, p. 138*)

(.....)

Contele Czernin telegrafiază la 10 mai 1915 contelui Tisza, primul ministru la Budapesta: „Pe deplin conştient de răspunderea mea, am datoria să vă atrag atenţia că situaţia de aici este critică şi dacă vom continua politica noastră de până acum, trebuie să ne aşteptăm că Înţelegerea va câştiga şi România, ca şi Italia".

Contele Tisza răspunde telegrafic chiar în aceeaşi zi, imediat: „Voi chibzui conştiincios asupra telegramei tale. Am convingerea personală că trebuie să facem concesiuni în Bucovina, dacă din partea oamenilor de răspundere din România s-ar emite această idee, în cadrul unor propuneri serioase."

Se constată din aceste două telegrame:

– Că, Czernin vedea că nu mai merge cu politica de până acum; aceasta se referea neapărat la întreaga atitudine a contelui Tisza;

– Vede şi Tisza că trebuie să ajungă la un acord cu România, făcându-i concesii, dar unde să-i ofere? Din Ungaria? Nu, Doamne fereşte, de aici nu ar fi putut oferi decât Ardealul

și Banatul, ambele românești; la aceasta ungurul Tisza nu se putea gândi și atunci el se gândește la Bucovina moldovenească, care fusese ruptă la 1775 de Austria și alipită ei.

(*Ibidem*, p. 142)

(.....)

Brătianu îl pune pe ministrul de interne Vasile Morțun să țină legătura cu contele Czernin, căruia îi vorbise de Banat. Czernin a telegrafiat aceasta contelui Tisza, care la 19 mai răspunde: „Am văzut cu surprindere că Morțun ți-a vorbit despre Banat. Nădăjduiesc că ai făcut cele necesare ca să-i scoți din cap această idee nebună. Românii trebuie să înțeleagă că năzuințele teritoriale – în ce privește propriul nostru teritoriu – se pot îndrepta exclusiv numai asupra Bucovinei".

Neapărat, contele Tisza în șovinismul lui, nu voia să cedeze României, nimic din Ungaria. Ce Banat? Nici o idee, Banatul e unguresc, își zice contele Tisza; să dăm ceva din Bucovina care este austriacă. Bietul Banat românesc! Biata Bucovină românească! Pe spatele vostru jongla contele Tisza.

(.....)

La 26 mai 1915 contele Czernin scrie contelui Tisza: „Iubite amice. Îți trimit alăturat instrucțiunile lui Burian în chestiunea concesiunilor. Vei vedea că am fost însărcinat să-l fac cu orice preț pe Brătianu să vorbească. În sfârșit am reușit. Primul ministru român mi-a răspuns: Pentru moment cooperarea este imposibilă. Dacă se va întâmpla mai târziu, atunci se va face numai în schimbul unor concesiuni teritoriale în Bucovina și în Ungaria."

Contele Tisza svâcnește, i se sburlește părul de pe cap și din barbă și îi răspunde imediat contelui Czernin: „Dacă dintr-o dată s-a ivit primejdia ca România să pretindă ceva și din teritoriul Ungariei, am impresia că tu, cu prilejul conversației tale cu Morțun, nu ai insistat îndeajuns asupra desăvârșitei absurdități a unor astfel de pretenții, ca să pui frâu obrăzniciei lor".

(*Ibidem*, p.144)

(.....)

La 17 iunie 1915 contele Tisza scrie o lungă scrisoare contelui Czernin: „În urma invitației guvernului german, l-am vizitat la Berlin la 4 iunie în vederea unor explicațiuni amănunțite.

Ottokar Czernin

Am fost silit să rezist unui bombardament sistematic din partea celei mai grele artilerii germane. Cancelarul a arătat că interesele vitale ale Puterilor Centrale pretind ca România să fie determinată la o neutralitate binevoitoare. În acest scop Germania ar oferi României credite ieftine, pe când Austro-Ungaria ar urma să-i cedeze cele 3 județe în sudul Bucovinei și să facem ceva pentru românii din Austro-Ungaria.

În ce privește Ungaria, conducătorii politicii germane au fost absolut de acord că nu poate fi vorba de cedarea unor teritorii maghiare și nici despre autonomia Ardealului. Cancelarul a vorbit despre o serie întreagă de revendicări românești,........lista de bucate se compunea, afară de punctele cunoscute ție, încă dintr-un portofoliu ministerial pe seama românilor și dintr-o universitate românească. Pe acestea două din urmă am fost nevoit să le suprim; pe cel dintîiu, fiindcă era o idee absurdă, care nu ar folosi românilor și ar schimba întreaga situație a sistemului de guvernământ maghiar, iar universitatea, fiindcă ar fi o monstruozitate culturală.

Cred că după ultimul refuz a lui Brătianu, singura şi cea mai justă tactică după noi ar fi să-i tratăm pe români prieteneşte, dar cu o oarecare indiferență, dându-le să înțeleagă că este în interesul lor să se grăbească, dacă nu vor să vie prea târziu. Oare n-ar fi sosit momentul să sugerezi reginei Maria ca să se arate acum ca mare domnitoare atrăgând România într-o acțiune victorioasă, în stil mare, înainte de a ajunge între două scaune la pământ ?"

(*Ibidem*, p.146)

(.....)

La 13/26 august 1916 Contele Czernin telegrafiază baronului Burian: „Domnul Brătianu, cu care am vorbit încă îndelung în timpul nopții mi-a declarat în modul cel mai hotărât că el vrea, poate şi va rămâne neutru. Consiliul de Coroană de mâine îmi va proba că el spune adevărul. Mi-a spus că Consiliul de Coroană a fost chemat contra voinței sale arătând că Titu Maiorescu îl constrânge la aceasta. Preşedintele consiliului de miniştri iarăşi mi-a spus că România de sub conducerea sa va face numai atunci război, dacă va fi atacată, ceea ce bănuieşte că o va face cu siguranță Bulgaria. Se înmulțesc semnalele că şi MS Regele e hotărât pentru război."

Cuprinsul acestei ultime telegrame nu este adevărat. În această zi şi pe timpul serii, Brătianu nu a voit să se întâlnească cu contele Czernin. Târziu în noapte contele Czernin i-a cerut lui Brătianu telefonic o imediată convorbire. Brătianu, care se întorsese de la Palatul regal, unde avusese convorbiri cu regele Ferdinand şi cu regina Maria, l-a primit; la stăruințele contelui Czernin, i-a spus: „S-a convocat Consiliul de Coroană mâine, până atunci nu pot da nici o relațiune. Mâine, îndată după Consiliu vă voi comunica". Atât şi nimic mai mult, restul este invenția contelui Czernin.

....

La 16 august 1916, contele Czernin împreună cu toți membrii legației austro-ungare, părăsesc România. Ce-o fi fost în sufletul lui, mai cu seamă că avea şi presimțirea că patria lui este pierdută, este lesne de înțeles. În tot cazul, el şi-a făcut datoria față de țara lui. La 8 decembrie 1916 a fost numit ministru de externe în locul lui Burian; în 1917 şi 1918 contele Czernin iarăşi şi-a ridicat capul jignind adânc pe regele Ferdinand, lucru pe care poporul român nu trebuie să-l uite, nici să-l ierte, absolut niciodată.

(*Ibidem*, p.173)

TRATATIVELE DIPLOMATICE CU BULGARIA

La 21 iulie 1914 ora 5 p.m. are loc la Sinaia Consiliul de Coroană. De dimineață Radeff (ministrul bulgar la Bucureşti – nn) primeşte de la Radoslavoff (primul ministru bulgar – nn) următoarea telegramă:

„Comunicați lui I.I.C. Brătianu:

1) Bulgaria vrea să ştie de ce natură va fi neutralitatea României;

2) Dacă Brătianu vă întreabă dacă este adevărată telegrama lui Franz Josef sau dacă este adevărat că vom ataca România în caz că ea va merge cu Rusia, spuneți-i că nu ştiți de telegrama lui Franz Josef, dar că gândiți că orice amenințare, ori de unde ar veni, a integrității noastre teritoriale, ne va sili să ne apărăm cum vom putea;

3) Bulgaria doreşte ca în criza aceasta să fie alături de România, să meargă cu ea mână în mână şi să se înțeleagă mai dinainte cu România asupra diverselor hotărâri şi demersuri;

4) În aceste comunicări, puteți mai degrabă să îndulciți forma, decât s-o îndârjiți."

5) Se deduce din această telegramă: 1) Că Bulgaria era foarte nerăbdătoare şi nu avea nici măcar răbdarea să aştepte rezultatul Consiliului de Coroană de la Sinaia;

2) Ea voia să prindă pe Brătianu cu o idee, sau măcar cu un cuvânt, din care să se deducă de ce parte este România; 3) Se constată că la Sofia se primise deja o „telegramă de la Franz Josef" în care se vorbea „de a ataca România, în caz că ea va merge cu Rusia". Radoslavoff vrea să acopere aceste gânduri făcând o diversiune, prin aceea că susține că, dacă România ar merge cu Rusia, aceasta ar fi „o amenințare a integrității sale teritoriale", silind-o „să se apere cum va putea", dar aceasta însemna că va ataca România; 4) Punctul 3 al telegramei de mai sus este o capcană ce se încerca a se întinde lui Brătianu, doar acesta va spune ceva, din care s-ar deduce gândul său; 5) Punctul 4 arată o lipsă de încredere în Radeff; se vede că Radoslavoff se temea ca nu cumva Radeff,

prin comunicarea ce trebuia să facă, va îndârji lucrurile; de aceea el încearcă să-i tempereze avântul de fost comitagiu.

Tot în aceeaşi zi, înainte ca Radeff să fi avut timpul de a face lui Brătianu comunicarea de mai sus, primeşte de la Radoslavoff o altă telegramă: „Dacă Consiliul de Coroană român e pentru neutralitate, să nu mai facă comunicarea."

Radeff tace, nu mai comunică nimic lui Brătianu, dar nu se poate opri de a comunica telegrama de mai sus contelui Czernin. Se vede însă câtă nesiguranţă era în spiritul lui Radoslavoff: la 17 iulie dă lui Radeff o telegramă, iar la 19 iulie o retrage; la 21 iulie dă o altă telegramă lui Radeff, dar tot în aceeaşi zi o retrage. Aceasta dă la iveală o lipsă de concepţie şi trădează o nesiguranţă.

La 23 iulie 1914 Savinski, ministrul plenipotenţiar al Rusiei la Sofia, primeşte de la Sazonov o „notă" cu dispoziţia de a o prezenta personal regelui Ferdinand, ceea ce Savinski şi face în aceeaşi zi. Iată nota:

„Lumea întreagă trăieşte acum un moment hotărâtor, în care poate că atitudinea Bulgariei va soluţiona pentru totdeauna relaţiunile Rusiei faţă de aceasta. Conducătorilor politicii Bulgariei, li se prezintă posibilitatea uşoară de a împrăştia toate neînţelegerile, de a stabili cu noi forţe legăturile Bulgariei cu Rusia şi a ieşi din încercarea de faţă, apropiindu-se de realizarea idealurilor sale naţionale. Dar pentru acest scop trebuie o conlucrare cinstită cu Rusia. De la această conlucrare, Bulgaria poate avea avantaje reale; dar dacă în loc de aceasta, ea începe să provoace tulburări în Macedonia, şi ar avea gânduri rele, atunci, având în vedere intrarea în război a Rusiei, o astfel de purtare a Bulgariei, va fi socotită de noi drept un act duşmănos împotriva Rusiei şi ea va săpa pentru totdeauna între cele două state o prăpastie adâncă. Responsabilitatea personală va apăsa pe conducătorii Bulgariei pentru politica ce o vor urma şi noi voim a crede că amintindu-şi de legăturile cele mai luminoaseale istoriei sale, Bulgaria nu va trăda şi va declara în mod hotărât că va păşi în tratative cu Rusia, pentru coordonarea intereselor ambelor state".

(*Ibidem*, p. 184)

(.....)

La 26 iulie 1914 Radoslavoff răspunde lui Slavinski la nota din 23 iulie: „În momentul în care cel mai straşnic război este pe cale de a se dezlănţui în Europa, guvernul bulgar nu se gândeşte la realizarea idealului naţional şi nici la o mărire teritorială. El este îngrijorat de siguranţa statului şi este preocupat numai de mijloacele ce va trebui să le folosească spre a împiedica nenorocirile războiului de la nefericita noastră ţară. Toate statele balcanice din jur, fără nici o excepţie, şi-au mobilizat trupele. Situaţia aceasta cuprinde în sine începutul complicaţiunilor şi o ameninţare pentru patria noastră poate apărea în orice moment, la orice punct al hotarelor noastre. Membrii guvernului bulgar ştiu prea bine că în virtutea Constituţiei, ei sunt personal răspunzători de acţiunea lor, ei sunt de asemenea conştienţi de răspunderea morală pe care şi-o asumă, conducând în aceste momente politica ţării. Această răspundere morală este dealtfel atât de grea, că nu rămâne loc pentru griji personale şi de guvern. Guvernul bulgar îşi reaminteşte şi recunoaşte faptul că Bulgaria îşi datorează existenţa sa trupelor eliberatoare ale Rusiei. Aceasta este de acord cu dorinţa guvernului imperial de a

Serghei D. Sazonov

nu produce tulburări în Macedonia şi de a face tot ce atârnă de aceasta, spre a nu lăsa organizarea de bande înarmate în Bulgaria, ca şi trecerea lor pe teritoriul sârb. Se înţelege de la sine, că guvernul nu-şi poate lua nici o răspundere pentru dezordinele ce eventual ar izbucni în Macedonia şi ai căror autori ar fi cetăţeni sârbi, pasibili de tribunalele sârbeşti."

(*Ibidem*, p.190)

(.....)

Radeff stătea într-o continuă legătură cu contele Czernin; acesta-l sfătuieşte să ceară o nouă audienţă la regele Carol I în scop de a-l întreba dacă este adevărat că România ar fi semnat un tratat cu Rusia. Această ştire o primise contele Czernin de la Sofia, şi anume de la contele Tarnowski. În adevăr, la 26 septembrie 1914 Radeff este primit în audienţă de regele Carol I. Îl întreabă dacă este adevărat că s-ar fi semnat un tratat cu Rusia pentru intrarea României în Tripla Înţelegere. Iată telegrama lui Radeff:

„Regele Carol a dezminţit categoric acest zvon. Un astfel de tratat, spune El, nu s-ar fi putut încheia fără autorizaţia Mea, iar o astfel de autorizaţie, Eu nu am dat-o şi nu o voi da nimănui." Radeff observă: „Regele rostind aceste cuvinte, faţa sa a trădat o uşoară, dar vizibilă tulburare."

Probabil că regele Carol I, nobilul şi gentelmenul rege, a putut să fie tulburat, căci afirma în acel moment, 26 septembrie, în interesul superior al ţării lui dragi, un lucru care nu corespundea realităţii. El dăduse acordul iscălirii acordului cu Rusia la 18 septembrie; aceasta o ştia numai el şi Brătianu, cu care se înţelesese asupra păstrării acestui secret. A doua zi după această audienţă regele Carol I a închis definitiv ochii.

(*Ibidem*, p. 201)

(......)

La 21 octombrie 1914, Turcia a intrat în război alături de Puterile Centrale, aceasta datorită faptului că Rusia nu a primit propunerea Turciei de a încheia o alianţă împotriva Puterilor Centrale, cum şi germano-filismului lui Enver Paşa.

În tot cazul intrarea Turciei în război alături de Puterile Centrale, prin închiderea strâmtorilor, izola Rusia de Puterile Occidentale, îi răpea putinţa aducerii repezi a materialului de război, de care avea foarte mare nevoie pentru înarmarea imensului material omenesc ce avea. Aprovizionarea prin Arhanghelsk era grea din cauza mării ce este îngheţată câteva luni pe an: asemenea aprovizionarea prin Wladivostok era foarte grea, din cauza lungimii de 10.000 km a căii ferate.

Dacă Turcia ar fi mers cu Înţelegerea, atunci strâmtorile ar fi rămas deschise, Constantinopolele rămânea în mâinile aliaţilor, Bulgaria nu ar mai fi intrat alături cu Puterile Centrale, Italia şi România ar fi intrat mai repede în război; în asemenea caz războiul s-ar fi sfârşit mai repede şi nici Rusia nu ar fi fost distrusă prin revoluţie.

Pentru aceste motive, Înţelegerea a încercat, după 3 noiembrie 1914, să deschidă Dardanelele. Încercarea nu a fost serioasă, de abia la 3 februarie 1915 o flotă anglo-franceză, compusă din 18 unităţi a încercat forţarea, dar în zadar, căci turcii având un răgaz de 3 luni şi jumătate, se întăriseră bine.

La 21 octombrie 1914, Radoslavoff face cunoscut legaţiilor bulgare din străinătate că: „Bulgaria rămâne într-o strictă neutralitate". Aceasta era doar un fel de a vorbi. În schimb Radeff spunea ministrului Franţei la Bucureşti şi raporta lui Radoslavoff, că a adus indirect la cunoştinţa lui Brătianu că: „Guvernul bulgar nu a avut până acum nici un motiv spre a se ocupa de atitudinea ce ar trebui să aibă în caz că România ar intra în război."

Ministrul Radoslavoff a aprobat această declaraţie, dând lui Radeff telegrama: „Să nu faceţi declaraţii de neutralitate."

În aceeaşi zi Radeff, fără să fi avut vre-o convorbire cu Brătianu, telegrafiază lui Radoslavoff că Brătianu i-ar fi făcut următoarea declaraţie: „Deşi la începutul războiului, România a dat adeziunea sa Bulgariei să intre în Macedonia, de care Bulgaria nu a vrut să se folosească, acum, dacă Bulgaria va porni în serviciul Germaniei şi Austro-Ungariei, România se va declara împotriva ei."

Ideea cuprinsă în această telegramă nu era a lui Brătianu, ea fusese inventată pe de-antregul de Radeff, care, potrivit instrucţiunilor primite de la Comitetul macedonean, trebuia ca să lucreze astfel ca să întreţină la Sofia o atmosferă duşmănoasă la adresa României. O telegramă ca cea de mai sus, prin care pune în gura lui Brătianu o ameninţare la adresa Bul-

gariei, corespundea în totul ideilor urmărite de Comitetul macedonean și de Radoslavoff.

Prin toate declarațiile făcute de Brătianu, el căuta nu numai să liniștească Bulgaria, ci chiar căuta o apropiere de dânsa (a se vedea declarațiile sale de la 23 iulie, 25 iulie, 28 iulie, 1 august, 19 septembrie 1914), și nu el ar fi venit acum să amenințe Bulgaria; cel mult ar fi putut spune ceva ca să mai țină Bulgaria liniștită, iar nu s-o mai ațâțe. Ca probă este faptul că, deși Înțelegerea insista pe lângă Brătianu ca să amenințe cu război Bulgaria, dacă aceasta va interveni cu armele împotriva Serbiei sau Greciei, Brătianu a refuzat, spunând: „România dorește să păstreze cu Bulgaria bune relațiuni.".......

(*Ibidem*, p. 208.)

(.......)

La 8 noiembrie 1914, Rizoff, ministrul Bulgariei la Roma, dă o telegramă lui Radoslavoff: „Am reușit să conving pe ambasadorii Germaniei, Austro-Ungariei și Turciei, de a telegrafia imediat spre a fi ocupată imediat regiunea de Nord-Est a Serbiei, spre a ni se deschide nouă și Turciei drumul direct dinspre Austro-Ungaria, ca să separe România de Serbia și să izoleze astfel România de orice cale maritimă".

Se constată din această telegramă că înțelegerea între Bulgaria cu Germania, Austro-Ungaria și Turcia era principial perfectă, altfel Rizoff nu ar fi comunicat ambasadorilor acestor puteri, ceea ce le-a comunicat. Din telegramă se mai vede ce mai voia Rizoff și guvernul bulgar, de a ocupa o parte din Serbia și de a reduce România la o singură posibilitate de aprovizionare, anume aceea prin Bulgaria, care odată realizată, Bulgaria nu mai dădea voie absolut la nici un tranzit pentru România, sub motiv că ea este în neutralitate, pe care, cu înalta morală ce o are, nu o poate deloc călca!....

(*Ibidem*, p. 214.)

(.....)

Brătianu vrea să mai încerce de a se asigura dinspre Bulgaria, despre care are știri sigure că este trecută deja în tabăra Puterilor Centrale; el spune aceasta, dar rușii tot nu vor să creadă. Sawinski de la Sofia, nu numai că se lasă înșelat de Radoslavoff, dar atrage în cursă și pe miniștrii plenipotențiari ai Franței și Angliei.

La București, Radeff, ministrul plenipotențiar al Bulgariei (fost comitagiu), intriga necontenit pe lângă contele Czernin și v.dem Busche împotriva României. De la aceștia fugea repede la Poklewski, îl mințea și pe acesta; Radeff nu se sfia a da tuturor cuvântul de onoare. Iată o probă:

La 28 ianuarie 1915, Radeff comunică, cu telegrama nr.112 lui Madjaroff, ministrul plenipotențiar bulgar la Petrograd: „Între România și Austro-Ungaria a avut loc zilele acestea un incident foarte caracteristic. La întrebarea lui Brătianu, cu privire la scopul concentrării trupelor în Ungaria, Czernin a spus că România nu trebuie să aibă nici o bănuială, fiindcă nu numai că se pregătește o nouă invazie în Serbia, dar concomitent cu aceasta se face și o demonstrație împotriva României. O parte din membrii guvernului, în cap cu ministrul de finanțe, luând cunștință de acest răspuns cu două înțelesuri, l-a considerat ca o provocare și au insistat să se cheme imediat sub arme câteva contingente de rezerviști.

Brătianu nu a fost de acord cu această măsură, dar a declarat ministrului Germaniei, că situația lui în cabinet poate deveni critică, dacă nu va urma un răspuns satisfăcător din partea Austriei. Von dem Busche a declarat imediat, sub forma cea mai categorică, că această concentrare este îndreptată numai împotriva statelor care sunt în război cu Germania și Austria, iar în ceea ce privește România, ea nu trebuie să vadă în aceasta nici o cauză de neliniște.

Brătianu a spus că el este mulțumit cu această declarațiune, dar vrea să o audă și de la ministrul Austriei. În același timp el a adăugat că pentru liniștea opiniei publice și pentru a evita interpelări în parlament, la frontiera Ungariei vor fi trimise câteva contingente din rezervă, probabil trei.

După aceasta, Brătianu, fără a fi provocat, a rugat pe ministrul Germaniei să telegrafieze la Berlin, că România nu are intenții să intre în război împotriva Austriei și Germaniei. Acesta a mai adăugat guvernului său următoarele: „Brătianu ne va înșela ori pe noi, ori Înțelegerea, dar e mai probabil că va fi înșelată Înțelegerea. Eu am spus colegului meu, că acela care va fi înșelat, va fi Brătianu."

Iată pe comitagiul Radeff, transformat nu numai în diplomat intrigant, ci și în oracol. El, împreună cu v. Dem Busche, prevedea că România, respectiv, Brătianu, va înșela Înțelegerea și, respectiv pe Bulgaria. Biata Bulgarie și

bieții inocenți radeffi și radoslavofi.

(*Ibidem*, p. 229.)

(.......)

Cu toată reaua voință a Bulgariei de a ajunge la un acord cu puterile Înțelegerii, acestea, din inițiativa lui Sir Edward Grey, încă tot se mai gândesc ca să mai facă pe lângă Bulgaria o ultimă încercare, căci la 21 iulie 1915 miniștrii plenipotențiari ai Rusiei, Franței, Angliei și Italiei, remit în aceeași zi la Atena, Niș și Sofia o notă, ca răspuns la cea din 1 iunie a lui Radoslavoff:

„Guvernele celor patru puteri aliate, au cercetat cu deosebită grijă nota înmânată de guvernul regal bulgar la 1 iunie. Animați de dorința sinceră de a vedea statornicită în Balcani o situație trainică, ele fac următoarea propunere Guvernului Bulgariei: Puterile Înțelegerii garantează Bulgariei reîntoarcerea zonei necontestate în Macedonia, obligându-se ca orice mărire teritorială a Serbiei, ca urmare a războiului actual, să fie în dependință deplină de cedarea zonei contestate. Ele cred că această declarațiune prezintă pentru Bulgaria o garanție sigură pentru cedarea acestei zone.

Cele patru puteri sunt însuflețite de a se da o largă și dreaptă interpretare în ce privește Cavala și hinterlandul Cavalei. Ocuparea de îndată a Traciei până la linia Enos-Midia. Puterile aliate cred că frontiera ce se oferă azi Bulgariei, sprijinite pe refuzul de a recunoaște orice lărgire a actualelor frontiere ale Serbiei sau Grecie – numai dacă acestea din urmă vor ceda teritoriile garantate Bulgariei –, va fi pentru aceasta din urmă o garanție pentru deplina executare a făgăduelii ce i se face prin prezenta notă".

Mai mult ceva, Sawinski, ministrul Rusiei la Sofia, a dat personal lui Radoslavoff copia unei telegrame, ce i-o adresase Sazonov. În ea se spunea că propunerile făcute cu nota din 21 iulie vor fi eventual încă mărite.

Grecia și Serbia protestează, Radoslavoff rămâne surd, pe dânsul nu-l impresionează nici telegrama lui Sazonov, din cauză că la Pless, chiar în această zi, șeful Marelui Stat Major german, generalul Falkenhain și colonelul Ganceff ajunseseră la un acord relativ la intervenția Bulgariei în război, consecutiv cu o ofensivă germano-austriacă împotriva Serbiei (Tratatele s-au semnat la 24 august 1915).

La 25 iulie 1915, Bulgaria primește de la un sindicat de bănci austro-ungare și germane un împrumut de 120.000.000 de franci. Aceasta este o probă de prietenia Bulgariei cu puterile Centrale. În Bulgaria, regele Ferdinand, guvernul și tot poporul bulgar nu mai puteau de bucurie că germanii au bătut pe ruși în Polonia. Radoslavoff, desigur, potrivit indicațiilor regelui, spunea cu glas tare: „armata germană a rupt rinichii Rusiei; tot edificiul Înțelegerii se va dărâma."

România a atras luare aminte guvernului rus asupra Bulgariei, dar Rusia îi trăgea înainte cu „slavismul".

La 25 iulie (1915-n.n.) România mobilizează zece contingente.

(*Ibidem*, p. 257.)

(.......)

La 8 septembrie 1915, Bulgaria împreună cu regele Ferdinand sunt gata să atace Serbia, în care scop s-a declarat mobilizarea generală a armatei. Serbia, care era gata mobilizată, vrea să preântâmpine acest atac. Statul major sârb, care era la Kraguevaț, face chiar un plan de atac preventiv, care fiind repede executat ar fi reușit la sigur, surprinzând armata bulgară în plină mobilizare, și a cărei capitală este numai la 60 de km de frontieră. Sazonov se opune, în credința că va putea opri pe bulgari. Această părere se sprijinea pe o argumentație foarte slabă și anume că:

„Bulgarii au aceeași religie ca și rușii; că Bulgaria este o creațiune rusească; că pentru aceasta s-a vărsat foarte mult sânge rusesc; că ea datorează Rusiei însăși viața ei națională, că în fine pentru aceste pricini, Rusia n-o poate trata ca pe o țară dușmană."

S-a spus lui Sazonov de către Paleologue că: „Acest fel de a aprecia este greșit, căci orice procedură diplomatică nu mai poate avea acum urmare, decât să lase armatei bulgare timpul trebuincios de a-și sfârși în liniște mobilizarea; dacă sârbii sunt opriți de a ataca acum pe bulgari și dacă nu trag folos din faptul că drumul spre Sofia este liber, peste câteva zile va fi prea târziu, atunci sârbii vor fi pierduți."

Sazonov, din spirit de slavism rău înțeles, răspunde lui Paleologue: „Totuși trebuie să negociem încă cu bulgarii. În același timp trebuie să facem apel la masa poporului bulgar și să-i arătăm ticăloasa crimă pe care este împins s-o facă. I se va adresa un manifest de către țarul Nicolae, în numele slavismului, care desigur că

va pricinui un mare efect; noi nu avem dreptul de a nu face această ultimă încercare."

Și Diamandi a susținut pe lângă Sazonov cele spuse de Paleologue. El i-a dat tot felul de argumente serioase din istoria Bulgariei, de la crearea ei ca stat independent (1878)....; dar totul a fost zadarnic. Sazonov îi tot trăgea înainte cu „recunoştința Bulgariei", cu „interesul slavismului", cu „comunitatea religioasă", încât nici Paleologue, nici Diamandi nu au reuşit să convingă pe Sazonov, că-şi face o închipuire ce-i va fi fatală.

Această hotărâre a Rusiei a fost nenorocită. Bulgaria şi-a mobilizat armata şi i-a atacat pe sârbi când i-a venit mai bine, fără să țină seama de „slavism". Bulgarii nici nu sunt slavi, decât numai de ocazie, adică numai atunci când au nevoie de sprijinul Rusiei; atunci bătându-se în piept, țipă sus şi tare „noi suntem slavi", altfel se leapădă de slavism ca de ceva necurat.

(*Ibidem*, p. 268-269.)

(......)

În ziua de 10/23 septembrie 1915, miniştrii Franței, Angliei şi Serbiei au o întrevedere cu Brătianu, căruia îi spun că ar fi oportună formarea de către România cu Grecia a unei ligi defensive împotriva Bulgariei, care văzându-se prinsă între două țări ostile, nu ar mai ataca Serbia. La aceasta Brătianu a răspuns: „România se găsește față de Înțelegere în aceeaşi situație și aceleaşi simțăminte pe care le avea Bulgaria până acum față de Puterile Centrale. România este convinsă că victoria finală va fi a Înțelegerii, cu care este legată moralmente, dar România este hotărâtă de a nu risc norocul bătăliilor într-un moment care ar fi rău ales, adică a doua zi după dezastrul rusesc din Polonia. A mobiliza acum ar fi ca ea să se expună, sau la umilința primirii unui ultimatum, sau chiar la un atac cu atât mai probabil cu cât, pentru a merge din centrul Europei la Constantinopole, drumul cel mai scurt este prin teritoriul român, iar nu prin cel sârb. România nu s-ar putea hazarda decât în ziua când aliații vor trimite în Balcani o armată de 400.000 oameni."

(*Ibidem*, p. 270.)

(........)

La 17 septembrie 1915 Radoslavoff răspunde ministrului Ciapracicoff (ministrul bulgar la Belgrad – nn) la telegrama acestuia din 10 septembrie: „Mobilizarea este terminată. Ea are de scop apărarea neutralității noastre amenințată de Serbia, care, după rapoartele dvs personale, concentrase de mult timp trupe pe frontiera noastră".

Ciapracicoff, când a primit această telegramă, a rămas trăznit. Se crucea şi nu credea, pentru că el a văzut imediat că Radoslavoff mințind cu o sfruntată neruşinare, vrea să arunce răspunderea asupra lui; de aceea Ciapracicoff răspunde în aceeaşi zi: „Mare este nedumerirea mea, provocată de textul telegramei dvs. Adevărul este că Serbia nu a amenințat niciodată neutralitatea noastră. Dimpotrivă, ea s-a temut de noi, ca să n-o atacăm. Când în august noi făceam la frontiera Serbiei manevre, ea a trimis 30.000 de oameni la frontiera noastră, dar cu o asemenea armată nu se poate ataca Bulgaria.

În nici una din telegramele mele nu veți găsi nici umbră de teamă despre un atac sârbesc.Tocmai dimpotrivă, vă raportam cu telegrama 1320 din 19 august: „Gruparea trupelor pe frontiera noastră se face pentru că sârbii se tem ca nu cumva noi să-i atacăm într-un viitor apropiat sau îndepărtat."

Cu telegrama 1326 din 21 august v-am raportat: „Pasici mi-a spus că nu suntem nebuni ca să provocăm sau să atacăm Bulgaria."

Țin a pune punctul pe i, că neutralitatea noastră nu a fost amenințată de Serbia și că părerea mea a fost ca să fim calmi. Motivul mobilizării Bulgariei poate fi oricare altul, dar nu amenințarea din partea Serbiei. În aceste timpuri critice, fiecare trebuie să-şi ia răspunderea faptelor sale, iar eu nu vreau să-mi atribui faptele altora. Desfid de a se găsi în rapoartele mele decât ceea ce arăt eu în această telegramă." Pe această telegramă Radoslavoff a pus rezoluția: „Ciapracicoff să fie imediat concediat, în locul lui rămâne secretarul."

Iată adevărul istoric. Regele Ferdinand al Bulgariei a găsit în Radoslavoff omul. Amândoi au lucrat în cel mai perfect acord împotriva intereselor Bulgariei, dar ei căutau necontenit acoperiri, folosin minciuna și aruncând vina pe alții. Dar s-au găsit şi oameni de caracter ca Ciapracicoff și Madjaroff (ministrul bulgar la Petrograd – nn), care nu s-au înclinat în fața regelui și primului său ministru. Istoria veridică are menirea de a pune pe fiecare în cadrul care i se cuvine.

(*Ibidem*, p. 272 bis.)

NOTE

[1] BAR, Fond Msse, A 1710, f. 279-280

[2] Ibidem.

[3] Doi vor fi miniștri de război (Ludovic Mircescu, Ion Rășcanu), 22 vor ajunge la gradul de general în fruntea unor comandamente superioare la pace și război, 16 ofițeri de stat major și 3 importanți scriitori militari (Ștefan Burileanu, Gh Dabija, C. Găvănescu)

[4] Absolvent al Școlii de Război din Paris, fost atașat militar la Viena, bun comandant și pedagog, cu care va colabora în mai multe ocazii.

[5] Biblioteca Academiei Române, fond Msse, A – 1710, p. 37.

[6] A mai ocupat această demnitate în perioada 11.04.1899-13.02.1901.

[7] Arma a fost dotată în același an cu piedică de siguranță și a devenit Mannlicher Md 1893, iar chestiunea înălțătorului a fost rezolvată în 1903; a rămas în serviciul armatei române chiar și în perioada de după Primul Război Mondial.

[8] În fapt a fost vorba de o glumă cu substrat la adresa medicului examinator, col. Petrescu Zaharia.

[9] La Graz se mai aflau atunci pentru diverse stagii de pregătire lt Alexandru Hanzu (absolvent al Școlii Superioare de Război din Viena), repartizat la statul major al D6 Infanterie, și cadetul Ion Ilcușu, care făcea serviciul la R2 bosniaci.

[10] Lista lucrărilor dedicate instrucției armei pe care o îmbrățișase include peste 10 lucrări și studii dintre care menționez: Practica tragerii infanteriei, Exerciții pregătitoare de tragere, Instrucția practică de luptă a companiei și batalionului, Programul general pentru instrucția infanteriei, Regulamentul de manevră și luptă al infanteriei, ș.a. Lucrarea „Note asupra exercițiilor de manevră și de luptă ale infanteriei" a fost scrisă împreună cu generalul Gr. Crăiniceanu, șeful MStM, iar o altă lucrare deosebită, „Pregătirea armatei pentru război", care a și fost premiată de Academia Română, împreună cu generalul Hârjeu.

[11] Câteva dintre cele mai importante lucrări: Curs de fortificații – 7 volume, Constituirea cetății – 1883, Neutralitatea României la 1887, Utilitatea cetăților – 1889, Volum cu conferințe – 1890, Limba română în armată – 1890, Noul curs al fortificațiilor, 3 volume – 1890-1892, Geografia militară – 1894, Note militare – 1907 ș.a

[12] Această decorație se acorda celor care aveau contribuții meritorii în domeniul scrierilor militare.

[13] Dedesubturile acestui „aranjament" aveau să capete o oarecare explicație în 1917 pe frontul de la Cașin, când Dabija comanda Brigada 16 Infanterie, în directa subordonare a generalului Pătrașcu, comandantul Diviziei 8 Infanterie. Întrebat ce a avut cu el la examen, generalul Pătrașcu a răspuns „tempi passati", fără a da detaliile mult așteptate.

[14] Va fi repartizat la R 10 Art unde, contrar reglementărilor, obține cu sprijinul generalului Crăiniceanu comanda Bateriei 1 Art.

[15] De exemplu, dosarele răscoalei din 1907, eveniment în care I.I.C. Brătianu și generalul Averescu au fost implicați nemijlocit.

[16] Aceasta era o obligație decurgând din Instrucțiunile relative la atribuțiile și drepturile atașaților militari elaborate de MStM în 1896. Conform acestora, atașații militari erau subordonați MStM și aparțineau Biroului de Informații.

[17] Îndeplinea funcția de șef al Casei Militare Regale.

[18] BAR; fond Msse, A-1710, f. 228; va primi cifru pentru secretizarea corespondenței în octombrie 1911.

[19] Pe timpul mandatului la Sofia a trimis 23 de-materiale informative consistente, plus multe alte note, toate cu un conținut politico militar deosebit de interesant și util.

[20] *Ibidem*, p. 260.

[21] A fost comandantul acestei unități în perioada 03.04-14.08. 1916.

[22] Detalii asupra relațiilor și aranjamentelor făcute la nivelul Marelui Stat Major în perioada premergătoare intrării României în război, așa cum sunt ele percepute de lt. colonelul Gh. Dabija, vor fi consemnate într-o lucrare care sperăm să vadă lumina tiparului în 2016.

[23] BAR, fond Msse, A-1710, p. 483

[24] Despre perioada respectivă va vorbi în 1924 cu generalul Falkenhain, care recunoaște că trupele sale ar fi fost în mare dificultate în bătălia Sibiului, dacă A2 și Armata de nord și-ar fi împins o parte din unități spre vest, așa cum ceruse generalul Crăiniceanu, fără ca MCG să aprobe; Pentru mai multe detalii, vezi A-1710, 489-498.

[25] Dabija va ajunge de altfel un averescan convins și va susține poziția generalului în toate disputele care au apărut la nivelul conducerii armatei.

[26] Fusese avansat colonel la 10 mai 1916, înainte de intrarea României în război.

[27] Arhivele Militare Române, fond Memorii bătrâni, crt 27,Memoriul original, f. 12.

[28] *Ibidem*; La f. 13 din memoriul original se găsește raportul nr 541/16.07 1919, adresat Marelui Cartier General, care detaliază solicitarea comandantului Comandamentului Trupelor de Transilvania, gen Mărdărescu și motivează ridicarea comenzii D2 Vânători.

[29] În volumul pe care intenționăm să-l edităm în anul 1916, vom detalia aspectele controversate ale relațiilor de la vârful armatei române, din perioada participării României la „Marele Război", așa cum sunt văzute acestea atât de generalul Gh. Dabija cât și de alte personaje politice și militare importante.

THE EVOLUTION OF ROMANIAN MILITARY PSYCHE DURING THE WARS OF 20TH AND 21ST CENTURIES *

CARMEN RÂJNOVEANU **, DANIELA ŞIŞCANU ***

Abstract

Due to the geographical location, in the close proximity of great empires competing for hegemonic influence, Romania faced enduring pressures and threats of being invaded, conquered or brought under foreign domination. This created the image of a country under siege, forced to assure its security and survival by fighting and defending itself against potential aggressors. Therefore, the military ethos was associated with the defensive and peaceful character of the state that preferred to play as a peace-maker or security seeker.

The paper focuses on the conduct of the Romanian military during major wars of the last century showing how and under which conditions the Romanian military psyche nurtured a specific pattern of evolution. There are two important dimensions that are explored. First, it is the strategic dimension that regards Romania's efforts to compensate its weakness by building a specific strategic profile and distinguish itself as part of the overall alliance or war effort. The second dimension regards the military ethos that might explain a possible psychological motivated image of the military behavior towards potential allies/enemies.

Keywords: *Romanian military, military psyche, security, asymmetric alliances, war*

Romania's history had its prospects for modernization largely determined by a mix of security strategic vulnerabilities and diplomatic and economic opportunities. One can argue that as a small-size country located at the crossroads of hegemonic rivalries and competitive interactions, Romania could play only as a playground for the mightier neighbors rather than as a distinct player on the international arena. A small state is defined as the weaker part in an asymmetrical relationship whose strategic choices are largely limited and constrained by the great powers' tendency to keep exclusivity over the power game and shape the strategic configuration according to their own interests. Within this theoretical framework, the Romanian case needs to be considered in accordance with the important historical de-

---

* The paper was presented at the annual conference of Conflict Studies Working Group of the PfP Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes held in Athens, Greece, between 27 and 30 April 2015

** Researcher, Institute for Political Studies of Defence and Military History.

*** Researcher, Institute for Political Studies of Defence and Military History.

velopments emerged starting from the second half of the 19th century. After modern Romania was established, through the state union of the principalities Moldova and Walachia (24 January 1859), Romania experienced major stages of nation and state building that helped her to overcome the small-state mentality in the asymmetrical relationship with the great powers. At the same time, it acknowledged its own limits and constraints and therefore thought to develop mechanisms to compensate the existing asymmetry and offset its military weakness.

The paper will be focused on the conduct of the Romanian military during major wars of the last century showing how and under which conditions the Romanian military psyche nurtured a specific pattern of evolution. There are two important dimensions that will be explored. The first dimension regards the military ethos that might explain a possible psychological motivated image of the military behavior towards potential allies/enemies. This serve as an interplay of emotions, motivations, perceptions between the self and the other, but also as a mechanism to generate solidarity, security and confidence of the nation around a legitimate national project. Secondly, there is the strategic dimension that regards Romania's efforts to compensate its weakness by building a specific strategic profile and distinguish itself as part of the overall alliance or war effort.

1. The small state syndrome-a theoretical approach

At the turn of the 20th century, Romania was a newly independent state struggling to shape its role and project it on the international stage. As a small size country, located in the clashing zone of the great competitive empires – Tsarist, Habsburg and Ottoman –, Romania was forced to imagine and build a strategic posture so that to overcome its vulnerabilities and protect itself against the great powers security dilemmas. The role of small states in the international system was subject of various and sometimes overlapping narratives. Most realist/neo-realist theories make two important assumptions as regards the potential role that a small country might play and, consequently, its ability to maneuver various political options. The first one emphasizes the role of great powers seen as the only actors having the capability and influence to set the rules of the systemic power configuration. From this perspective, the small states are left with limited options aiming primarily to ensure their survival[1]. To reach this goal they have to adopt their interests to the interest of nearby great power, to obey the rules of the game and avoid taking actions outside the framework already settled by the powerful ones[2]. The second assumption states that, given the asymmetry of power, the small states are more likely to bandwagon either with threatening powers (when the threatening power is geographically proximate and when alternative great power allies are unavailable) or with an alliance of great powers that might provide them credible security assurances[3]. Due to the asymmetry in the systemic distribution of power, other possible strategic options – balancing, neutrality, accommodation or carrying out regional security schemes – are considered difficult to implement or sustain on long period of time, especially in case of an all-out hegemonic confrontation. The realist theories were challenged by the ideational approaches that underline the role of elite ideas, identities and preferences in shaping the foreign policy choices of a small state. Within this analytical paradigm, it is not only the external security environment that influences the strategic decision-making process, but also the identities and strategic culture of relevant political actors (shaped by traditions and their self perception and also the perception of the others) and their material interests[4]. Building on this logic, the threat perception is not only a function of relative power, geographic proximity and offensive military capabilities, but also of the ideological preferences, strategic culture and compatibility of ideas with the other potential partners in the system. In a general perspective, it is about how we see the others and how the amity/enmity dichotomy can explain the behavior typology in time of strategic turmoil[5].

Romania sought to compensate its power vulnerability by playing various survival strategies during the major wars of the 20th century and finding compromises between the

strategic imperatives, national interests and the preferences shared by the political elites. The Romanian leadership was well-aware that in case of a direct hegemonic confrontation among the great surrounding empires, its security depended upon the capacity to build a specific strategic posture as to be able to negotiate a favorable alignment strategy. At the same time, the Romanian political elite understood that the country's endurance rest on its ability to forge a specific military profile and build mechanisms to compensate its weakness and strategic vulnerability.

In the Romanian case, it is important to mention that the Romanian elites, leaving for 600 years in the close proximity of great empires, had to find ways to survive within a complicated strategic setting. Having to deal with a threatening environment, they came to generate self-defending mechanisms and develop a specific strategic culture of survival that was to become an important asset in dealing with asymmetrical situations.

2. National psyche and military ethos

The military ethos is deeply embedded within the national psyche. The historical genesis, geographical location, and the domestic character of the state are key vectors that stand as the foundation of the Romanian national psyche.

Since its creation in the 19th century, the Romanian state was conceived (in the European chancelleries but also through Romania's own strategic culture) as a buffer between the regional hegemonic tendencies and as an outpost of the Western influence in Central and Eastern Europe. The state genesis generated a certain complex of asymmetry and weakness since its creation was merely a result of the decision taken by the outside great powers which also assumed the role of national security providers/ guarantors. As a result, the national psyche harbors certain ambivalence towards the outside world alternating between admiration and rejection. In a general view it was considered that Romania's peripheral/marginal status and its weakness were not a matter of choice but rather a development imposed by the will and egoistic interests of the others. The feeling that we are more objects than subjects of mighty neighbors generated fear, anger and frustration that modeled the general collective perception towards self and the others, and also generated strategies of survival along the centuries. In this paradigm of analysis, the military ethos was shaped as a constant struggle for survival against more powerful neighbors and this perceived reality generated a peculiar pattern used to compensate the military failures and justify the weakness towards the others. According to the general historical narrative, Romania (the three Romanian medieval states) has never been an aggressive state, but a defensive one, with a permanent goal in keeping its borders and so, it hasn't had an evolution focused on expansion. This assumed reality featured a certain kind of national character and modeled a specific design of the military ethos largely embedded within the defensive and cautious behavior the state. The Romanian philosopher Emil Cioran called it a vital deficit of the Romanian psyche defined as fatalism, skepticism, self-contempt, humiliation and pessimism. According to Cioran, due to the lack of a heroic ethos, Romania missed the chance to project itself, to be part of those nations that moved history forward[6]. So it was understood that, lacking strength, other qualities had to prevail: patience, defensive resistance, passivity, compliance or accommodation.[7] The agrarian character of the Romanian society – which was highly predominant in the 19th - early 20th centuries – is an important element that might explain the typology of the military spirit. Apart from small, privileged, wealthy (and often non-Romanian) elite, the peasants made up the vast majority of the population, representing more than 80% of the whole country's inhabitants. This development gave certain characteristic attributes, acknowledged especially with the Romanian peasant, described as obedience, discipline, respect for authority, compliance to orders, endurance but also reluctance to fight for their rights.

In order to understand the Romanian mindset, it is revealing the portrait provided

by Theodor Rosetti, former Romanian prime-minister, in an attempt to justify Romania's neutrality decision in the First World War: "*We are a small country. A poor people who just the day before yesterday walked out of hardship and slavery. I do not think that is in our capacity to do big politics. Now the great ones are clashing. We have no place in their struggles. So, we should stay quiet at first, take care of our needs and our troubles and try to keep what we so hardly acquired.*[8]

To overcome the psychological bias of its military ethos, Romania followed a twofold strategy. First, it sought to build a national project to help strengthen its international legitimacy and overcome its historical adversities. The project of United Romania was shaped as part of the ambitious regional agenda in order to facilitate a greater regional visibility as a means to compensate the power asymmetry and gained more credibility as an international actor. The unstated message was that Romania was able to decide upon its own national goals and interests and it's not only an object to be maneuvered by the more powerful actors in the system. Such a national project was also to be perceived as way to fix a historical injustice and bring back to motherland the territories lost through the arbitrary will of the more powerful systemic players.

The second strategy aimed at building a distinct national psyche and military ethos to fit the new ambitious agenda. The goal was to provide the nation with a sense of its exceptionalism built around historical myths and heroic images and to overcome, by using historical examples and experiences, a certain feeling of inequality, fear and anxiety towards the more powerful neighbors/enemies. The past was to become both an inspiration and a motivation that created emotionally powerful stories and mythic imagery: the Romanian soldier is courageous, fearless in defending his country, able to fight and defeat much powerful enemies. Through its sacrifice, the Romanian people acted as a protection shield to defend the Western Christianity against the Ottoman Turks (a common myth shared by the Balkan small states). The historical lessons provided a valuable platform to generate increased confidence and a winning mentality, to help nation to be aware of its self esteem not only in the eyes of the others, but more critically, in the proper eyes as well as in the eyes of prospective opponents.

3. Building mechanisms to balance the power asymmetry at strategic level

Mentioned above as feasible strategies for a small state, Romania's strategic options to assure its security and survival in times of war were shaped in both forms: neutrality or non-involvement (the 1st Balkan war, the beginning of the WWI and WWII) and bandwagon through membership in the alliances with more powerful allies (Central Powers, Entente, Nazi Germany, Tripartite Pact, NATO). There is no less true that during the Second World War and Cold War, the alliance's allegiance was imposed by the strategic realities and the lack of alternative rather than being an option by itself. Basically, the neutrality was conceived as a transition period so that to allow the leadership to identify the most favorable alignments according to its national interests and the strategic conditions. The neutrality could not be preserved on long period of time for two primary reasons. First, it could not provide the deterrent against a possible aggressive move of the surrounding great powers (Belgium's case in the WWII). Second, the practical participation in the war efforts was meant to assure more guarantees (and legitimacy as well) that the country will have its interests considered at the end of the war (national unification, restoring the territorial integrity).

A special case in this analysis is Romania's participation in the **Second Balkan War (1913),** the first important conflict of the 20th century in which Romania was militarily involved. Romania's rationale might be viewed as an attempt to overcome its weak status by playing more actively in the regional security affairs and shaping the events in its surroundings. It's worth mentioning that following its independence (9 May 1977), Romania launched an ample process of development and modernization and its internal achievements increased its self-confidence and ambitions.[9] There were also specific strategic considerations that need to be considered in the

overall decision-making process. Firstly, the need to prevent Bulgaria to acquire a dominant position in the Balkan Peninsula which could have changed the overall balance of regional power. Secondly, Romania's demand for territorial compensation from Bulgaria, namely the southern part of Dobrogea, that would have allowed Bucharest to strengthen its strategic position and defense potential.

Romania's involvement in the Second Balkan War was facilitated and set up by a series of diplomatic maneuvers that had allowed Bucharest to strengthen its strategic posture. Romania was already a member of the Central Powers Alliance, since October 1883, which allowed Bucharest to develop close relations with Germany. Bucharest also remained on good terms with the Ottoman Empire that was to play an important role in maintaining the regional equilibrium and, particularly important, to deter Russian ambitions towards the Straits. As part of the overall strategic regional game, Russia launched a "charm offensive" towards Romania even by raising the issue of possible territorial concessions that Bucharest claimed in Dobrogea. The unstated goal was to encourage Romania to intervene in the Balkans to re-establish the balance of power broken by Bulgaria's regional ambitions (with the support of Austro-Hungary), a position shared also by Germany that was interested to avoid a direct clash between Austro-Hungary and Russia. Having previously secured its strategic position through its alliance with Germany and benefiting of Russia's "tacit" support, Romania decided to launch the war against Bulgaria, joining Greece and Serbia, with the support of Ottoman forces. The Second Balkan War is a revealing example on how the Romanian leadership was able to use the favorable strategic developments and its alliance arrangements with the big players in the system as to project itself as a key actor in the overall Balkan security geometry.

Romania's alignment during the **First World War** was conceived as an opportunity to achieve the historical goal of its national unification by bringing the Romanian provinces – Transylvania, Bukovina and Bessarabia – back to homeland. This generated a major dilemma: an alliance with Austro-Hungary would have meant the loss of Transylvania and Bukovina while an alliance with Russia would have prevented the reunification of Bessarabia. The compromise was found on 3 August 1914 when Bucharest declared its neutrality in the ongoing conflict. In fact, the neutrality was used by Romania to negotiate a better deal with the Entente powers aiming primary at recognizing specific territorial concessions required by Bucharest. Through well articulated diplomatic maneuvers, Romania reached a secret agreement with Russia (18 September/1 October 1914) that recognized, in exchange of Bucharest neutrality, the unification of the territories of Transylvania and Bukovina at the end of the war[10].

Romania's decision to align with the Entente powers and entry into the war (15/28 August 1916) was the result of a mix of strategic rationales, perceptions, and popular will. First, Bucharest calculated its options and reached the conclusion that Transylvania was both a more important and a less challenging strategic target. In fact, Bucharest acknowledged the risk of confronting Russia by taking Bessarabia and, given the past experiences, Russia's comeback could not be ruled out completely despite the war outcome. Second, the prospects of fighting alongside the Austro-Hungarians against the Western powers provoked strong opposition in some political circles and generated a split within the political class. It was a consensus that Transylvania must join the homeland after centuries of imperial domination. The public opinion overwhelmingly supported the alliance with the Western powers perceived as country's natural allies. At political level, joining the Western powers was seen also as a way to counterbalance Russia's ambitions and force it to respect its treaty commitments towards Romania. Thus, the breaking out of the First World War found Romania in a favorable strategic position that allowed it, despite its weak military potential, to manage complicated diplomatic schemes and choose according to its preferences and national interests[11]. It is no less true that Romania sought to join war at a decisive moment when it could have a major effect on the outcome as to negotiate on more favorable grounds with the great powers and find ways of compensating its weakness and fulfilling its national goals.

The Second World War brought a completely different strategic equation for Romania. France's defeat had a decisive impact upon Romania's strategic thinking. Left without its Western allies and squeezed between Nazi Germany and the Soviet Union, Romania had to identify a survival strategy. Romania's choice to ally with Germany answered to the strategic need of confronting Soviet Russia which in June 1940 had already occupied the Romanian territories of Bessarabia and Northern Bukovina. The fear of Russia and the lack of any available Western alternative pushed Bucharest leadership to seek accommodation with Nazi Germany and get into an alliance with the Axis powers. Nevertheless, the alliance with Germany was rather seen as a matter of strategic requirement that could help Romania to regain the lost territories of Bessarabia and Bukovina, to protect its territorial integrity (less Transylvania) and provide a shield against the Soviet/Bolshevik threat. The changing military dynamics and the push back of the German army allowed Romania on August 23, 1944 to shift its allegiance and return to its traditional Western security allies. Bucharest also hoped that the Western powers would be able to play a moderating role against the Soviet aggressive ambitions but the interests of the great players prevailed leaving Romania vulnerable to Russia's dominating power.

The Cold War opened a new security paradigm of the European geopolitical game that strongly impacted over Romania's strategic posture. As a consequence of the emerging bipolar systemic configuration, Romania was included within the Soviet sphere of influence and this reality settled the limits of its own military behavior. However, within the limits imposed by its membership in the Soviet-led Warsaw Pact, Bucharest leadership sought to find ways to overcome its subordinated status that came to be perceived as a threat to its own security. Therefore, starting by mid-60s, Bucharest launched a strategy aiming at reducing Moscow's dominating mechanisms and increased its autonomy of action towards the Soviets without putting into discussions its allegiance to the Communist block. The refusal to accept the Soviet supervision over its defense policy and to comply with Moscow economic policies, the implementation of a national military doctrine (*The War of the Entire People*), the opening up towards the West, were meant

Romanian and German troops crossing River Prut

in fact to provide a mechanism of reassurance and self-protection and to compensate the asymmetry of power by raising the costs of a possible Soviet military intervention.

With the demise of the Warsaw Pact and the dissolution of the USSR, Romania found itself again in a "security vacuum". The emergences of growing sources of instability (the Yugoslavian space), Russia's increased assertiveness in its "near abroad" and its reduced potential to provide for its security and defense urged Bucharest to look for viable options to overcome its weakness. Romania's decision to join the North Atlantic Alliance was not only the result of strategic imperatives. The Western path was perceived as the legitimate option to help the Romanian people fulfill its historical dream of being part of the West, a national aspiration grounded by country's national identity and historical roots. The decision was fully backed by the public opinion which overwhelmingly supported the Euro-Atlantic integration. Given its complicated history and strategic vulnerabilities, NATO membership allowed Romania to compensate its weakness, overcome its deep insecurity and guarantee its security and territorial defense. In other words, NATO membership helped Romania, for the first time in its history, to walk away of its deep security geopolitical dilemmas.

4. Looking for mechanisms to compensate the strategic/psychological weakness

One can notice a specific pattern of behavior that Romania assumed within the successive alliances that it belonged. As a member of an asymmetric alliance, Romania sought to build a specific profile and avoid being perceived as the minor and powerless ally whose only responsibility was to comply with the rules established by the other powerful members.

Firstly, it was the ambition to consolidate a specific strategic profile by taking military initiative and claming distinct military responsibilities on the front line as a way to distinguish itself in the overall war effort and to make visible the state's sovereignty. Secondly, Romania demanded support from its more powerful allies which helped it not only restore the fighting or defense capacity but also regain its self-confidence, strengthen their morale, and boost their fighting spirit. The presence of the foreign missions in Romania during war times (French, British, German) or US strategic partnership and recently military exercises and NATO troop deployments were meant to provide mechanisms to compensate the existing power disequilibrium and help it striving for its national goals.

Searching for a distinct profile. In WWI, the Romanian army distinguished itself in the battles of Mărăști, Mărășești, and Oituz (July-August 1917), an operation that stopped the German advance towards Moldova (the Northern part of the country). The Romanian military success played an important part in the overall allied effort during the campaign of 1917, and highly increased the prestige of the Romanian army. It is important to mention that the Russian initial proposition of 1916 to include the Romanian army under the unique command of the Russian General Staff was turned down by the Romanian side. Therefore, the Russian-Romanian front throughout the war was kept under the supreme command of King Ferdinand I, assisted by two distinct General Staffs – the Romanian one, led by General Constantin Prezan, and the Russian one, led by General Dmitri Shcherbachev.

During the WWII, the Romanian forces deployed on the front had a different status, being subordinated to the German High Command. The head of state, Marshal Ion Antonescu sought to soften up this perceived weakness by claiming increased responsibilities for the Romanian forces. In June 1941, as part of the general German Eastern front, it was created the Army Group General Antonescu that included the 3rd and 4th Romanian armies and the 11th German army, under the direct command of General Antonescu. However, Antonescu's position was rather nominal since the chain of command remains strongly under German military authority[12]. One cannot miss the political rationale behind various military initiatives since they could have increased Romania's bargaining position and its legitimacy in negotiating the complicated territorial dossiers at the end of the war. In this logic we can also explain Antonescu's decision to decline the German support and let the Ro-

Romanian soldiers
in the Battle of Mărășești

manian troops (the 4th Army) fighting alone in the battle of Odessa (8 August -16 October 1941) that caused more than 70,000 casualties on the Romanian side[13]. In 1942, the Romanian leadership accepted the German offer to establish the "Army Group Antonescu" responsible of covering the Russian southern front. The new group was to include, under the direct command of the Romanian head of state, two Romanian armies and a German one. The proposal has not been implemented due to the opposition of some Romanian officers (afraid that they could not be able to face the Russians alone) and the launching of the counteroffensive in Stalingrad (19-20 November 1942).

The Cold War period designed a different chain of military command since the armed forces of all Communist countries were subordinated to the Soviet-led Warsaw Pact planning and command authority. This organizational structure was challenged by the Romanian side after 1968 (the military intervention in Czechoslovakia – August 1968) when Bucharest decided to establish a national defense capacity and issued a distinct national military doctrine. As a result, the military units subordinated to the Warsaw Pact (the 1st Army and the 4th Army) were duplicated by creating two new armies (the 2nd Army and the 3rd Army), both under strict national command. In such a way, the Romanian leadership aimed at preserving a room of maneuver on matters regarding the national defense of the country. It is interesting that, in this case, the goal was not to distinguish itself as part of the military alliance to which it belonged (which remained under the strict Moscow's control and domination) but to provide for itself a deterrence mechanism against the potential threat posed by its own alliance.

In the post-Cold War period, the Romanian armed forces' participation in NATO-led operations followed a completely different paradigm. Romanian military contribution was a matter of common allied responsibility and answered to Romania's determination to contribute to the general international efforts aiming at projecting security and stability in and outside the Euro-Atlantic area. As part of the war efforts, the Romanian military sought to compensate its deficiencies in capabilities and lack of resources by assuming broad responsibilities and working closely with the other allies. Romania was among the countries that took over the responsibility of coordinating a PRT in Afghanistan, together with the USA, as the main leading nations[14]. Between April and August 2006 Romania was the lead nation and

assumed the command of Kabul International Airport. Romania was the 9th largest contributors to the US-led Iraq War coalition and the last to withdraw completely from Iraq before the UK and the US. The idea was to generate a specific mindset and avoid a possible image about the Romanian military participation not as being "tolerated" for the sake of allied solidarity but perceived as a real asset and a value-added to the general US/NATO military endeavor.

Request for allied support. The presence of the allied troops on the Romanian territory was meant to increase the confidence and help the Romanian troops to recover and strengthen their fighting/defense capacity. It was the Romanians asking for the deployment of allied missions which in fact indicated the need to compensate its weakness not only in terms of military capabilities, but also in terms of training and operations/strategic planning. Besides the material factors, the foreign missions in Romania had also a psychological effect as they were perceived as a tool of reducing the power asymmetry between the country and its more powerful enemies and help the Romanian military to address the perceived security threats. As happened in the two World Wars (the French, respectively the German missions) and more recently with NATO troops' deployments, it was a favorable public sentiment and a general positive welcoming of the allied forces. The impact was also felt at the military level by generating growing confidence, even stronger willingness to fight. In the First World War, the Romanian requested the support of the French military mission after a series of military failures of the Romanian army in summer-autumn 1916 that culminated with the military defeat at Turtucaia (28 August 1916). The Turtucaia episode had a dramatic impact on the military psyche, the Romanian army being forced to abandon part of the country, Bucharest included, and to withdraw to Moldova.

The arrival of the French mission led by General Henri Berthelot (1 October 1916)[15] helped rebuild the defense capacity, reorganize the armed forces and train them with new and modern military techniques. The French military presence was also perceived as an important deterrent to counterbalance the Russian troops deployed on the Romanian territory as part of the common Romanian-Russian front. The impact of the French support was soon to be felt at both psychological and military level, the Romanian troops being able to recover and stop the German offensive in summer 1917. With the French support, the Romanian soldiers regained their trust and belief that they

Romanian and American troops in Afghanistan

can achieve victory and gave a boost to the general war efforts. In his Memoirs, General Berthelot reveals the state of mind of the Romanian army: "arriving in Romania, I found people rather depressed because of the last military failures…they looked at me as if I was a savior when they should find their strength within themselves. Anyway, I will try to help as much as I can".[16]

In the Second World War a similar role was played by the German military mission that was sent to Romania, following the request addressed by Ion Antonescu, on September 19, 1940[17]. The mission primarily goals were to help the Romanian army to strengthen its fighting capacity and modernizes the Romanian air force. One cannot miss the strategic and psychological significance since the German military presence in Romania represented a credible assurance against any possible Soviet aggressive move.

During the 2000s, Romania initiated a series of steps in order to acquire additional assurances and strengthen the value of NATO Art.5. The same traditional uncertainty might explain Bucharest's decision to participate in the US anti-missile shield, to demand contingency planning after the Russian-Georgian war (August 2008) and to press for NATO troops deployments on its territory in the context of the Russian-Ukrainian conflict.

The need felt by Romania to find additional ways to compensate its military weakness can be better explain through its perceived insecurity and historical uncertainty concerning the intentions of the others. The above mentioned examples offer a revealing image on how Romania understood to compensate its weakness seen in its both dimensions: psychological and strategic. The ambition of the military to develop a distinct profile within the general war effort served as way to compensate its own perceived weakness in relation with its own allies, while the request for military support was rather motivated by the need to increase its fighting/defense capacity towards external enemies/threats.

5. The role of perceptions in shaping the military psyche

One can notice that the perceived asymmetry of power towards its mightier neighbors, did not translate into a reluctance to fight. The wars of the last century allow us to identify two patterns of behavior. First, when confronting similar-size powers, as happened during

French Mission in Romania

the Second Balkan War, the Romanian army felt more confidence, even enthusiasm to go to war. Against this background, in the context of Romania's entry into the Second Balkan War, almost 1 million people applied for joining the army, more than half of the forces required for mobilization. One can not missed the shared belief that the Romanian army was confronting a less powerful enemy (the Bulgarian army) and therefore a military success was not difficult to achieve.

Second, in case of hegemonic confrontations that involved great powers interests, Romania acknowledged its military disadvantage of confronting a superior enemy. This reality did not affect the willingness or ability of the military to fight, but it was rather a strategic decision that considered the power disparity and therefore the likelihood of a military defeat. An alliance with a great power gave more impetus to the Romanian army to face a more powerful enemy.

In searching for allies, the role of perception was a decisive factor that highly influenced the strategic decisions. Romania's natural option was to ally with the Western powers seen as the ultimate guarantors of Romania's national aspirations. A possible explanation might be found in a psychological model of analysis focused on mutual perceptions and identity formation. Being located in a buffer zone between two competing great powers – Germany and Russia –, Romania had no other alternative than to look towards West and find support to balance the rival hegemonic tendencies. Given the geographical location, the Western powers could not possible raise any threat against Romania or harm its territorial security. Moreover, the Western powers, particularly France, supported Romania to achieve its historical goals of unification (1859) and independence (1877) and assisted it on the path of social transformation and modernization. Therefore, the West generated positive feelings in the society that saw its support as an opportunity to overcome its economic and political backwardness and escape from its geopolitical dilemmas. King Carol I, a former Prussian officer, has attempted a shift in this paradigm by bringing the country closer to Germany, however, his decision to join the Triple Entente (1883) was kept secret being aware of the possible negative reactions. The close contacts established in the military realm were also an important factor that highly influenced the typology of perceptions towards the West. This was obvious in the number of the Romanian officers sent for studying in the Western military schools. Especially in the inter-war period, most of the officers selected to be trained in foreign institutions, were sent to France and Italy[18]. Despite King Carol I's attempts to adopt the German military model, the French model remained highly influential throughout the 19th and early 20th centuries. It's worth mentioning that the training exchange military programs were also to act as a mechanism of compensating the weakness by "importing" expertise and enhancing the confidence building relations with the Western armies.

Despite the positive perceptions towards the Western military, one cannot miss a certain sense of dissatisfaction noticed in some particular cases at the level of Romanian military leadership. The arrival of the French Mission to Romania was seen by some Romanian officers as a challenge to their own authority, raising feelings of discontent and frustration. The relation between General Berthelot, the chief of the French mission, and General Averescu, the commander of the 2nd Army (Chief of Romanian General Staff between 1911-1913), is particularly relevant[19]. The reaction of General Averescu reflects a specific typology of behavior which speaks about an inferiority complex translated into an attitude of defiance. Averescu perceived the French mission rather as an outside interference in the Romanian military affairs and he resented the idea of being told what to do. In this regard, in several occasions, Averescu questioned General Berthelot's military skills and decisional abilities and claimed that he was not committed enough to Romania's national interests, being rather concerned about protecting France's strategic goals in Romania[20]. Despite Averescu's personal discontent with what he saw as being a patronizing behavior, the French military was treated with sympathy and admiration[21]. Moreover, Berthelot encouraged his team to established relations based on mutual respect, fairness and to avoid actions that could hurt the Romanian

military pride. The French General acknowledged that “the Romanian people possess, to the highest degree, the essential qualities of a soldier, those which are the gist of elite armies: bravery, a sense of discipline, energy, in short, strong patriotism.” He, nevertheless, complained about the military skills, weakness and lack of organizational capacity of some of the high ranked officers.[22]

The perceptions towards the Russians fell in a different paradigm of analysis. The close proximity to Russia marked Romania's history in the last two centuries – Russia has occupied Romanian territories, participated in the partition of the country repeatedly and constantly tried to interfere in its foreign and domestic affairs. As a result, the Romanians developed a kind of perception typology shaped by reluctance, suspicion and distrust as regards the potential Russian intentions. In this logic, the alliance with other great powers (Entente powers, Germany, USA/NATO) was also to play an important role in moderating Russia's perceived traditional assertiveness and balancing the existed asymmetry of power that put Romania in a strategic disadvantage towards the Russian/Soviet army.

Therefore, the character of the Romanian-Russian military relations featured a certain kind of duplicity and mistrust even when the two armies were members of the same alliance. During the WWI, the two armies developed close military cooperation but, however, the Romanian military leadership remained aware of Russia's likely duplicitous behavior that could turn against the country's interests once the war was over. The report sent by the Russian diplomat Polivanov in November 1916 seems to confirm Romania's concerns: “Romania's defeat shall not displeased Russia since Romania was able to block our way to Constantinople”[23]. A similar view was shared by the officers of the Belgium mission in Romania: “Russians tardiness in war was deliberate…They never intended to save Romania, but would rather prefer it invaded, in order to claim afterwards access to Constantinople, in exchange of its liberation”[24].

Nevertheless, the military collaboration was not seriously hampered by the existing mutual suspicion, despite some tense episodes that emerged in the context of gradual disintegration of the Russian army under the impact of the Bolshevik revolution. Regardless of the perceived power asymmetry, the Romanian army did not hesitate to intervene in December 1917, at Socola, to disarm 3000 Russian troops whose destabilizing actions were considered as a potential threat against the military and political stability of the country. It is true that the decision was backed by the other allies, including General Shcherbachev, and the Russian troops were collapsing so that the mission by itself was not considered a difficult task[25].

In a general perspective, despite the huge gap of military potential, the military did not lack the courage of going to war against Russia. It was the political leadership that remained reluctant to engage the country alone in a direct confrontation with the Russian/Soviet army. This became obvious in June 1940 when Romania, being strategically isolated, avoided the resistance against the more powerful Soviet armies and left Bessarabia and Bukovina without a single shot being fired. The political decision was not determined by the lack of military willingness to confront a much powerful enemy, but it was rather imposed by tactical reasons since it was acknowledged that, given the asymmetry of power, trying to stop the Soviets would turn into a dramatic defeat. Nevertheless, once Romania allied with Germany, the Romanian army has engaged without hesitation in the German offensive against the Soviets (Barbarossa Plan, June 1941) and the Romanian soldiers have been highly valued for their ability and courage to fight. At the same time, the threat of Bolshevism acted as a catalyst of national solidarity, even by generating increased military fervor against the Soviet forces[26].

Nevertheless, one can notice that the Romanian conduct during the WWI and WWII showed a kind of reluctance to fight against or to engage in a cooperative military partnership with Russia/Soviet Union without having the support of the third party. During the Cold War the mistrust turned into defiance as a way to dissuade the Russian assertive potential.

Germany was less perceived as the natural ally but the German army was valued for its

skills, military discipline and correctness. During the WWII, alongside the German army, the Romanian militaries distinguished themselves as reliable partners and war allies. The military psyche nurtured a kind of confidence that having the German military support would increase the chances of recovering the lost territories from Soviet Union and would provide an assurance mechanism in case of Russian aggressive response. The Germans shared positive views regarding the Romanian military as some testimonies of the German officers indicate. After the liberation of the northern part of Moldova, General Eugen von Schobert, Commander of the 11th German Army, expressed his "full gratitude" for the manner in which the Third Romanian Army had fought and congratulated the Romanian Command on 7 July 1941. General Hans Speidel, a former Wehrmacht general and later Chief of NATO Staff mentioned also the Romanians among the most reliable fighters: "Give them some decent officers and they are the best soldiers you can have."[27] A similar perception was shared by the former Commander of Crete, General Heinrich Kreipe: "They [the Romanians] were fearless during attacks and if they had to defend a position, they were like guard dogs! Sometimes they would hold positions until their last breath." Even Colonel General Franz Halder, the chief of the German Army General Staff confessed pleasant surprise at the initial performance of the Romanians.[28] The failure of the Romanian army to defend the front at Stalingrad generated a tense situation between the two armies, the Romanians being blamed and made responsible for the military defeat[29]. The Romanian military leadership answered to the German accusations by urging the German high officers to show respect to the Romanian army. Antonescu even wrote a letter to Hitler addressing the German unfriendly and ungrateful behavior and the latter ordered the German military to restore the war camaraderie with the Romanian army.

The historical and military experiences that the Romanian army shared with various allies/enemies show how the typology of perceptions could influence decisions and behavior during war times. The Western powers were traditionally perceived as trustworthy allies and therefore the Western troops were seen with admiration and confidence. The perceptions towards the German and Russian/Soviet armies had rather an ambivalent character since during the major wars of the 20th century the Romanians had to alternate between fighting against or building war partnership with them. Yet, the military/war cooperation was rather perceived as a strategic necessity than as natural choice.

Conclusions

Romanian military psyche sharpens a sense of vulnerability deeply embedded within the national collective mentality. It bore the imprint of country's trouble history and geopolitical posture. Due to the geographical location, in the close proximity of great empires competing for hegemonic influence, Romania faced with enduring pressures and threats of being invaded, conquered or brought under foreign domination. This created the image of a country under siege, forced to assure its security and survival by fighting and defending itself against potential aggressors. Therefore, the military ethos was associated with the defensive and peaceful character of the state that preferred to play as a peace-maker or security seeker. The Romanian military did not develop aggressive instincts, aiming at occupying or conquering other territories, and sought to avoid provoking or irritating the strong. In such way one can understand why the decision taken by General Antonescu in July 1941 to join the German offensive beyond the Dniester river, and afterwards to send a large expeditionary corps deep into the Russian territory as part of the German campaign, met strong internal resistance and little military enthusiasm. According to the people belief, the Romanian war stopped at Dniester river when the goal of liberating Bessarabia was reached. Beyond this border, the Romanians did not see the rationale of continuing the war and entering into the quarrels of the big ones.

Romania understood that given the power asymmetry, its only available option to deter the ambitions of the surrounding great powers was to search for alliances with powerful partners. In choosing its military alliances, Romania followed two major goals: to strengthen

its defense potential and to deter the aggressive intentions of the others. So, its alliance membership answered to the same defensive pattern of behavior. The allied support played also a significant psychological effect that generated increased confidence and raised fighting spirit within the army. Fighting alongside much powerful allies was perceived as an important asset that not only helped the country to compensate its military weakness but also to enhance its prestige and strategic profile.

As part of various alliances that it belonged, the Romanian military sought to distinguish itself by assuming broad responsibilities within the overall war efforts. The accomplishments of the Romanian military were to be used as well to minimize its power deficit and compensate its perceived weakness.

The Romanian military psyche during the major wars of the last century remained highly marked by the country's perceived insecurity and strategic vulnerability. A major shift was generated once Romania became a member of North-Atlantic Alliance (2004). NATO membership helped Romania to escape from its deep security uncertainties, to walk out of its historical security vacuum and connect itself to the most powerful system of security and defense guarantees.

NOTES

[1] As regards the external constraints that influence the political choices of a small country see Jack Snyder, *Myth of empire: domestic politics and international ambitions*, (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1991); Robert Jervis, "Cooperation under the security dilemma", in *World Politics* 30 (1978): 167-214; Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1962); Kenneth Waltz, *Theory of International Politics* (Addison-Wesley Publishing Company, 1979); John J. Mearsheimer, *The Tragedy* of *Great Power* Politics (New York: Norton, 2001).

[2] Jan Willem Honig, *Myths that keep small states going. Internationalist idealism in the Netherlands* in Cyril Buffet and Beatrice Heuser, *Haunted by History. Myths in international relations,* (Berghahn Books, 1998), 16.

[3] Stephen Walt, *The origins of alliances* (Ithaca New York: Cornell University Press, 1987), 21-33; see also Joshua B. Spero, *Bridging the European Divide: Middle Power Politics and Regional Security Dilemmas* (Rowman&Littlefield Publishers, 2004), 21-22.

[4] See Andrew Moravscik, "Taking preferences seriously: a liberal theory of international politics", in *International Organizations* 51, No. 4 (Autumn 1997): 513-553; Judith Goldstein, Robert O. Keohane (eds), *Ideas and foreign policy: beliefs, institutions and political change* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1993).

[5] See Barry Buzan, *Popoarele, statele si teama* (*Peoples, states and fears*) (Bucuresti: Cartier, 2000)

[6] Emil Cioran, *Schinbarea la fata a Romaniei, (Transfiguration of Romania),* (Bucuresti: Humanitas, 1990); Vasile Dem. Zamfirescu, *Nevroza Balcanica* (Bucuresti: Editura Trei, 2012), 41-48.

[7] Dumitru Draghicescu, *Din psihologia poporului roman* (*From* the Romanian people's *psychology. An introduction*) (Bucuresti: Libraria Leon Alcalay, 1907), 448-450; Constantin Radulescu-Motru, *Psihologia poporului roman* (*The psychology of the Romanian people*) (Bucuresti: Paideia, 1999).

[8] Ion Mamina, *Consilii de Coroana* (*Crown Councils*) (Bucuresti: Enciclopedica, 1997), 41.

[9] In the words of Richard Haal "The Romanians regarded themselves as the 'gendarmes of the Balkans' and wanted to insure that they would remain the single strongest power in the region", Richard C.Hall, *The Balkan Wars 1912–1913, Prelude to the First World War* (London and New York: Routledge, 2000), 77-78.

[10] Ion M. Oprea, *Romania si Imperiul rus, 1900-1924,* (*Romania and the Russian Empire*), vol I, (Bucuresti: Albatros, Bucurşti, 1998), 73; Anastasie Iordache, *Viata politica in Romania 1910-1914* (*Political life in Romania 1910-1914)* (Bucuresti: Stiintifica, 1972), 329.

[11] France was especially interested and pressed Romania to get into the war. The goal was to revive the military offensive of the allied Russian-Romanian front so that to soften up the German military pressures over the Western front and release troops from the Western front for use in the East.

[12] Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române 1938-1944.* (Bucureşti: Humanitas, 1994), 170.

[13] Ibid., 175.

[14] Provincial Reconstruction Team (PRT) were developed as part of NATO International Security Assistance Force in Afghanistan. The PRT led by Romania and US operated in Qalat, Zabol, within the Regional Command South.

[15] Constantin I. Stan, *Generalul Henri M. Berthelot si romanii* (Bucureşti: Paideia, 2008), 9; General Henry Berthelot, *Memorii şi Corespondenţă 1916 – 1918*. (Bucureşti: Militară, 2012), 81.

[16] Ibid., 19.

[17] Richard L. Dinardo, "The German Military Mission to Romania,1940–1941", *JFQ*/issue 69, 2nd quarter 2013: 92 http://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-69/JFQ-69_92-98_DiNardo.pdf (accessed on April 5, 2015).

[18] Between 1889-1914, 19 Romanian officers have graduated from military schools in Torino (8), Bruxelles (4), Paris (3), Berlin (3) and Vienna (1). During the interwar period, 57 officers have graduated from military schools in Paris and Torino (49 in Paris, 8 in Torino). Until 1940, there were 97 officers trained abroad. Until 1908, most of them performed military service in Austro-Hungarian, German and Belgian armies (67). After 1908, it was decided to send two officers, every year, to serve in Bulgaria and Russian Empire, see detailed information in Petre Otu, „Pregătirea ofițerilor de stat major în străinatate, 1878-1940" ("The training of General Staff Officers abroad, 1878-1940"), în *Gândirea Militară Românească*, no. 1 (2015): 33.

[19] Petre Otu, *Maresal Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda* (*Marshall Alexandru Averescu. Military, politician, legend*) (Bucureşti: Militară, 2005), 172-176.

[20] Constantin I. Stan, *Generalul Henri M. Berthelot*, 55; Valeriu Florin Dobrinescu and Horia Dumitrescu, *Ion Antonescu şi războiul de reîntregire a neamului* (Focsani: Pallas, 2006), 47.

[21] The chief of Romanian General Staff, General Constantin Prezan, pointed out the crucial role played the French mission in Romania, especially by General Berthelot who, according the Prezan, "considered Romania as his own motherland and made sacrifices in order to serve its interests"., Constantin I. Stan, *Generalul Henri M. Berthelot şi românii* (Bucureşti: Paideia, 2008), 110.

[22] General Henry Berthelot, *Memorii şi Corespondenţă 1916-1918*, 34.

[23] Ion M. Oprea, *România și Imperiul rus*, 111.

[24] Ibid.

[25] Nevertheless, Romania sought to avoid possible negative reactions from the Russians, therefore the Romanian High Command issued an order stating that: "these actions did not target the former ally [Russia] but aimed at protecting the population", Petre Otu, *Maresalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, (Bucureşti: Militară, 2008), 214.

[26] Constantin Rădulescu-Motru, *Etnicul românesc. Nationalismul* (Bucureşti: Albatros, 1996), 92.

[27] Romanian Soldier, http://www.itc-cluj.ro/cultura/Romanian Soldier.htm, accessed on April 5, 2015.

[28] Richard L. Dinardo, "The German Military Mission": 96.

[29] Mihail Vasile-Ozunu, Petre Otu, *Înfrânți și uitați. Românii în bătălia de la Stalingrad.* (Bucureşti: Ion Cristoiu, 1999), 237.

ORIGINILE CRIZEI RUSO-UCRAINENE: DE LA RUSIA KIEVEANĂ LA INSURECȚIA DIN DONBAS

ȘERBAN CIOCULESCU *

Abstract

The Ukrainian and Russian nations were united in a common ancient state, during the Middle Age, the so-called Rus. They shared the ethnic Slavianess and Orthodox religion. Later, the Monghol invasion and in the following centuries, the rivalry between Poland and Russia for geopolitically controlling the Ukrainain territories, brought to the splitering of the Ukrainian homeland between these external powers and the rivalry between Orthodox and Catholic elites for controling the people's hearts and minds. After the Cold War, the new Ukrainian state, politicaly and military weak, with corupt elites, oscilated between the acceptance of Russian sphere of interest and the will of the progressist segments of the society to integrate within the Western Europe, via EU and NATO. The big crisis began when the Ukrainian government decided not to sign the agreement with the European Union back in the fall of 2013. This was not just a trade agreement, but also a political agreement that committed Ukraine to adhere to certain European values and principles. Then, the crisis moved very quickly and ended in regime change. Russia ilegally took Crimea from Ukraine and got involved in the Donbass ethnic conflict because Russia's president V. Putin and his closed circle see the Ukrainians and their lands and being part of the "Russian world".

Keywords: Ukraine, nationalism, identity, war, regional, irredentism, Russia, invasion

Un stat clivat etnic și religios

Nu mai departe de trei sau patru ani de zile, Ucraina era un stat ca oricare altul: avea controlul deplin asupra teritoriului și populației sale, cu toate că aceasta prezenta un caracter divers, atât în plan etnic cât și religios, nimeni nu îi contesta suveranitatea sprijinind rebeli înarmați și nici un șef de stat al unei țări vecine nu îi spunea cu cinism că nu există o națiune ucraineană ca atare ci e doar o ramură a unei alte națiuni, mai veche si mai „nobilă". A doua țară din Europa ca suprafață (603,550 km2 față de 551,500 km2 Franța metropolitană dar sub zona europeană a Rusiei ca suprafață), formând un fel de cordon între Rusia și Europa de Est, Ucraina se învecinează cu șapte state: Belarus, Ungaria, Moldova, Polonia, România, Rusia și Slovacia. Populația acestui stat, în vara anului 2014 era formată din 44,291 milioane locuitori, dintre care 77,8% ucraineni, 17,3%

* Cercetător științific gr. II, Institutul pentru Studii de Apărare și Istorie Militară.

ruşi, 0,6% belaruşi, 0,8% români şi moldoveni, restul fiind tătari, bulgari, unguri, polonezi, găgăuzi, evrei etc.[1]

La finele anului 2013 şi începutul anului 2014 s-au succedat evenimentele pe care le cunoaştem faptic dar ale căror resorturi profunde ar putea să ne scape cunoaşterii actuale, chiar dacă nu suntem defel captivii teoriei conspirației. În cele din urmă, Ucraina a rămas fără peninsula Crimeea şi a pierdut de facto şi controlul asupra unei jumătăți din provincial răsăriteană Donbas, pierzând circa 6000 de persoane în conflictul din Donbas plus cel puțin un milion de refugiați, dintre care mulți sunt interni. Deşi la nivel oficial, politic şi juridic, nu există o stare de război între Ucraina şi Rusia – în fond ambii actori internaționali nu ar avea nici un interes să oficializeze această situație – în realitate, Rusia alimentează un ciudat „război civil" în Ucraina de Est, sprijinind masiv forțele de gherilă ale separatiştilor rusofoni care urmăresc secesiunea acestei regiuni.

Am folosit expresia război civil în lipsă de altceva mai bun: de fapt fără sprijin rusesc ar fi fost probabil o simplă insurecție iar statul ucrainean ar fi gestionat cumva situația. De asemenea, nu toată populația de etnie rusă sau cea rusofonă doreşte separarea de Ucraina şi chiar alipirea la Rusia. Mulți vor doar drepturi politice, sociale şi economice mai largi, prin descentralizare-devoluție sau federalizare. În momentul scrierii acestui text (iulie 2015), în ciuda aparentei funcționări a acordului de la Minsk II, pe frontul din Donbas mor aproape zilnic soldați ruşi şi ucraineni, aşadar de facto Rusia se află în război cu Ucraina, indiferent că nu recunoaşte acest lucru.

Suntem obişnuiți să descriem o forță de gherilă, sau de „partizani", ce luptă contra puterii militare a unui stat, prin elemental său de improvizație, prin puținătatea dotărilor tehnice, suplinită cu succes prin tactici de camuflare a combatanților în sânul populației civile şi de atac prin surprindere. În general teoreticienii războiului de insurgență (*forth generation warfare*), de la Mao şi Giap la Galula şi Kilcullen au arătat că gherila nu trebuie neapărat să învingă pe câmpul de luptă forța armata a statului adversar, ceea ce ar fi extrem de greu, având în minte disparitatea numerică şi de dotare tehnică față de armata regulată.[2] Este suficient să nu fie înfrântă decisiv şi să reziste până când moralul trupelor regulate se erodează iar populația civilă devine nemulțumită de durata şi pierderile inerente războilui de uzură.[3] De asemenea, gherila are nevoie adesea şi de un stat vecin, non-beligerant, care să îi ofere o zonă de protecție, antrenament şi concentrare a forței.[4] Aşa cum Statul Islamic se forma inițial în Irak şi se pregătea să ia cu asalt nordul Siriei, la fel milițiile din Donețk şi Luhansk au primit ajutor şi refugiu, la nevoie, din şi în Rusia.

Însă în Ucraina, gherila rusofonilor separatişti nu are nimic în comun cu felul de a lupta al milițiilor etnice şi religioase din Siria, Libia, Mali, Irak şi alte zone de război civil acut. Rusia a dotat aceste forțe paramilitare cu armament greu – tancuri, tunuri, blindate, sisteme antiaeriene complexe. E adevărat că şi Statul Islamic posedă tancuri şi maşini de luptă de fabricație americană, dar le-a capturat de la armata irakiană, profitând de degringolada acesteia, fenomen asociat cu conflictul sectar dintre sunniți şi şiiți, în contextual in care guvernul predominant şiit a comis abuzuri față de minoritatea sunnită. Or Kievul nu a discriminat defel minoritatea rusofonă într-un mod similar, ca să existe o justificare pentru o revoltă armată. În schimb, luptele din Donbas şi replica hotărâtă a armatei ucrainene au produs multe victime în rândul civililor, iar o parte dintre ei acuză mai ales Ucraina pentru bombardarea unor zone locuite. Se ştie că forța de gherila speculează ostilitatea civililor rusofoni față de guvern şi contribuie la acest fenomen, de aceea guvernul trebuie să protejeze populația civilă şi să lovescă „chirurgical" doar în rebeli.[5] Ceea ce e adesea imposibil, mai ales cu o armată încă nemodernizată şi cu servicii de informații nu prea competente. În plus, rebelii din Est au mai mare nevoie de sprijinul Rusiei decât al populației locale, în numele căreia pretind că acționează! În orice caz, nu e de mirare că separatiştii instruiți şi înarmați de Moscova – conduşi incognito inclusiv de generali ruşi - au învins pe alocuri clar forțele ucrainene, obligându-le să se retragă din zone strategice, cum ar fi aeroportul Donețk, pentru apărarea căruia s-au depus eforturi susținute timp de luni de zile de către Kiev.

Rusia nu recunoaşte sub nici o formă că are militari şi experți în luptă pe teritoriul ucrai-

nean, dar aproape zilnic sunt uciși sau capturați militari ruși de către cei ucraineni, anchetați, arătați la posturi de televiziune credibile. Prizonieri de care Moscova se dezice rapid, prezentându-i ca voluntari, dezertori, oameni aflați în timpul liber, nicidecum trimiși acolo în misiune. Ceea ce îi expune pericolului de a nu beneficia de statutul de prizonier de război ci de acela de terorist, pedepsibil cu o condamnare penală pe viață. Însă pe mormintele decedaților ruși apar subit coroane de flori monumentale, cu mențiunea morții eroice, spre binele țării, în timp ce familiilor li se interzice să vorbească cu presa pe tema aceasta. Ca să ocupe și să anexeze Crimea, guvernul rus a invocat „doctrina Medvedev", afirmând că etnicii ruși sunt amenințați și persecutați de Ucraina, cu toate că peninsula pontică era o republică autonomă iar rusofonii aveau drepturi recunoscute.[6]

Rusia se luptă cu Ucraina și pentru controlul energetic, pentru că Ucraina depinde masiv de importurile de hidrocarburi și in același timp se interpune teritorial intre Rusia și Occident. Marile conducte ce duc gaz natural dinspre Rusia spre UE trec în general prin Ucraina, de aceea în mai multe rânduri Moscova a intrerupt livrările, spre a pedepsi Ucraina, pentru pretense furturi din conducte. Gazprom e cel mai mare producător mondial de gaze naturale, compania-mamut asigură cam o treime din necesarul de gaze naturale al Europei, iar aproximativ jumătate din aceste livrări tranzitează prin Ucraina. În 2006, 2009 și mai recent în iulie 2015, Gazprom a întreupt livrările, trimițând un semnal și către UE, să nu incerce să sprijine forțe ce se opun controlului rusesc asupra vecinătăților.[7] Rusia cere plata anticipată a livrărilor de gaz, critică țări precum Slovacia ori Polonia, care oferă gaze Kievului în sistem „flux inversat" iar Kievul și Moscova nu s-au mai înțeles asupra prețurilor și graficului de rambursare a datoriilor eneregtice ucrainene. De fapt, rușii vor să construiască mai multe conducte care să ocolească Ucraina și să o izoleze. Una dintre ele va avantaja Turcia, care aspiră să devină "hub" energetic, dar și Grecia, țări-client ale Rusiei, spre deosebire de Ucraina „rebelă".

Nu știu cum vor descrie istoricii viitorului acest episod dramatic al relațiilor ruso-ucrainene, modificarea prin forță a granițelor prin anexarea Crimeei și formarea probabilă a unui nou focar de conflict înghețat, ori luarea în derâdere a idei naționale ucrainene de către unii politicieni ruși, într-o bună tradiție imperială veliki-rusă. Deocamdată, aflați în focul evenimentelor, nu avem acces nici la totalitatea informației relevante și nici nu avem acea necesară distanță critică necesară obiectivării analizei istorice. Evenimentul cotidian, șocul, încărcătura emoțională, chiar partizanatul și evident doze mari de manipulare venite dinspre actorii implicați ne țin captivii surselor mass media și comunicatelor oficiale ale celor implicați direct sau indirect în conflict.

Ceea ce știm de fapt cu siguranță este că Ucraina post-sovietică a fost o țară cu două aspirații diferite: un stat al ucrainenilor naționaliști, dornici să își marcheze specificul etnico-lingvistic și unul al rusofonilor și rușilor care nu concepeau o desprindere a țării lor de sub orbita Moscovei. Prinse între aceste două tendințe opuse, minoritățile etnice (bulgari, români, „moldoveni"[8], polonezi, unguri, tătari etc.) se străduiesc să își păstreze specificul și să îți vadă recunoscute aspirațiile legitime legate de cultură și economie, colaborând pe rând cu ambele tabere dar temându-se de regulă mai abitir de excelesele naționaliștilor ucraineni decât de opacitatea pro-moscoviților. S-a vorbit adesea inclusiv de „cele două Ucraine", iar politologul american Samuel Huntington a dat încă de acum douăzeci de ani Ucraina ca exemplu de stat scindat pe o mare linie de falie între civilizia occidentală bazată de creștinismul catolic ori protestant și cea răsăriteană bazată pe credința ortodoxă.[9] Este interesant rezultatul recensamântului populației din anul 2001, ocazie cu care limba ucraineana a fost catalogata limbă materna de 67,5% dintre cetățeni, iar limba rusă – de 29,6%. Unii experți spuncă dacă însă folosim conceptul de "limbă uzuală" (vorbită in familie) ar rezulta că limba ucraineana era preferată de numai 39,7% din cetățeni în comunicarea de zi cu zi, iar cea rusă de 42,5%. Conform cifrelor seci, 67% din populatie ar avea ucraineana ca limba materna si doar 30% limba rusă. Se poate afirma că există o situație de relativă paritate între vorbitorii de ucraineană si cei de rusă (circa 40-45% fiecare), iar un procent de 10-20% din populație ar fi membri ai minorităților, care vorbesc cotidi-

an limba maternă dar și ucraineana sau rusa în situații „oficiale".

Națiunea ucraineană are o problemă serioasă de identitate colectivă și sentimentul că statul pe care îl ocupă e fragil și artificial cumva. Teritoriul Ucrainei a intrat în compunerea imperiului rus în secolul al-XVII-lea după ce cu secole înainte existase un stat medieval, Rusia Kieveană (mai bine spus statul „Rus'"), din care se revendică atât rușii cât și ucrainenii ori bielorușii. În timp ce propaganda rusă insistă pe unitatea cultural-lingvistică a acestor etnii, cea ucraineană insistă oe diferențe identitare specifice.[10]

Națiunea ucraineană s-a desprins greu, convulsiv, din magma comună est-slavă, fiind evidente și traumele conștiinței colective, generate de cucerirea și desființarea entităților ucrainene proto-naționale și naționale de către regatul Poloniei, apoi de către Imperiul Țarist și URSS. În imaginarul colectiv ucrainean, polonezul și rusul sunt, fiecare pe rând sau prin contrast, opresorul, cuceritorul, respectiv salvatorul și binefăcătorul. Situația seamănă cumva cu cea a basarabenilor, dintre care o jumătate consideră că România în 1918 a „eliberat" Moldova, cealaltă jumătate că a „ocupat-o". Limba ucraineană este asemănătoare cu limba rusă, dar are elemente lexicale comune și cu cea polonă. Desigur că acum ucrainenii naționaliști depun eforturi să demonstreze diferențele lingvistice față de limba rusă, la fel cum se întâmplă și în alte domenii culturale. Guvernul de la Kiev a interzis cam toate posturile de televiziune în limba rusă, considerate elemente de propagandă ale unei țări ostile și limitează treptat și alte forme de *soft power* ale Moscovei.

Cele două Ucraine

Privind retrospectiv, o parte din Ucraina a privit către Vest și a adoptat religia occidentală tradițională (greco-catolică), sub influența Marelui Ducat al Lituaniei și apoi a Commonwealth-ului polonez. Este interesant că un grup etnic deosebit, cazacii, a luptat pe rând contra dominației ruse și apoi a celei polone. La mijlocul secolului al-XVII-lea, hatmanul cazac a provocat o revoltă majoră contra regatului polonez, însă succesul acțiunii s-a soldat cu înglobarea acestui teritoriu în Rusia țaristă. Tragismul situației rezultă din opțiunea dramatică a cazacilor de a se apăra de o Polonie hegemonică chemând în ajutor o Rusie la fel de hrăpăreață dar cu potențial de putere mult mai mare.

Istoricul Răzvan Teodorescu subliniează faptul că între ruși și ucraineni sunt diferențe notabile, în ciuda slavității răsăritene comune și a mixajului istoric.[11] Ucrainenii, timp de un mileniu, au privit spre Bosfor, nu spre Scandinavia, precum statul rus. În 1448 biserica ortodoxă rusă se proclama autocefală, în timp ce biserica ucraineană rămânea legată de Constantinopole (apoi de Istanbul). Ulterior, prinții ucraineni au depins de Polonia, inamicul istoric al Rusiei imperiale și au avut legături spirituale și cu Moldova prin faimosul ierarh român Petru Movilă, cărturar de os domnesc. Alipită Rusiei în 1654, Ucraina a rămas cultural atașată de Vest și de o ortodoxie latină de inspirație "moviliană", așadar un melanj de Occident și de Bizanț filtrat prin otomanism. R. Teodorescu trage concluzia că Ucraina rămâne cu privirile spre spațiul germano-polon, prin intermediul Moldovei și României, cu toate că Rusia o vede ca pe o „anticameră"![12] Evenimentele din 2014-2015 au împins și mai mult elitele politice ucrainene din *mainstream* către Marea Britanie, Polonia, Germania și SUA, în căutare de sprijin în fața agresiunii ruse.

Ghinionul istoric al ucrainenilor este că ei au aparținut politic de diverse entități statale, până la finalul celui de-al Doilea Război Mondial. Și că teritoriul republicii lor a fost decupat geopolitic nu de ei ci de Rusia și ulterior URSS. Imperiul tutelar a încropit căminul unei națiuni înrudite cu cea rusă, alegând teritorii și formând un stat ca element de „buffer" (tampon) contra invaziilor străine.

Chiar și înainte de Primul Război Mondial, circa 80% din ucraineni se găseau sub stăpânire rusă și 20% sub cea austro-ungară, urmând ca în interbelic Polonia să beneficieze de o parte dintre teritoriile fostului imperiu austro-ungar, la fel ca și România și Cehoslovacia, iar URSS să preia zona central-estică formând Republica Socialistă Sovietică Ucraină[13]**.** Ucraina și-a căutat independența ca stat între 1917-1922, însă a obținut doar succese temporare. În primă instanță a beneficiat de dorința Germaniei wilhelmiene de a impinge Rusia inamică spre Est

și a avea acces la grânele din bazinul Niprului, obținând un fel de statalitate, chiar dacă sub control german strict. Retragerea forțelor germane în 1918 ar fi trebuit să permită proclamarea şi susținerea unui stat independent uacrainean, însă Armata Roșie i-a pus capăt, prin forță, după ce a lichidat armatele albe în războiul civil[14]. Moscova a privit Ucraina mai ales ca pe un imens hambar, unde putea produce, stoca grâne spre a le vinde apoi în exterior, în scopul industrializării accelerate a URSS, dincolo de valoarea de "*buffer*" contra unei posibile noi invazii occidentale. La 28 ianuarie 1918, Ucraina se proclama independentă sub numele de Republica Populară Ucraineană și cotrola doar nouă gubernii. Foarte repede a apărut o republică comunistă ucraineană, ce a ocupat estul și centrul, alungând guvernul naționalist din Kiev spre Vest. Şi a existat și un stat ucraiean trans-carpatic, Republica Populară Ucraineană de Vest, care controla Galiția de Est, Bucovina şi Transcarpatia. Acest stat a revendicat teritorii de la România, Cehoslovacia și Polonia dar fără succes, alimentând o vreme un război de gherilă pe granițele acestor țări. Polonia incorporase Volinia și Galiția, România luase Bucovina iar Cehoslovacia alipise Transcarpatia. Armand Goşu afirmă că între 1918 şi 1922 au existat 12 războaie "pentru Ucraina", implicate fiind Polonia, URSS, trupele generalului alb Wranghel, gherile ucrainene naționaliste și comuniste etc. În decembrie 1922, URSS se înstăpânea pe Ucraina estică și centrală, neputând însă recupera ceea ce luaseră Polonia, Cehoslovacia și România de la defunctul Imperiu Austro-Ungar, însă nerenunțând de facto niciodată la aceste teritorii, chiar dacă unele nu aparținuseră niciodată Rusiei țariste…

Între 1932-1933, foametea dar și represiunea statală au ucis cam şase milioane de ucraineni, sub ochiul nemilos al liderilor sovietici, neimpresionți de dramele umanitare, fie ele și colective. Holodomor-ul, crima prin înfometare, a ajuns un reper istoric fundamental al naționaliştilor ucraineni, un prilej de a acuza națiunea rusă de a fi conspirat contra celei ucrainene. Cu toate că Stalin era georgian nu rus, iar în conducerea URSS se aflau și destui ucraineni, mulți ucraineni văd URSS ca find de fapt o altă forma a Rusiei imperiale. Poliția politică sovietică a exterminate elitele naționale ucrainene, intelectualii, burghezii, țăranii înstăriți, blocând o vreme emergența unui sentiment național ce ar fi dăunat coeziunii sovietice ca atare.

Guvernele succesive ale Ucrainei, de după independența din 1991, au căutat să gestioneze aşa cum au putut situația delicată a unui stat multi-etnic, multi-religios, cu instituții fragile şi o economie deloc avansată, sugrumată de corupția galopantă și de puterea exorbitantă a ologarhilor. Aceştia din urmă au făcut şi au desfăcut guverne, fiind indispensabili liderilor politici deoare controlau oamenii și bogățiile din regiuni-cheie.

Dat fiind că foarte mulți ucrainei vorbesc limba rusă și sunt de religie ortodoxă, mai ales în centrul și estul țării, și având Rusia ca vecin direct și sursa majoră de gaze naturale (circa 75% din necesar), Kievul a încercat să balanseze eficient și inteligent între tendința de a râmâne în aria de interes politic, economic și cultural a Rusiei respectiv tendința de a se apropia de Occident. Tendința de balansare a fost întreruptă mai întâi de „revoluția colorată" (oranj) din 2004, când ex-preşedintele Victor Iuscenco a învins in alegeri pe o platformă pro-occidentală și de separare față de Rusia.

Opoziția față de Rusia

Încă din anii '90 s-a coagulat o opoziție internă față de Rusia și tot ceea ce provine din această țară, efect al resentimentelor față de dominația politică, economică și culturală a Moscovei asupra poporului „frate" ucrainean timp de trei secole și jumătate. Ucrainenii din Vest, vorbitori ai limbii naționale și majoritari de rit greco-catolic, s-au folosit de istorie spre a demonstra că intrarea Ucrainei în componența imperiului țarist a fost un accident nefast, cu urmări grave în toate registrele. Ca reacție la agitația naționaliștilor din Vest, tabăra rusofilă a mizat pe faptul că mulți ucraineni estici vorbesc limba rusă ca idiom matern, sunt ortodocşi și invocă cu nostalgie trecutul sovietic. Nu e de mirare că până în primăvara anului 2015 numeroase statui ale lui Lenin tronau în oraşele ucrainene, inclusiv în Kiev. Ulterior, militanții naționaliști au purces la demolarea acestora, prin forță, cu acordul tacit și apoi explicit al guvernului. Simbol al bolşevismului utopic devenit tiranie sângeroasă, Lenin a fost

desigur etnic rus – cu toate că familia sa a avut probabil şi origini ciuvaşe şi calmuce ori kirghize - dar şi internaționalist. A te identifica cu acesta comportă o citire în cheie pozitivă a trecutului sovietic, unul în care, să recunoaştem, elementul național ucrainean a fost dominat strivitor de puterea Rusiei.

Desigur că Partidul Comunist sovietic a avut şi lideri ucraineni puternici, evident că Nikita Hruşciov e cel care în anii '50 a „cedat" Crimea către RSS Ucraina deşi aceasta fusese anexată de Rusia țaristă de la Imperiul Otoman cu secole în urmă. La fel de adevărat e că la cererea expresă a lui Iosif Stalin, colegul şi urmaşul şi mai brutal al lui Lenin la conducerea URSS, Ucraina primise un loc separat în Adunarea Generală a ONU încă de la fondarea organizației, sporind astfel puterea de vot a taberei comuniste în cea mai mare organizație internațională. Dar acest privilegiu nu a serviti poporului ucrainean ci conduceri de stat a URSS. În orice caz, ucrainenii naționalişti îşi aduc aminte cu resentimente profunde de „Holodomor", anume înfometarea populației din „grânarul" URSS pentru ca cerealele produse în cernoziomul ucrainean să fie exportate şi URSS să se poată industrializa rapid, prin planuri cincinale.[15] Au trecut de atunci peste optzeci de ani, în noiembrie 2006 Rada supremă ucraineană a votat un decret prin care Holodomorul era definit direct ca act de genocid, dar memoria colectivă nu a obliterat defel evenimentul – urmaşii celor câteva milioane de ucraineni decedați atunci[16] nu pot uita şi nici ierta atât de uşor. Guvernul rus nu îşi ascunde iritarea şi neagă faptul că elementul etnic ucrainean ar fi fost cel vizat de politica de înfometare. Ucrainenii în general nu cred în explicațiile Moscovei că toată populația din vestul fertil al URSS a suferit, fără vreo legătură cu etnia, ci cred în teoria conspiraționistă că Stalin şi apropiații săi au vrut să distrugă, să slăbească la maxim poporul ucrainean, care se opusese activ colectivizării pământurilor şi ideologiei bolşevice. Acest popor care, în două rânduri, a privit cu simpatie prezența trupelor germane de ocupație: în 1917-1918 şi 1941-1942.

La rândul lor, mulți ruşi le reproşează constant ucrainenilor ajutorul dat ocupanților germani, pretinsa lipsă de loialitate față de Rusia țaristă şi apoi URSS, uitând că națiunea ucraineană nu a fost consultată în nici un fel, democratic, în ansamblul ei, privind „aderarea" sau alipirea la Rusia/URSS.

Stepan Bandera

Înainte ca Putin să acuze în 2014-2015 elitele politice de la Kiev că s-au aliat de facto cu SUA contra intereselor ruseşti, înainte chiar ca Stalin să acuze de trădare poporul ucrainean, pentru sprijinul moral şi militar dat ocupantului german între 1941 şi 1944 şi pentru rezistența forțelor lui Stepan Bandera – arestat şi dus în lagăre, apoi sprijinit de germani contra URSS – la resovietizare, spre finalul războiului, au existat şi alte episoade similare semnificative ce etastă falia identitară ruso-ucraineană. În faimoasa bătălie de la Poltava din 1709, hatmanul cazac Mazepa a ales să sprijine tabăra suedeză, împotriva țarului Petru cel Mare. Monarhul Carol XII al Suediei promisese independență pentru teritoriul ucrainean, iar cazacii lui Mazepa i-ai fost aliați loiali. Țarul Petru a trimis două mesaje-manifest către poporul ucrainean, cerând loialitate şi denunțând alegerea lui Mazepa, de asemenea acuzându-l că vrea să treacă „micul pământ rusesc" (*little Russia land*) din nou sub stăpânire polonă şi să anuleze credința ortodoxă în favoarea celei catolice-uniate. După înfrângerea suedezo-ca-

zacă, Mazepa a reuşit şi el să fugă în Imperiul Otoman, numele lui fiind echivalat cu trădarea de ţară de către mitologia politică rusă, secole de-a rândul, fiind de asemenea „afurisit" de clerul ortodox rusesc. Pentru naţionaliştii ucraineni, Mazepa este evident un erou.

Ca şi germanii în anii '40 ai secolului trecut, suedezii presaţi de armatele ruse şi decimaţi de iarna geroasă au atacat şi distrus oraşe din Ucraina (Gorodnya, Krasnokutsk, Kolomak, Murafa), generând în spatele liniilor apariţia unei gherile anti-suedeze, în condiţiile în care deja mulţi comandanţi cazaci dezertau sau se alăturau ruşilor din teamă. Totuşi Hatmanul Gordienko s-a alăturat suedezilor cu un contingent de circa 8000 de cazaci în aprilie 1709, fără să poată influenţa decisiv soarta războiului.[17]

La fel ca şi Hitler două secole mai târziu, Carol XII, monarhul suedez, a trimis trupe să înăbuşe rezistenţa locală, slăbind coerenţa frontului anti-rus şi fiind înfrânt decisiv la Poltava în 1709. Ruşii i-au pedepsit pe ucraineni pentru acest episod, mai ales că „rebeliunea Bulavin" a cazacilor s-a petrecut exact când suedezii trecuseă Vistula şi înaintau spre Moscova, prin sud, prin teritoriile Ucrainei de astăzi.[18] Dacă mulţi ruşi îi consideră pe ucraineni ca rude necredincioase, cu două feţe, la rândul lor ucrainenii îi văd pe ruşi ca pe nişte fraţi mai mari care le-au impus cu forţa modele culturale şi politice non-ucrainene.

Viacheslav Lipynsky

Cat despre Stepan Bandera, el a fondat Armata Ucraieană Insurgentă, în 1943, cauzând pierderi semnificative trupelor sovietice cu care a luptat. Bandera a condus facţiunea cea mai radicală a Organizaţiei Naţionaliştilor Ucraineni (OUN). Avea să fie asasinat de KGB in 1959, la München, dar ideile sale despre o revoluţie naţională a ţărănimii ucrainene au fost redescoperite după 1991. O altă viziune asupra unei renaşteri naţionale bazată pe inteligentsia, pe burghezia luminată, i-a aparţinut lui Viacheslav Lipynsky (1882-1931), istoric rafinat, intelectual de origine poloneză. Acesta propunea ca opoziţia faţă de Rusia să ia forma unei „solidarităţi intre elementele democratice ale diferitelor grupuri naţionale din imperiu", aşadar un front comun contra autocraţiei retrograde şi mai apoi a totalitarismului comunist.[19] De asemenea, naţionaliştii ucraineni se revendică şi de la Dmytro Dontsov (1883-1973), scriitor şi jurnalist naţionalist, care a servit iniţial ca oficial in guvernul revoluţionar al Hatmanului cazac Skoropadsky şi ulterior împreună cu Lipynsky, a fondat Partidul Agrarian Democratic Ucrainean. Radicalizându-se în exilul elveţian şi apoi polonez, românesc, ceh şi canadian, el cerea aparţia unui om nou, cu „credinţa arzătoare şi inimă de piatră", un naţionalism revoluţionar care să elimine elementele nocive ruse, poloneze şi austriece din sufletele ucrainenilor. El şi Lipinsky, aşadar un cazac şi un polonez la origine, au fost probabil sursa de inspiraţie majoră a mişcărilor naţionaliste radicale din Ucraina post-independenţa din 1991. Însă formaţiuni radicale actuale precum Sectorul de Dreapta şi Svoboda s-au inspirat masiv şi din structura şi ideologia unor grupări de extremă dreapta din Germania, Olanda, Polonia etc.

Viziunea rusă despre Ucraina şi ucraineni – cum citesc ruşii istoria comună

În opinia acestor ruşi, Ucraina are o „datorie" istorică faţă de Rusia imperială, atât cea ţa-

ristă cât şi comunistă. Teritoriile ucrainene din Sud (inclusiv Crimea) provin de la Imperiul Otoman, cele din Vest de la Polonia, Slovacia şi România, dar Rusia ar fi fost cea „generoasă", dând aceste teritorii Ucrainei. Donbas-ul a fost şi el „oferit" Ucrainei de către conducerea URSS, în pofida existenței unei populații predominant rusești, continuă argumentul. Știm din diverse speech-uri şi relatări de conversații private sau publice că Vladimir Putin şi unii dintre apropiații săi nici nu cred că ar exista un popor ucrainean separat de cel rus[20], iar dorința unei părți a populației ucrainene de a muta Ucraina pe orbita Occidentului e văzută ca o trădare ignobilă şi o anomalie geopolitică, economică şi culturală. „Intotdeauna am crezut și continuu sa o fac și astăzi în pofida a toate – ucrainenii şi ruşii sunt un singur popor (*narod*), au aceeaşi etnicitate, cu o istorie, o cultură şi o limbă comune" a afirmat în mod repetat V. Putin.[21] Cu alte cuvinte, spun ruşii afiliați taberei pro-Kremlin, dacă nu dorea să fie parte din lumea geopolitică a Rusiei, Ucraina nici nu se forma şi nici nu primea acele teritorii, totul fiind un fel de „dar" al fraților mai mari, ruşii, protectorii „naturali" al tinerei națiuni ucrainene. Ucraina e parte „naturala" din *Russkiy Mir*, lumea rusă, nimeni din afara nu are dreptul sa incerce sa o desprinda de acolo – aceasta este viziunea multor ruși. Dar cum s-a ajuns oare la această confuzie a identităților, la amestecul ruso-ucrainean, la aceste „ghem" de resentimente şi frustrări reciproce, de „dragoste forțată" şi respingere „vinovată"?

Trebuie să ne întoarcem aşadar în timp, la originile comune ale popoarelor rus şi ucrainean. Slavii din Est ocupați de varegii ducelui Rurik au constituit Rusia Kieveană (mai corect statul Rus' – denumirea dată lor înşile de varegi) în secolul al nouălea, stat ce a înflorit între secolele al-X-lea şi al-XIII-lea, până la marea invazie mongolă. Cuprindea majoritatea Ucrainei, Belarusului de azi şi Nord-Vestul Rusiei iar vikingul Rurik s-a instalat la Novgorod fondând o dinastie măreață. În anul 879, succesorul lui Rurik, Oleg a cucerit Kievul, în fruntea cetelor varege (sau vikinge). Astfel s-a fondat statul Rus'[22], Oleg unind slavii de Est şi eliberându-i de suzeranitatea kazarilor. Apogeul Rusiei kievene a fost între anii 1019- 1054 când Yaroslav cel înțelept a condus cu pricepere entitatea respectivă. Armand Goşu ne spune că în realitate statul medieval "se numea *Rus'* şi desemna un conglomerat etnic, din care mai târziu s-au format trei popoare, ucrainean, rus şi bielorus."[23] Statul acesta a fost creştinat sub influența Bizanțului, în rit ortodox.

Dmytro Dontsov

In secolul al-XII-lea, pe fondul conflictelor interne şi invaziilor cumane, s-a desprins teritoriul numit Halici-Volînia[24] care a gravitat spre Lituania, Polonia şi regatul ungar. Novgorod, Halici, Vladimir-Suzdal şi Kiev şi-au urmat separate destinele politice. În 1169, Kievul a fost cucerit şi prădat de trupele lui Andrei Bogolubsky, prințul din Suzdal şi marele cneaz de Vladimir, şi nu se refăcuse complet când invazia mongolă a distrus sfectiv şi baza materială a acestui mic stat în 1237-1240. Aşadar amestecul slavo-viking şi Rusia Kieveană sunt la baza existenței popoarelor rus, ucrainean şi bielorus.[25] Prințul Vladimir Cel mare creştinase pe urmaşii varegilor şi slavilor estici în 989, alegând ortodoxia creştină în dauna catolicismului şi a islamului, opțiune ce va influența profound destinul geopolitic al regiunii.

Până în 1240 când mongolii rad Kievul de pe hartă existase micul stat al lui Danylo din

Halici, prinț care intuind pericolul mongol încercase să se alieze cu polonii şi ungurii spre a realiza un front comun. Mai la nord, Andrei Bogoliubski, mare cneaz de Vladimir-Suzdal, avea să fie şi el înfrânt de invadatorii stepelor astfel că Batu Han a distrus Vladimir-ul în 1238. Cei doi prinți nu apucaseră să realizeze unirea nici în fața acestui pericol existențial suprem. Prințul Danylo s-a prezentat la curtea lui Batu Han din Sarai (1246), i s-a supus ca vasal iar Galiția şi Volinia au avut parte de puțină interacțiune cu jugul mongol, din cauza poziției lor geografice şi a pădurilor dese. Tot Danylo i-a solicitat Papei Inocențiu IV să organizeze o cruciadă anti-mongolă, a încercat fără success să recucerească Kievul de la mongoli, după ce în 1253 fusese încoronat ca rege de trimisul papal. Din acel moment, religia catolică avea drum deschis în Ucraina de Vest.

Mongolii, asiatici animişti care destul de repede s-au convertit majoritar la Islamul sunnit, au controlat teritoriile Rusiei europene și Ucrainei de azi, doar Galiția și apoi Podolia, fiind ocupate în anii 1340-1360 de regatul Poloniei. A fost începutul dezintegrării, deoarece Transcarpatia a intrat în stăpânirea regatului maghiar iar Kiev și Volînia au fost incorporate de Marele Ducat al Lituaniei.[26] O anumită reunire de facto a avut loc în 1385 când Polonia și Lituania s-au asociat prin Uniunea de la Krevo, fiind un pas pozitiv această stăpânire feudală occidentală prin comparația cu soarta vecinilor ruși, rămași încă cel puțin un secol sub jug mongol. Vladimir-ul, aflat sub suzeranitate mongolă, avea să se dezintegreze în micile state Moscova, Tver, Pereslavl, Rostov, Iaroslavl, Uglich, Belojersk, Kostroma, Nijny, Noogorod, Starodub şi Yuriev-Polsky. Finalmente Moscova avea să succeadă Vladimirului ca centru de putere în jurul căruia s-a format statul rus medieval.

Dar declinul statului Kievean avea să îl aducă în sfera hegemonică a Marelui Ducat al Litu-

Bogdan Hmielnitsky

aniei și apoi al Uniunii Polono-Lituaniene, ceea ce a marcat catolicizarea elitelor și treptat și a maselor, în ceea ce e azi Ucraina de Vest. Polonia (o vreme alături de Lituania) și Rusia și-au disputat cu armele controlul asupra Ucrainei vestice, între secolele al XVII-lea și XX, cu excepția finalului de secol XVIII când Polonia a fost împărțită între marile puteri Rusia, Prusia și Austro-Ungaria, dispărând ca centru de putere pentru mai bine de un secol.

Cazacii, popor cu origini incerte (poate un amestec de slavi, turci, tătari și alte populații de stepă) și destin de războinici apărători ai "granițelor", au servit ca precursori ai naționaliștilor ucraineni de azi, luptând cu Polonia dar păstrând, o parte din ei, distanța față de Rusia. Au fost utili Imperiului Țarist în luptele contra turcilor, tătarilor și a altor populații asiatice dar și în raidurile de gherilă din timpul invaziei conduse de Napoleon I pe teritoriul rusesc. Acum o parte dintre cazacii ruși sprijină campania separatiștilor din Donbas, dar e vorba de cazaci rusizați și îndoctrinați de statul rus.

Cert este că Hatmanatul cazac creat de faimosul Bogdan Hmielnitsky la mijlocul secolul al al-XVII-lea avea să fie absorbit de Imperiul Rus: hatmanul Kmelnistsky a luat decizia de mare risc de a se alia în 1654 cu Moscova contra polono-lituanienilor, astfel că majoritatea Ucrainei de azi (la est de Kiev și fluvial Nipru) a fost incorporată în Rusia în a doua jumătate a secolului al-XVIII-lea, după ce asaltul suedez a fost stăvilit la Poltava. Interesant, observă unii experți, Kmelnitsky e văzut ca erou și părinte fondator al națiunii ucrainene de către ucraineni și ca erou unificator al Rusiei și Ucrainei de către ruși![27] În schimb un alt mare hatman, Mazepa, rămâne un element de divizare profundă între ucraineni și ruși.

Vestul Ucrainei de azi a rămas în aria de control a regatului polonez și ulterior, prin dispariția acestuia, teritoriile respective au revenit Imperiului Habsburgic și apoi Austro-Ungar. De aceea, moștenirea culturală occidentală este atât de vie și modelează identitatea ucraineană într-un mod atât de clar.

Și Rusia și Polonia, în zonele pe care leau controlat, au căutat să deznaționalizeze elemental ucrainean și să schimbe religia. În 1831, din repulsie față de revoluția poloneză, Rusia începea să anihileze administrativ parohiile greco-catolice – în 1839 are loc un sinod la Poloțk unde se decide dizolvarea bisericii greco-catolice din Rusia iar toate bunurile de patrimoniu au fost preluatre samavolnic de biserica ortodoxă. Se estimează numărul convertiților forțati la șapte milioane. În Polonia, anterior, regele Sigismund III Waza, sub influența contra-reformei, începuse persecuțiile asupra rutenilor ortodocși iar in 1595 Uniunea de la Brest a obligat clerul ucrainean să accepte unirea cu Roma, apărând astfel Biserica Greco-catolică ucraineană. Se producea în acest mod ruptura față de Patriarhia de la Constantinopol a clerului rutean. Dar o parte din populația ruteană a rămas ortodoxă, apărând tensiuni intra-confesionale. Mai apoi, Imperiul Austriac a contribuit la apariția unei brughezii naționaliste rutene, scăzând și ponderea clerului polonez în biserica unită. În acest fel, Viena spera să contrabalanseze posibilitatea refacerii unui stat polonez in zonă, ajutând emergența unor elite ucrainene naționale pe care spera să le atragă prin avantaje economice.

După Primul Război Mondial, proaspăt refăcuta Polonie a atacat la Est armatele ruse (sovietice), aflate în debandadă, și a pus stăpânire pe Ucraina de Vest și vestul Belarusului, apoi, cu sprijin francez, a rezistat tentativei Armatei Roșii de a cuceri Varșovia în 1920, totul până în septembrie 1939 când Germania nazistă și URSS au pus în aplicare clauzele secrete ale Pactului Ribentropp-Molotov și au desființat din nou Polonia timp de șase ani. Statul polon post-belic a renunțat oficial la a revendica teritorii ruse sau ucrainene, după cum nici Germania nu revendică defel teritoriile "oferite" de Stalin Poloniei, în "compensație" pentru raptul teritorial sovietic! Rușii le transmit ucrainenilor mesajul că vecinii, cu excepția Rusiei, le-au vrut răul și i-au asuprit, dar ucrainenii naționaliști consideră că și Rusia a profitat și a acaparat teritorii ucrainene, fiind poate și mai abuzivă decât Polonia ori Imperiul Austro-Ungar. In fond, Marea Britanie și Franța au pornit războiul contra lui Hitler in septembrie 1939 ca să apere Polonia, însă după război nu i-au putut asigura granițele anterioare, deoarece URSS nu putea fi „convinsă" decât prin alt război să renunțe la vestul Poloniei.

Așadar ce trebuie să reținem? Mongoli, polonezi, lituanieni, suedezi, unguri, români, slovaci au contribuit la separarea ucrainenilor de ruşi şi la forjarea unei identități naționale care în egală măsură a combătut "asuprirea" austro-ungară şi polonă, precum şi pe cea rusă ori sovietică. Să nu uităm că în anii interbelici, Stepan Bandera a fost arestat de autoritățile poloneze pentru activități naționaliste soldate cu moartea unui ministru, înainte de a deveni duşman public al sovieticilor.

Independență și statalitate: cei cinci președinți succesivi și strategiile de gestionare a "celor două" Ucraine

Chiar şi denumirea de Ucraina a fost aleasă de imperiul rus spre a desemna granița, marginea imperială, periferia fortificată, zona tampon contra invaziilor – inițial era un substantiv comun de tipul "the Ukraine"[28]. Cu toate acestea, sub ocârmuirea rusească avea să se dezvolte şi sentimental național ucrainean. Școlile, biserica, tiparul au contribuit la acest lucru. Naționalismul ucrainean s-a format atât impotriva elementului rusesc hegemonic cât și alături de acesta, împrumutând unele elemente, respingându-le pe altele.

Rezistența armată a naționaliştilor și anarhiştilor ucraineni de tip Petliura și Bandera contra sovieticilor a dat un impuls in plus sentimentului național. Dar și rezistența contra polonezilor a contat, desigur.

Problema e că mulți ruşi consideră națiunea ucraineană ca parte organică a unei mari patrii rusești, etnică, religioasă şi spirituală. Elitele conducătoare de la Moscova, în frunte cu Vladimir Putin, au privit fenomenul Euro-Maidanului ca pe o trădare a intereselor pe termen lung ale poporului rus, din care consideră că și ucrainenii fac parte. Mai mult, s-au temut de o conspirație a Occidentului în sprijinul "fasciştilor" de la Kiev, ceea ce le permitea să pareze cumva acuzațiile de agresiune militară contra statului ucrainean și violare a Cartei de la Helsinki din 1975. Naționaliștii ucraineni au fost desemnați drept "fasciști", la fel cum erau numiți și adepții lui Stepan Bandera in anii '40 ai secolului trecut sau armata generalului rus Vlasov, care a sprijinit Germania nazistă.

Novorossia

Reacția geopolitică a administrației Putin a fost să “dezgroape” din trecutul istoric un concept geopolitic de secol XVIII, anume Novorossia, Noua Rusie. Împărăteasa Caterina cea Mare crease această provincie ce se întindea de la Mariupol, pe coasta Mării Azov până în Transnistria, la Vest, luând teritorii litorale Imperiului Otoman. Acum, Putin și ideologii săi agită cu plăcere conceptul vechi de trei secole, sugerând chiar o dispariție a Ucrainei ca stat. În acest sens, aluziile făcute de unii politicieni ruşi precum Jirinovschi privind posibila împărțire a Ucrainei între Rusia, Polonia şi România, sunt fără echivoc. Decât să aibă ca vecină o Ucraină pro-occidentală, stat UE şi chiar NATO, mai bine doar un mic stat ucrainean vestic, cu vecini “occidentali” revizioniști, și o Rusie mărită nu doar cu Crimeea ci și cu Donbas, eventual şi litoralul Mării Azov.

Ucraina, ca stat independent după 1991, a pendulat constant între apropierea de Rusia şi apropierea de Occident. In decembrie 1991, țara devenea efectiv independentă cu un referendum care a dat 90% voturi pentru ruperea de URSS, asta în condițiile in care etnicii ucraineni erau doar 73% din populație iar vorbitori de limba ucraineană doar 43%. Guvernul a adoptat o lege a cetățeniei care acorda automat cetățenie ucraineană tuturor rezidenților legali pe teritoriul acestui stat. Clasa politică a noului stat s-a confruntat cu necesitatea de a găsi un concens minimal între trei centre de putere divergente: Ucraina de vest cu majoritate greco-catolică și ucraineanofonă, Donbasul proletar și rusofon și Kievul dominat de urmașii foștilor comuniști, și de oligarhi.

Primul președinte ucrainean, Leonid Kravchuk provenea din nomenclatura sovietică, fiind președinte al Sovietului Suprem al RSS Ucraina, el s-a bazat pe naționaliștii moderați şi pe adepții trecerii graduale la economia de piață, a acceptat ca țara sa intre in CSI spre a avea relații bune cu Rusia și a încercat să construiască un compomis intre “cele două Ucraine”, vestul simbolizat de Galicia naționalist-agrară şi Estul reprezentat de Donbasul rusofon și industrializat. I se opunea mai ales naționalistul Vyacheslav Chornovi, din partea organizației radicale Rukh, care dorea o rupere totală de Rusia, neaderarea la CSI şi nici la pactul de securitate colectivă de la Taşkent (CSTO). De asemenea, milita pentru privatizare rapidă și dereglementare a economiei, iar in politica de securitate se opunea ideii ca Ucraina să își cedeze armele nucleare Rusiei, contra garanții teritoriale – ceea ce avea să se realizeze in 1994 prin memorandumul de la Budpesta.

Donbass-ul a fost dominat inițial de reprezentanții sindicatelor muncitorești și de politicienii rusofoni, apoi treptat oligarhii din ramura oțelului și cărbunelui au devenit elita conducătoare a regiunii, ei fiind cei care sprijineau sau nu candidații la președinție. Galiția și parțial Bucovina au devenit simbolurile Ucrainei naționaliste, care detesta tot ce provenea din Rusia (inclusive limba) şi dorea, în cazul in care totuși Rusia ajungea să controleze geopolitic Ucraina să se separe și să își continue existența statlă sub denumirea de Ucraina. Devenise evident încă de la începutul anilor 90 că existau la nivelul mitologiilor politice două Ucraine, cu punți de dialog limitate între ele.[29] Cu dificultate dar și cu tact și răbdare, Kravciuk a reușit să mențină naționalismul din Vest la cote tolerabile și să gestioneze echilibrat situația din Crimea, unde etnicii ruşi deja se agitau și militau pentru autonomie. S-a confruntat cu problema acordului cu Rusia privind staționarea flotei ruse in Sevastopol și împărțirea flotei sovietice din Marea Neagră precum și a bazelor şi echipamentelor militare ale defunctei URSS aflate pe teritoriul ucrainean. Mai ales certurile oprivind împărțirea flotei sovietice au învenita climatul politic din Ucraina și au favorizat forțele naționaliste.

Ucraina a intrat in CSI ca membru asociat mai mult spre a “calma” temerile Rusiei şi a beneficia de gaze şi petrol mai ieftine, țara fiind în mare măsură dependentă de importurile ruseşti.

O situația dramatică s-a inregistrat in 1992 când Duma Rusă a votat o declarație in care cedarea Crimeei către RSS Ucraina in anul 1954 era considerată un act ilegal și nul. Kievul a protestat şi președintele rus Boris Ieltsin nu a mai incercat să provoace cedarea Crimeei, cu toate că unele cercuri politice din Rusia se agitau în acest sens și întrețineau și mișcarea separatistă din peninsulă. “Constituția” Crimeei din 1992 stabilea independența de facto a Crimeei dar Rada supremă a respins-o și în schimb a decis asupra unui statut de republică

autonomă. În noiembrie 1995 Crimeea a avut propira constituție care stabiliea competențe în domeniul economic, social și cultural. Între timp zeci de mii de urmași ai tătarilor deportați abuziv din ordinul lui Stalin s-au întors în peninsulă, generând tensiuni cu etnicii ruși. Tătarii ajunseseră în 2014 să reprezinte 12% din populația locală.

În 1993 a fost adoptată o lege ce permitea noului stat ucrainean să participe la structurile europene de securitate (UEO, PESC-UE) iar în 1994 prin Memorandumul de la Budapeste, Ucrainei i s-a garantat de către trei mari puteri, toate membre permanente ale C.S. al ONU (SUA, Marea Britanie, Rusia), că dacă se dezarmează nuclear va avea garantată independența, suveranitatea și integritatea teritorială. Ucraina – care în 1991 avea circa 4000 de arme nucleare (dintre care 1650 arme nucleare strategice inclusiv rachete SS 19s, SS 24s) - a crezut în promisiune și acum regretă, deoarece dacă avea arme nucleare e puțin probabil ca Rusia să fi fost atât de nonșalantă în a ocupa teritorii ucrainene.

Trebuie notat că în anul 1993, înainte de acest tratat, teoreticianul american neorealist John J. Mearsheimer considera că Ucraina nu poate rezista unei Rusii revisionist-agresive decât dacă are un "deterrent" nuclear în condițiile în care intuia corect că SUA nu vor oferi garanții de securitate efective Kievului. De aceea "a presa Ucrina să devină un stat non-nuclear e o greșeală", Kievul nu dorește să își cedeze toate armele nucleare Rusiei iar "proliferarea nucleară uneori promovează pacea", descurajând agresorii.[30] El mai afirma că "un război intre Rusia și Ucraina ar fi un dezastru" deoarece ar aduce Rusia și Germania din nou în coliziune, Ucraina ar fi probabil cucerită, și ar spori competiția pentru securitate în toată Europa.[31] Predicția sa centrală, deterioriarea probabilă a relației dintre Moscova și Kiev urmată de război prin lipsa descurajării nucleare, s-a împlinit după douăzeci și unu de ani. [32]

In 1994, un alt politician marcant, Leonid Kucima, câștiga alegerile cu sprijin masiv al rusofonilor din Est dar foarte repede acesta a adoptat cartea naționalistă ucraineană moderată și a câștigat alegerile din 1999 cu ajutorul Ucrainei de Vest dar și al Donbasului. A dat personal un exemplu învățând limba ucraineană, așa cum avea să facă și președintele rusofon Ianucovici, ales în 2010. Până în 2004, Kucima a guvernat autoritar, într-un sistem corupt, unde oligarhii făceau legea in plan economic, populația sărăcea iar in plan politic opoziția era marginalizată și persecutată. A rămas faimos cazul ziaristului de opoziție Georgiy Ruslanovich Gongadze ucis în anul 2000, se pare de angajați ai Ministerului de Interne, dornici să îi facă pe plac președintelui, deranjat de opiniile acide ale acestuia.[33] Totuși, în anul 2003, avea să fie adoptată Legea privind Principiile Securității Naționale care stabilea că aderarea la UE și NATO e un obiectiv extrem de important pentru Ucraina. Dar în 2004, Președintele Kuchma a emis un decret prin care erau eliminate din legi orice mențiuni cu privire la aderarea Ucrainei la NATO, spre a nu antagonize Rusia.

Revoluția "portocalie" l-a adus la președinție pe reformistul Viktor Iuscenko, în anul 2004, cel în care Europa de Vest și SUA și-au pus mari speranțe. A câștigat cu sprijinul masiv al Ucrainei de Vest, combinând o plaformă naționalistă cu una democrat-liberală. Acesta a demarat în fine reformele economice, ajutat la început de premierul Iulia Timoșenko, a promovat agresiv limba ucraineană, l-a declarat pe Stepan Bandera erou național – spre stupefacția rusofonilor și rușilor din Est – și de asemenea Holodomorul a fost declarat genocid comis de sovietici contra națiunii ucrainene, un gest care a înfuriat și mai tare Rusia. Iuscenco nu a reușit să aducă prosperitate poporului, nu a combătut așa cum trebuia corupția, s-a bazat și el pe oligarhi iar conflictul cu Iulia Timoșenko i-a diminuat bazaelectorală. Deși a susținut Georgia în plan politic în conflictul său militar cu Rusia din vara anului 2008, amenințând Moscova că nu va mai permite vaselor militare ruse plecate din Sevastopol să bombardeze orașe georgiene să revină înapoi la bază, oferind pe ascuns arme georgienilor, și-a pierdut creditul și in Occident. "Drama" politică a lui Iuscenco și a apropiaților săi reformiști a fost trăită la summit-ul Consiliului Nord-Atlantic al NATO de la București din 2008, în cadrul căruia Ucrainei și Georgiei le-a fost refuzat MAP-ul. În schimb, li s-a promis în declarația finală că rămân candidate la aderare.[34] Știm acum că Germania și Franța nu au

dorit să sporească iritarea Rusiei iar Kievul a realizat că Occidentul e divizat și neunitar strategic, că nu are aliați pe care să se poată baza contra Moscovei.

Astfel că în 2010, a urmat un președinte sprijinit clar de Moscova, același Ianucovici, care în 2004 fusese învins de Iuscenko, după acuzațiile de fraudă electorală, soldate cu repetarea scrutinului prezidențial. El a câștigat cu un avans de 4% în fața Iuliei Timoșenko, ex-premier, politician acuzat de acte de corupție și ulterior arestat.[35] Ea reprezenta drepta politică, naționaliștii și liberalii, în timp ce fostul președinte Iuscenko nu a ajuns in turul al doilea.

Trebuie spus că Moscova se implicase activ în ambele campanii, cea din 2004 și 2010, sprijinind cu fonduri și logistică tabăra Partidului Regiunilor, condus de Ianucovici, și cu bază electorală mai ales in estul rusofon, sudul pro-rus (Odesa) și Crimea, unde se aflau două milioane de etnici ruși. Noul președinte a susținut drepturile minorităților non-ucrainene, mai ales oferind statut de limbă oficială secundară rusei in zonele unde rusofonii erau concentrați masiv, dar și limbii române in Bucovina. El nu a avut curajul să anuleze legislația privind Holodomorul, dar a retras "medaliile" de erou ale lui Banderas.

Președintele și partidul său au scos țara din ecuația aderării la NATO, adoptând un "no block policy" (neutralitate temporară, neînscrisă în constituție), dar s-a declarat adept al aderării la UE și a intensificat eforturile in acest sens. De asemenea, ca să obțină gaze naturale mai ieftine din Rusia (la pachet cu suma de 100 milioaneUSD pe an) a prelungit printr-un decret staționarea flotei ruse din Crimea pentru încă 25 de ani, fiind acuzat de opoziție că a trădat interesul național. Lucru la fel de grav, nu a investit destui bani în reforma armatei și cumpărarea de arme moderne, ceea ce explică de de armata ucraineană a fost nepregătită pentru confruntarea cu soldații Rusiei. Forțele de ordine internă "Berkut" erau mai bine antrenate și motivate decât forțele armate naționale. La fel ca și predecesorii săi, nu a depus eforturi susținute spre a profesionaliza serviciile de informații și a elimina agenții infiltrați ai Rusiei, fapt ce explică și el pierderea Crimeei fără luptă.

În vara și toamna anului fatidic 2013, când se prefigura semnarea acordului de liber schimb cu UE, Ianucovici s-a aflat prins între ciocan - Rusia care se opunea clar- și nicovală - ucrainenii adepți ai occidentalizării, aflați in Vest dar și in Kiev și alte mari orașe din Est. După ce a încercat fără succes să convingă Rusia și UE că Ucraina poate adera atât la piața comună europeană cât și la Uniunea vamală (ulterior Uniunea Economică Eurasiatică) condusă de facto de la Moscova, s-a confruntat cu mari manifestații de stradă, între noiembrie și februarie 2014. A solicitat sume de bani exorbitante de la UE, știind că va fi refuzat, și a anunțat că economia țării e aproape de colaps, având așadar nevoie de fonduri pe care doar Rusia i le putea da. După ce forțele de ordine Berkut și bătăușii regimului (*titușki*) au comis violențe contra manifestanților, soldate cu moți și răniți, a fost forțat să fugă în Rusia in februrie 2014.

Noul regim instalat la Kiev avea să fie validat prin alegeri parlamentare și prezidențiale, dar noua conducere nu a fost recunoscută de Rusia de la început. În octombrie 2014, cu o participare la vot de 52,4%, Blocul Poroșenko a obținut cele mai multe locuri in Parlament, adică 132, urmat de Frontul Popular al lui Ia-țeniuk, cu 82. În mod straniu, radicalii din Sectorul de Dreapta au obținut doar un loc iar cei din Svoboda șase, in timp ce, pentru prima dată după 1991, comuniștii au ratat intrarea în Radă.[36] Rezultatele nu indică cu adevărat voința tuturor ucrainenilor, deoarece in mai multe districte din Donețk și Luhansk, dar și in Crimea, nu s-a putut vota din cauza conflictului existent. Blocul opoziției, fostul Partid al regiunilor a ieșit al patrulea cu 8% din voturi, dar e clar că nu a putut conta pe voturile multor ruși și rusofoni, in zonele unde nu s-au desfășurat alegeri, Crimea și Donbas.

Evident, Petro Poroșenko și Arseni Ia-țeniuk, alături de restul clasei politice naționale, nu recunosc pierderea Crimeei și cer Rusiei să nu mai trimită trupe și arme in Donbas. Acum Ucraina a rămas de facto fără circa 4 milioane de etnici ruși, baza fostului Partid al Regiunilor a fost distrusă, iar actuala conducere se revendică de la idei de centru (inerent naționaliste, dar mai degrabă un naționalism moderat), încercând să se facă acceptată și de elemental rus

Poroșenko arată pașapoarte de soldați ruși

din Ucraina. Nu există garanția că Rusia nu va încerca să controleze toată Ucraina sau măcar zona numită de strategii ruşi pro-Putin "Novorossia". Poroşenko, a introdus in iulie 2015 în Rada Supremă proiectul de modificare a constitiției, care presupune descentralizarea puterii prin menținerea modelului de stat unitar. Astfel, comunitățile urmează să devină prinicipalele unități administrative. Puterea centrală va ceda comunităților nu doar o parte din atribuții, dar şi resurse financiare adecvate. Kievul nu va mai avea dreptul de a numi în funcție guvernatori, iar comisiile executive locale vor trece în subordinea consiliilor locale. Totuşi, problemele ce țin de politica externă, apărare, securitatea națională şi domnia legii, vor rămâne de competența puterii centrale. Nu s-a prevăzut instaurarea unui regim special pentru anumite raioane din regiunile Lugansk şi Donețk, ci doar se afirmă că statutul special va fi stabilit printr-o lege aparte.[37] E clar că Ucraina nu acceptă federalizarea cerută de Rusia şi de unele cercuri din Occident (politicieni din Germania, grupuri din Parlamentul European etc.) deoarece ar părea un gest de slăbiciune în fața separatiştilor, a interzis posturi de radio şi tv in limba rusă ca metodă de a diminua *soft power*-ul rusesc şi se străduie să convingă Moscova să respecte acordul Minsk II, deși separatiştii lansează periodic atacuri spre Mariupol și alte zone strategice. Nu ar face față unui război clasic cu Rusia, după cum războiul hibried este şi el foarte greu de contracarat. Ucraina a primit câteva sute de instructori americani şi va primi probabil şi arme de la unele state NATO, dar nu destule şi nici prea sophisticate aşa încât să devină o forță redutabilă pentru Rusia. Nu putem ști ce se va întâmpla dacă in SUA va ajunge la Casa Albă un preşedinte republican la finele anului 2016, și dacă acesta va dori să provoace Rusia pe frontal ucrainean. Între timp, conducătorii Ucrainei sunt tentați să fortifice granița de Est ca să blocheze măcar simbolic incursiunile Rusiei: în iunie 2014 oligarhul Ihor Kolomoisky, pe atunci un apropiat al preşedintelui, a propus ridicarea unui gard de beton armat pe toată granița cu Rusia. Proiectul a fost aprobat cu entuziasm şi s-au alocat fonduri, fără a se spune că mai întâi Ucraina trebuie să elimine forțele ruse deja aflate pe teritoriul ei.[38] Poroşenko şi Iațeniuk trec sub tăcere faptul că în marile oraşe din Est, cum ar fi Harkovul, doar 6,9% din populația vede conflictul ca un război intre Ucraina şi Rusia în timp ce 38,1% îl văd ca pe o încleştare între SUA şi Rusia, blamează

Kievul pentru că a „chemat americanii" şi în majoritate se pretind neutri.[39]

In ce o priveşte, Rusia începe să conteste simbolic spargerea şi dispariţia URSS, numită de Putin "cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX". In iulie 2015, procuratura din Rusia a afirmat că a primit o cerere de examinare a legalităţii proclamării independenţei statelor baltice. Chiar dacă preşedintele Putin s-a dezis de acest gest, totul sugerează că Rusia începe să conteste dispariţia URSS şi să preseze tot mai serios acele foste republici sovietice care manifestă atracţie pentru Occident.

Concluzii

Aşadar două mari elemente vor asigura şi pe mai departe starea de tensiune extremă din relaţiile ruso-ucrainene. În primul rând problemele de identitate naţională ale poporului ucrainean şi linia de falie identitară dintre Vestul preponderant greco-catolic, naţionalist, pro-occidental şi Estul rusofon ortodox (Kievul fiind chiar în zona central-nordică, pe fluvial Nipru, cu 80% din populaţie vorbind cotidian limba rusă dar în majoritate având sentimente anti-ruseşti), dar şi atitudinea elitei politice "putiniste" de la Moscova care nu recunoaşte de fapt existenţa naţiunii ucrainene, considerând-o parte din cea rusă.

Rusia pare decisă să ia definitiv teritorii Ucrainei, pedepsind-o pentru dorinţa elitelor sale actuale de occidentalizare. În consecinţă, în Ucraina, anti-rusismul capătă aspecte radicale, fiind vorba de o dorinţă acută de occidentalizare, prin aderare la UE şi NATO, prin relaţii speciale cu SUA. Atât Poroşenko cât şi Iaţeniuk călătoresc destul de des in SUA şi au stabilit contacte solide atât cu Democraţii cât şi cu Republicanii. Chiar dacă Poroşenko nu a convins Casa Albă să recunoască Ucraina ca fiind "special non-NATO ally", trimiterea de instructori militari americani in Galiţia şi adoptarea de către comisia de politică externă a Congresului a "Ukraine Freedom Support Act of 2014"[40] indică o atenţie specială a Americii pentru sprijinirea Ucrainei. Oricum, o Ucraină ciuntită teritorial ar fi una foarte pro-occidentală în plan geopolitic, chiar dacă acest lucru nu înseamnă defel că noua Ucraina va adopta realmente pe termen lung marile valori şi norme occidentale. Nu vor mai fi practic forţe pro-ruse semnificative în viaţa politică ucraineană, pe termen lung, folosindu-se probabil cenzura şi scoaterea în afara legii a forţelor pro-ruse active şi vocale.

Pe de altă parte, Rusia lui V. Putin nu poate renunţa brusc la ce a mai rămas din Ucraina, deoarece Kievul e parte din proiectul "lumii ruse". Cneazul Vladimir cel Mare a fost botezat şi creştinat in Kiev şi de aici s-a răspândit creştinisul în Rusia Kieveană de acum mai mult de un mileniu. O cedare masivă din partea Rusiei, recunoaşterea dreptului istoric al Ucrainei de a îşi făuri un destin politic şi strategic ca parte a Occidentului ar face ca politicianul sau politicienii ruşi care acceptă acest lucru să se compromită pe plan intern. De aceea, Occidentul şi Rusia vor continua să îşi dispute controlul asupra Ucrainei pentru multă vreme.

NOTE

[1] https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html, accesat pe 7 iulie 2015.

[2] David J. Kilcullen, Counterinsurgency, Oxford Univeristy Press, 2010, pp. 1-12.

[3] Roger Trinquier, *Modern Warfare. A French view of Counterinsurgency*, Praeger Security International, Westport, Connecticut London, 2006, pp. 45-46

[4] *Idem*, p. 77

[5] Kilcullen, *op. cit.*, p. 4.

[6] http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/arc.htm, accesat pe 2 iulie 2015.

[7] http://www.agerpres.ro/externe/2015/07/01/gazprom-a-oprit-miercuri-livrarile-de-gaze-catre-ucraina-12-23-45, accesat la 1 iulie 2015.

[8] Ucraina a împărţit minoritatea română în două categorii recunoscute oficial: moldovenii şi românii, invocând situaţia similară din Republica Moldova. În fapt este o relicvă a moştenirii politice sovietice.

[9] Samuel P. Huntington, „The Clash of Civilizations", https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1993-06-01/clash-civilizations, Summer 1993 Issue, accesat pe 10 iunie 2015. Autorul afirmă că: „The most significant dividing line in Europe, as William Wallace has suggested, may well be the eastern boundary of Western Christianity in the year 1500. This line runs along what are now the boundaries between Finland and Russia and between the Baltic states and Russia, cuts through Belarus and Ukraine separating the more Catholic western Ukraine from Orthodox eastern Ukraine (subl. ns.), swings westward separating Transylvania from the

rest of Romania, and then goes through Yugoslavia almost exactly along the line now separating Croatia and Slovenia from the rest of Yugoslavia. Ulterior, in volumul *Ciocnirea civilizațiilor ți refacerea ordinii mondiale* a revenit asupra temei: "A civilizational approach, on the other hand, emphasizes the close cultural, personal, and historical links between Russia and Ukraine and the intermingling of Russians and Ukrainians in both countries, and focuses instead on the civilizational fault line that divides Orthodox eastern Ukraine from Uniate western Ukraine, a central historical fact of long standing which, in keeping with the "realist" concept of states as unified and self-identified entities, Mearsheimer totally ignores. While a statist approach highlights the possibility of a Russian-Ukrainian war, a civilizational approach minimizes that and instead highlights the possibility of Ukraine splitting in half, a separation which cultural factors would lead one to predict might be more violent than that of Czechoslovakia but far less bloody than that of Yugoslavia."

[10] Armand Goşu, „Ucraina: trecut tulbure, viitor incert", revista 22, http://www.revista22.ro/ucraina-trecut-tulbure-viitor-incert-38453.html, accesat pe 25.02.2015.

[11] Răzvan Theodorescu, "Anticamera Ucraina", in *Picătura de istorie*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002, pp. 244-246.

[12] Serban F. Cioculescu, *Viitorul nu ia prizonieri*, Ed. Rao, București, 2013.

[13] Orest SUBTELNY, *Ukraine: A History*, University of Toronto, Toronto, Buffalo, London, 2009

[14] https://www.cia.gov/library/publicationstheworld-factbook/geos/up.html, accesat pe 22 mai 2015.

[15] Holodomor, http://www.holodomorct.orgindex.html, accesat pe 9 iulie 2015.

[16] „By June, at the height of the famine, people in Ukraine are dying at the rate of 30,000 a day, nearly a third of them are children under 10. Between 1932-34, approximately 4 million deaths are attributed to starvation within the borders of Soviet Ukraine. This does not include deportations, executions, or deaths from ordinary causes." Holodomorul a avut loc în 1932-1933 dar între 1928-1930 e posibil să fi murit alți 1,5 milioane de ucraineni ce s-au opus colectivizării– idem.

[17] Background of the Poltava Battle, http://welcome-to-poltava.com.ua/read/background_of_the_poltava_battle.

[18] Battle of Poltava, http://www.twcenter.net/forums/showthread.php?431526-Battle-of-Poltava, 15 iunie 2015.

[19] Yaroslav Hrytsak, „Rethinking Ukraine" in Andrew Wilson (ed), *What does Ukraine think*, www.ecfr.eu, 15 May 2015, pp. 34-35.

[20] Alexander J. Motyl, "Deconstructing Putin on Ukraine", http://www.worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/deconstructing-putin-ukrainem, accesat pe 20 septembrie 2015. Conform lui Motyl, Putin a declarat: "You know, regardless of what happens and where Ukraine goes, we will still meet sometime and somewhere. Why? Because we are one people." …."You know, no matter what happens, and wherever Ukraine goes, anyway we shall meet sometime and somewhere. **Why? Because we are one nation**." (subl. noastră) Also "Putin explicitly says "people" (*narod*), and not "nation" (*natsia*). As an ex-KGB officer well-schooled in Leninist dialectics and Stalinist nationality policy, he knows that the Russian and Ukrainian nations cannot constitute a nation. But they might constitute a "people," a lower-level, ethno-cultural agglomeration that doesn't have all the objective characteristics of a nation as defined by Stalin in 1913. Back in Soviet days, Russians, Ukrainians, and all the other nations were supposed to be "drawing together" to form a "new community of people" – the "Soviet people." Motyl continues by saying: "Since the language and culture of the Soviet people were essentially Russian, non-Russian dissident critics of Soviet policy argued, not incorrectly, that the Soviet people was just a smokescreen for a policy practiced by the czars—Russification." According to political analyst Nicu Popescu (Chaillot Paper no. 132, Sept. 2014), in the Russian language this discussion takes the form of a debate on whether to use 'v Ukraine' or 'na Ukraine' to mean 'in Ukraine'. 'V' is used when referring to all countries in the world ('v Germanii'/'in Germany', for example), whereas 'na' is used for regions of countries ('na Dalmem Vostoke'/'in the Far-East', 'na granitse'/'in the borderlands" (subl. noastră).

[21] Citat de Pavel Felgenhauer, „A Defensive Posture and a Feeliong of Threat Prevail in Both Moscow and Brussels", *Eurasia Daily Monitor*, vol. 12, issue 199, June 25, 2015.

[22] Rus sau Rhos erau etnonimele vikingilor (varegilor) iar rădăcina cuvântului se găseşte în numele actual al Rusiei. Poporul rus are la bază elementul slav dominant numeric, cel viking, mongol precum și alte contribuții de mai mică însemnătate – baltică, germanică etc.

[23] A. Goşu, Ucraina: trecut tulbure, viitor incert……

[24] http://politeia.org.ro/magazin-istoric/reminiscente-istorice-ucraina-rusia-apropieri-si-despartiri/24924/

[25] G. Vernadsky, *Kievan Russia* (2d ed. 1973); J. L. Evans, *The Kievan Russian Principality* (1981). Vezi și Kievan Rus http://www.infoplease.com/encyclopedia/history/kievan-rus.html#ixzz3bFdHBpas.

[26] Orest Subtelny, *Ukraine: A History*, University of Toronto, Toronto, Buffalo, London, 2009, p. 64.

[27] Eugene Chausovsky, Kiev: a Walk through History, Stratfor, May 2015.

[28] Cuvântul Ucraina e atestat in anul 1187, cu ocazia morții prințului Glebovitch, conducătorul din Pereyaslavl – se spune in Codexul Hypathian că a fost plans de "Ucraina" (*o nem že ukraina mnogo postona). Termenul desemna o graniță fortificată dar oriunde in statul Rus, era substantiv comun. Abia in secolele al-16-lea – al-18-lea, Ucraina a devenit o regiune geografică bine precizată.*

[29] 1991-1994 - President Leonid M. Kravchuk, http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/kravchuk.htm, accesat pe 14 mai 2015.

[30] John J. Mearsheimer, "The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent", *Foreign Affairs*, Summer 1993, pp. 50-51.

[31] *Idem*, p. 52

[32] Recent Mearsheimer a publicat o serie de articole in care acuză liderii occidentali că au provocat inutil Rusia, extinzând NATO spre Est. "Putin and his compatriots have been thinking and acting according to realist dictates, whereas their Western counterparts have been adhering to liberal ideas about international politics" "The result is that the United States and its allies unknowingly provoked a major crisis over Ukraine." Vezi J.J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault", September/ October 2014, https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault.

[33] In anul 2005, Gongadze a primit post-mortem titlul de Erou al Ucrainei, decernat de către președintele Iuscenco.

[34] „NATO welcomes Ukraine's and Georgia's Euro-Atlantic aspirations for membership in NATO. We agreed today that these countries will become members of NATO. …. MAP is the next step for Ukraine and Georgia on their direct way to membership. Today we make clear that we support these countries' applications for MAP." See the Bucharest Summit Declaration, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, accesat pe 5 iunie 2015.

[35] În mod ironic trebuie spus că și Ianukovici, în tinerețe, a efectuat detenție pentru furt și violență.

[36] Steven Pifer, "Ukraine's Parliamentary Election: What Happened? What's Next?", http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2014/10/27-ukraine-parliamentary-election-pifer, October 26, 2014.

[37] Самобытно-общинный строй, http://www.kommersant.ru/doc/2759105, accesat pe 2 iulie 2015.

[38] Tatiana Zhurzhenko, "Ukraine's Eastern Borderlans: the end of ambiguity", in Andrew Wilson (ed.), *op. cit.*, p. 50.

[39] Idem, p. 47.

[40] http://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/MRW14623.pdf, accesat pe 7 iunie 2015.

SCURT ISTORIC AL ARMEI CĂI FERATE ŞI TRANSPORTURI

VALERIU CREȚU *

Abstract

The paper below presents the main steps towards the development of the Railway and Military Transport Service, from its inception to present. The first such steps can be traced back to the reign of Alexandru Ioan Cuza, who advocated the creation of the "iron road" as early as 1962. The first railway in Romania was inaugurated on October 31, 1969, a defining moment that sped up the creation of the corresponding military service, which, despite all the transformations it was subjected to throughout time, still endures today.

Keywords: *Railway and Military Transportation Service, Romania, Alexandru Ioan Cuza*

Pentru a înțelege importanța acestei arme şi rolul pe care l-a avut în decursul istoriei militare moderne şi contemporane, este bine să citām câteva dintre documentele vremii şi personalitățile care au contribuit la atestarea şi afirmarea valorii acesteia.

În anul 1859, colonelul Alexandru Ioan Cuza, ales întâiul domnitor al Principatelor Unite Române, a înființat întâiul batalion de geniu şi a pus temelia organizării serviciului de geniu al armatei (propunerea aparținea ministrului Lucrărilor Publice, raportul fusese întocmit de către Consiliul de Miniştri, înaintat cu nr. 1902 din 31 mai 1859, iar decizia domnitorului – DECRET nr. 100 din 28 septembrie 1859 –stipula: *„Dl. Ministru Secretar de Stat la Departamentul Lucrărilor Publice, Panait Donici, este numit şef al întâiului batalion al corpului de geniu, cu rang de căpitan*"[1].

Corpul de geniu, alcătuit din ingineri, conductori şi lucrători, organizații militare, a fost destinat pentru lucări publice, *„lucrări ostăşeşti"*, de interest național, executate şi întreținute de stat, având dublă subordonare: *„disciplina şi instrucția militară – sub atârnarea ministerului ostăşesc, proiectarea, executarea şi întreținerea lucrărilor publice – sub atârnarea Departamentului Lucrărilor Publice*" (perioada era stabilită, în baza Convenției, 15 aprilie – 15 octombrie/an).

Aceste reglementări au creat premisa apariției şi dezvoltarea în cadrul armei geniu a unor specialități militare, necesare şi utile, de interes militar şi național, atât pentru armată, cât şi pentru societatea civilă, unele din acestea constituindu-se în timp în propriile lor comandamente de armă (transmisiuni, construcții şi cazarmare, căi ferate şi transporturi militare

* Fost ofițer de stat-major în Comandamentul Armei, vicepreşedinte al ACMCFTp.

etc.). Ceea ce este semnificativ, ca semn de simpatie şi preţuire a domnitorului pentru arma geniului, a fost participarea sa la festivitatea decernării Drapelului de luptă al Batalionului de Geniu, declarând pentru istoria Armatei Române, frazele devenite celebre:

„Steagul este ROMÂNIA, acest pamânt binecuvântat al patriei, stropit cu sângele strămoşilor şi îmbelşugat cu sudoarea muncitorului,

El este familia, corpul fiecăruia, casa în care s-au născut părinții şi unde se vor naşte copiii voştri,

Steagul este încă simbolul devotamentului credinței, ordinei şi disciplinei ce reprezintă oastea,

Steagul este totodată trecutul, prezentul şi viitorul țării – întreaga istorie a României.

Într-un cuvânt, steagul reprezintă toate datoriile şi virtuțile noastre, care se cuprind în cele două cuvinte săpate pe vulturii români, ONOARE şi PATRIE!"

(1 septembrie 1863, comandant al B.Ge. – cpt. G. Slătineanu)[2].

Încă din anul 1862, domnitorul Cuza şi primul Parlament al României au luat în discuție chestiunea *„drumului de fier"*, una din problemele majore ale căilor noastre de comunicare, printre care *„să sprijine dezvoltarea economiei naționale, consolidarea unităților politice ale statului şi capacității sale de apărare"*. După şapte ani de eforturi susținute, la 31 octombrie 1869 a fost inaugurată prima cale ferată din România, Bucureşti-Filaret-Giurgiu, eveniment național al vremii, la festivitatea căruia, Dimitrie Ghica, premierul României, afirma: *„Gradul de civilizație a unui popor se măsoară prin numărul kilometrilor căilor sale ferate"*. Acest moment semnificativ a marcat reperul de bază al constituirii rețelei naționale de căi ferate, *„nervul principal al vieții economice, suportul material al legăturilor dintre spatele frontului şi front, respectiv asigurarea deplasării unui mare număr de trupe şi a unor cantități enorme de materiale – unica posibilitate pentru concentrarea forțelor şi mijloacelor, în timp scurt, pe teatrele de acțiuni militare"*.

Aceste considerații şi concluzii rezultate, îndeosebi şi ca urmare a bilanțului manevrelor militare efectuate în toamna anului 1872, au impus necesitatea transporturilor militare şi a asigurării logistice a comunicațiilor, ceea ce determina pe guvernanții şi specialiştii români ai timpului să constituie în Armata Română nişte formațiuni specializate, de căi ferate şi transporturi, capabile să aibă un rol determinant, destinație concretă şi misiuni precise privind satisfacerea acestor cerințe. **Deci, punctul de reper al istoriei armei noastre căi ferate şi transporturi militare a fost anul 1873, deoarece:**

a) în structura Batalionului de Geniu îşi fac apariția formațiunile specializate de lucrători drum de fier (secții, de tăria unor plutoane sau detaşamente), însemnând de fapt primele subunități de căi ferate şi transporturi (Înalt decret nr. 3531 din 14 iulie 1873);

b) a fost aprobat, pentru prima dată în Armata Română, ***„Regulamentul asupra transportului materialului şi personalului militar pe drumul de fier"***, însemnând de fapt existența şi statornicirea relațiilor deja existente dintre organele de transporturi militare ale Statului Major General al Armatei Române şi administrația căilor ferate (Înalt Decret nr. 1466 din 21 august 1873).

Principalele date memorialistice ale armei căi ferate şi transporturi

Structurile existente în Armata Română în anul 1873, formațiunile de lucrători drum de fier şi transporturi militare au primit botezul specialității şi activității lor, în timpul pregătirii şi desfăşurării Războiului de Independență a României (1877-1878).

Nu întâmplător, şeful Marelui Cartier General român – generalul G. Slătineanu, ordonase *„mărirea efectivelor acestor formațiuni şi trecerea imediată la executarea misiunilor ce le revin"*, privind:

- întreținerea tuturor liniilor căilor de pătrundere şi de rocadă din zona convergentă a fluviului Dunărea, construirea unor rampe necesare şi sporirea numărului de linii de 1400mm în triaje şi stațiile c.f. de frontieră;
- însoțirea eşaloanelor de transport al materialului şi trupelor ruseşti, pe itinerariile stabilite prin Convenția Interguvernamentală;
- construirea unor linii noi de căi ferate de campanie, în raport de manevra trupelor operative, ruse şi române[3];

• primirea în exploatare proprie a primului tren de intervenție, folosit atât pentru interesele militare, cât și pentru interesele societății civile.

Anul 1880 este un eveniment important, cunoscut ca an cu dublă semnificație istorică: constituirea Direcției Generale a Căilor Ferate din România (CFR) și constituirea primei companii de căi ferate din Armata Română, astfel:

a) construcția, întreținerea și exploatarea căilor ferate erau preluate efectiv de către statul român (răscumpărarea acestora de la fostele societăți ale acționarilor străini), sub o administrație unică – CFR (23 aprilie 1880), act de mare curaj la acea vreme, față de celelalte țări din Europa. De atunci datează cunoscutele inițiale CFR și simbolul acestora – *„roata înaripată"* –, preluată ca semn distinctiv al armei căi ferate și transporturi militare;

b) primul director general al CFR – colonelul Ștefan Fălcoianu[4] – propune constituirea primei companii de căi ferate din Armata Română (Înalt Decret nr. 2550 din 31 octombrie 1880), cu specialitățile:

• exploatare căi ferate (MTV), telecomunicații și transporturi (împachetarea materialului, încărcarea-descărcarea armanentului și tehnicii de luptă, a materialelor de geniu și subzistențe, a trăsurilor etc.);

• construcții, întreținere, reparații căi ferate, telecomunicații și poduri.

În concluzie, ziua de 31 octombrie 1880 a marcat actul de naștere alcăilor ferate și transporturilor militare, în baza căruia au fost întreprinse unele măsuri foarte importante în acea vreme, ce s-au menținut timp îndelungat, cu influență până în zilele noastre, astfel:

Compania de Căi Ferate își capătă autonomia proprie de acțiune, având dublă subordonare: pe linia pregătirii militare – Inspectoratul Geniului, pe linia pregătirii de specialitate – Direcției Generale a CFR. Primul ei comandant era cpt. Ioan Culcer (devenit general al Armatei Române), iar primul ei punct de comandă și poligon de specialitate c.f. a fost Cazarma „Cuza" de la Cotroceni (actualul sediu al Inspectoratului Poliției de Frontieră, dispus în Bulevardul Geniului, sector 6 București).

În organica sa, Compania de Căi Ferate, prin subunitățile sale specializate, impuse atât nevoilor CFR, cât și celor de transport ale armatei, a determinat pe guvernanții timpului ca să sporească numărul acestora și dotarea fiecăreia cu propriul lor tren de intervenție (tren de lucru, locomotivă și vagoane), cu toate facilitățile necesare (birouri, cazare, preparatul și servitul hranei, infimerie, baie, magazii de armament, echipament, materiale și tehnică de luptă, ateliere etc.). Astfel, la sfârșitul anului 1880, regăsim două companii de căi ferate, comandate de către cpt. Vasile Munteanu și cpt. Andrei Popovici, care au executat misiuni importante la timpul lor și ale căror lucrări dăinuie până în zilele noastre: construirea liniilor c.f. Câmpina-Doftana și Buda-Slănic; reparația liniilor Barboși-Hanul Conachi (aici are loc experimentarea traverselor metalice după metoda engleză), Comarnic-Sinaia (distrusă de inundațiile râului Prahova).

Începând cu anul 1882, Guvernul României condus de Ion Brătianu, în baza convențiilor stabilite între ministrul de război, general Gh. Angelescu, și ministrul lucrărilor publice, general N. Dabija, au stabilit următoarele:

a) odată cu sporirea numărului de companii c.f. (stabilindu-li-se fiecărea responsabilitățile zonale și dotările cu tehnică de specialitate din străinătate, corespunzător specialităților civile din structura CFR, fiind în măsură să preia, în caz de nevoie, exploatarea și întreținerea liniilor ferate corespunzătoare unei secții de căi ferate), *„fiecare companie c.f. era detașată 6 luni/an pe liniile ferate ale statului, cu rolul de a asigura din timp de pace și garanta la război transporturile și comunicațiile militare"*;

b) constituirea propriilor șantiere de execuție, în regie proprie, a construcțiilor necesare transporturilor – embrionul de azi al *„Societății de Construcții CF SA București și începerea lucrărilor de construcție a liniilor ferate înguste și a liniilor ferate normale de garaj pentru nevoile depozitelor armate și poligoanelor sale de specialitate, inclusiv începerea construcției liniei de centură a Capitalei etc."*;

c) selecționarea ofițerilor de geniu, consacrați lucrărilor de căi ferate și transporturi, prim trimiterea lor în străinătate (Belgia, Franța, Austria, Rusia) pentru desăvârșirea studiilor de specialitate;

d) extinderea preluării de către unii ofițeri de geniu, *„ofițeri cu prestanță și cunoștințe temeinice de topografie, matematică, fizică și*

astronomie, capabili să stabilească relațiile de serviciu și reprezentanții CFR", pentru execuția lucrărilor de construcții căi ferate și poduri, în antrepriză proprie sau în calitate de subantreprenori – lucrări ce au fost recepționate cu calificative superioare, cadrele fiind felicitate de către reprezentanții statului pentru *„înaltă disciplină, organizare, concepții personale și competență profesională"*; de asemenea, au fost făcute unele avansări excepționale și promovări în diverse funcții de răspundere și conducere în armata și societatea civilă;

e) selecționarea de militari în termen pentru școlile (cursurile) de calificare profesională și autorizare, potrivit regulamentelor și instrucțiunilor CFR (acari, frânari, manevranți, șefi de tren, impiegați de mișcare și telegrafiști, lăcătuși depou și vagoane, montatori poduri și lemnari piloți, fochiști și mecanici de locomotive, revizori și meseriași de cale, șefi de echipă „L" etc.), în urma cărora majoritatea absolvenților, după terminarea stagiului militar, au devenit angajați permanenți ai Căilor Ferate Române. Mobilizați la locul de muncă în caz de război, acești erau legați sufletește de trupele de căi ferate și transporturi militare;

f) specialitățile militare de căi ferate și transporturi devin discipline de învățământ, obligatorii în Școala de Ofițeri de Artilerie și Geniu, precum și la promovarea examenelor de grad și pregătire militară superioară a ofițerilor de toate armele, începând cu anul 1889, în actuala Academie de Înalte Studii Militare București, azi Universitatea Națională de Apărare „Carol I".

Preocupări și unele rezultate confirmate în activitatea trupelor de căi ferate și transporturi militare

a) în anul 1886 a fost constituit primul organism central de specialitate – comisiunea permanentă mixtă de transporturi de pe lângă Statul Major General și s-au numit reprezentanții acestuia la fiecare secție de mișcare CFR (actualmente, regionalele CFR) pentru coordonarea transporturilor militare pe plan central și teritorial (Înalt Decret nr. 2170 din 7 iulie 1886);

b) în anul 1887 a fost constituit primul batalion de căi ferate din Armata Română (Înalt Decret nr. 15 din 18 ianuarie 1887), dislocat în garnizoana Focșani, unitate de sine-stătătoare, ale cărui efective erau identice cu ale unui regiment de geniu, *„având dreptul de a-și recruta efectivele sale de pe întreg teritoriul țării"*, iar soldatul de căi ferate și transporturi era *„supus unei duble instruiri: luptători de infanterie pentru a se descurca în caz de încercuire inamică și specialist CF și transporturi, capabil să-și execute misiunea pe cont propriu"*. Primul comandant B.C.F. a fost maiorul Ioan Culcer.

În organica batalionului de căi ferate apare pentru prima dată specialitatea de distrugeri căi ferate, iar la comanda batalionului a fost numit, ulterior, un împătimit al specialității căi ferate și transporturi militare, cunoscutul ofițer al istoricului trupelor de geniu (1902), maior C. Hârjeu[5], care a conceput noi atribute ale trupelor de căi ferate și transporturi, reglementate prin regulamente și instrucțiuni proprii, astfel:

• exploatarea rețelei de căi ferate cuprinse între stațiile de îmbinare (tranziții) și stațiile cap de etape ferate (respectiv zona acțiunilor de luptă privind asigurarea transporturilor de aprovizionare, reîmprospătarea efectivelor și a eventualelor evacuări);

• construirea căilor ferate de campanie (linii normale și linii înguste), rampe de încărcare-îmbarcare și decărcare-debarcare;

• refacerea terasamentelor de cale ferată și a podurilor, apărări de maluri și restabilirea căilor ferate distruse de inamic care trebuie exploatate;

• distrugerea căilor ferate pe care armata le părăsește în retragere;

• exploatarea și întreținerea liniilor ferate ale cetăților și regiunilor întărite, inclusiv a sectoarelor de cale ferată între două orașe principale.

c) ca urmare a concluziilor rezultate din desfășurarea războaielor balcanice (1912-1913), se impunea necesitatea transformării Batalionului de Căi Ferate în Regimentul de Căi Ferate (1 aprilie 1915); primul regiment de această specialitate din Armata Română a avut comandant pe colonelul Ion Macri[6]. Punctul de comandă a R.CF a fost stabilit în fortul Domnești, având partea sedentară: instruire, pregătire gradați și specialiști, iar la partea activă: șase companii și șapte echipe (plutoa-

ne independente) repartizate la instrucția de specialitate în zonele lor de responsabilitate (șantiere de construcții CF, districte de întrețineri CF, depouri, stații CF, ateliere etc.). La decretarea mobilizării (Decret Regal nr. 2782/14.08.1916), datorită avansării la gradul de general a comandantului R.CF, la comanda regimentului a fost numit colonelul Ion Teodorescu, iar efectivele constrituite mobilizate s-au dublat, ajungând la aproximativ 2000 de militari. Acestea s-au deplasat pe subunități cu trenurile de lucru din dotare la executarea misiunilor stabilite prin ordinul Statului Major General. Inițial, au fost afectate corpurile de armată independente, iar Compania de Căi Ferate Înguste, echipele de linii, poduri și tunele au fost puse la dispoziția marelui Cartier General al Armatei Române. Ulterior, R.CF i s-au stabilit șase direcții de acțiune: Predeal, Bumbești, Olt-Câineni, Ghimeș-Palanca, Bacău și Piatra-Neamț, privind executarea unor construcții noi și rampe, întrețineri, restabiliri, evacuări, distrugerei și exploatarea împreună cu personalul CFR a unor sectoare CF în zona acțiunilor de luptă pentru satisfacerea nevoilor de transport ale frontului, misiuni executate în condiții foarte grele, sub focul și tirul artileriei inamice, cadrele și militarii din subordinea acestora dovedin fapte de eroism. Monumentul CFR-iștilor eroi din Primul Război Mondial, dispus în fața clădirii Gării de Nord București, și Monumentul „Leul" amintesc eroismul trupelor de căi ferate și transporturi militare din Armata Română. Exemplele sunt edificatoare: peste 900m refaceri poduri CF; peste 400km restabiliri CF; peste 800km linii distruse, inclusiv a lucrărilor de artă; peste 300km construcții linii noi, exploatarea comună a tuturor sectoarelor CF, acțiunile de intervenție rapidă și de protecție a trenului blindat, inclusiv acțiunile de luptă concretă, atât pe teritoriul național, cât și peste granița României;

d) crearea Brigăzii de Căi Ferate, prima mare unitate specializată de căi ferate și transporturi militare din Armata Română.

După terminarea ostilităților Primului Război Mondial, s-a impus cu stringență restabilirea căilor ferate distruse, formarea și dezvoltarea noii rețele CFR a României întregite. La propunerea ministrului lucrărilor publice – Anghel Saligni, ia ființă pe plan central, Comandamentul Trupelor de Comunicații (Decret-Lege nr. 1352 din 16 oct. 1919), la conducerea căruia este numit generalul Ion Macri, ce îndeplinea concomitent funcția de director general al Căilor Ferate Române.

În compunerea noului comandament creat apar mari unități specializate atât pentru nevoile armatei, cât și pentru nevoile reparației și dezvoltării căilor de comunicație naționale. Pentru nevoile CFR s-a propus crearea a două brigăzi căi ferate la Cluj și București, dar din lipsă de finanțe ia ființă Brigada de Căi Ferate și Pontonieri, care *începând cu anul 1920 rămâne singura mare unitate de căi ferate și transporturi din Armata Română*, cu cele trei R.CF, a căror istorie și activități vă sunt cunoscute (acestea, printre altele, au avut sarcina pregătirii personalului de transporturi militare, cu excepția repartiției cadrelor, atribute ale Statului Major General).

Primul comandant al Brigăzii de Căi Ferate a fost generalul *Gheorghe Negoiescu*, ce cumula și funcțiile de președinte al *Comisiunii de supraveghere a minelor din Transilvania* și de președinte al *Comisiei de admitere în învățământul militar*.

„După primul război mondial, la calea ferată, mai mult poate decât alt sector economic, anii ce au urmat au însemnat o perioadă de muncă încordatăpe două fronturi paralele: al reconstrucției și al reunificării administrative. Alături de constructorii civili ai Direcției Lucrări Speciale, militarii Brigăzii de Căi Ferate au contribuit la refacerea liniilor și podurilor de cale ferată, iar când s-a putut afirma că această acțiune era aproape încheiată, un al doilea război mondial – mai devastator decât primul – avea să facă noi ravagii..."[7].

Subunitățile de căi ferate, în raport cu specializarea lor, au fost împuternicite, prin ordinele comandanților de regiment sau ale comandantului Brigăzii Căi Ferate, pentru continuarea îndeplinirii unor misiuni, în condiții de pace, în baza protocoalelor încheiate cu șefii formațiunilor specializate ale Căilor Ferate Române, pentru preluarea unor lucrări în antrepriză, sub-antrepriză și prestări servicii de specialitate (MTV, tlc. etc.).

Formațiunile de transporturi militare s-au reorganizat în raport cu cerințele CFR și ale noilor structuri operative ale armatei, redistribuindu-li-se noi zone teritoriale de responsabilitate (birouri regionale, comenduiri de stații etc.), precum și personal de specialitate sau de însoțire a trenurilor cu indicativ militar.

Ca urmare a tratatelor odioase, Pactului Ribbentrop-Molotov și a Dictatului de la Viena, pe timpul pregătirii războiului, Brigăzii de Căi Ferate și organului central de transporturi militare din MSM le-au revenit sarcini deosebite și specifice de la o etapă la alta.

Pe timpul desfășurării celui de-al Doilea Război Mondial, atât în operația de est, cât și în cea din vest, Brigada de Căi Ferate cu cele 3 Regimente CF organice, Grupul Detașamentelor de Lucru și Grupul Detașamentelor de Pază, toate cu efective ce au însumat peste 80 000 de oameni, împreună cu organele de transporturi militare repartizate teritorial, corespunzător cerințelor frontului, au îndeplinit misiuni deosebite și de mare răspundere privind asigurarea logistică a comunicațiilor și menținerii continuității transporturilor, atât pentru nevoile de război, cât și pentru cele economice și ale populației, fapte apreciate și elogiate la timpul lor de către conducerea statului român, de marii comandanți autohtoni și străini. Cunoaștem, de asemenea, contribuția esențială a Brigăzii de Căi Ferate pe teritoriile Ungariei, Slovaciei, Cehiei și Austriei, pentru efortul de război și victoria finală de la 9 mai 1945, precum și contribuțiile deosebite ale celor doi oameni de seamă ai trupelor de căi ferate și transporturi militare – Traian Panaitescu, comandant al Grupului Operativ al Bg. CF, și Petruc Adrian, reprezentanul MSM român în Statul Major al Frontului 2 Ucrainean.

Constituirea comandamentului unic al armei căi ferate și transporturi militare

Comanda Brigăzii de Căi Ferate, în anul 1946 îi este încredințată cunoscutului comandant și specialist militar, avansat general, Adrian Petruc[8], care săvârșește cele mai importante acte din istoria trupelor de căi ferate și transporturi militare:

a) deființarea Regimentelor de Căi Ferate și Pază și constiturea unor unități suple de căi ferate, specializate – batalioane de exploatare căi ferate (două), batalioane de construcție căi ferate (două), batalioane de poduri căi ferate (două), fiecare repartizate teritorial pe noi zone de responsabilitate, corespunzător cerințelor regiunilor militare și regionalelor CFR, însă cu asigurare centralizată de tehnică și materiale CF (din depozitul de tehnică și materiale CF Chitila), pregătirea gradaților (școala Regimentală Aiud) și specialiștilor căi ferate (Chitila, Aiud, Focșani);

b) atragerea în subordine a tuturor organelor și formațiunilor de transporturi militare prin crearea comandamentului unic al armei căi ferate și transporturi militare, în subordinea Statului Major General (arme de sine-stătătoare, asemănător Comandamentului Transmisiunilor, cu semnul ei, tradițional, distinctiv: *Roata înaripată*);

c) constiturea pentru dată în istoria armei, a învățământului militar propriu – școlile de ofițeri activi și de rezervă căi ferate, atṭt pentru nevoile trupelor de căi ferate, cât și pentru cele ale organelor militare de transporturi. Pregătirea generală de specialitate a formării noilor cadre a beneficiat de aportul celor mai valoaroase cadre didactice ale facultăților de profil din municipul București, iar primele promoții de ofițeri (1950, 1951, 1952, 1953, 1955, 1956, 1957 și 1958) au justificat competența lor profesională, indiferent unde au fost încadrați. Trecerea ulterioară a învățământului militar de căi ferate sub coordonarea altor comandamente și dilocarea pregătirii trupelor CF în teritoriu au diminuat valoarea formării ofițerilor armei căi ferate și transporturi militare;

d) conducerii comandamentului Brigăzii CF și comandamentelor batalioanelor CF subordonate, precum și organelor de transport militare centrale și teritoriale li s-au precizat specialitățile militare, la pace și război, precum și sarcinile de mobilizare pentru constituirea (Anexa D) de noi unități și organe de transporturi pe timp de război;

e) toate cadrele militare de geniu care la ora creării Comandamentului de Căi Ferate și Transporturi Militare erau încadrate pe funcțiile consacrate acestor specialități au trecut în evidența noii arme, impunându-se perfecționarea pregătirii profesionale a tuturor cadrelor militare, prin organizarea unor convocări de

pregătire inginerească și de stat-major, inclusiv pregătirea, organizarea și desfășurarea instrucției tactice de specialitate cu trupe la nivel teritorial și național etc.

Ca urmare a politizării armatei și a unor *„răutăți”*, după câțiva ani de comadament unic de căi ferate și transporturi militare, acesta se subdivide, odată cu crearea Direcției Transporturi și Comunicații Militare, al cărei șef a fost numit lt.col. Ion Toader, provenit din viața civilă din cadrul personalului Regionalei CFR Timișoara. Direcția nou creată își preia prerogativul de comandament de armă și inițial își trece în subordonarea sa comandamentul Brigăzii de Căi Ferate, unitățile sale subordonate, școlile militare de pregătire a cadrelor active și de rezervă și depozitul central de materiale și tehnică pentru căi ferate. Ulterior, atât comandamentul Brigăzii de Căi ferate, cu batalioanele sale componente, precum și învățământul militar de căi ferate trec în subordinea altor comandamente de armă (Comandamentul Serviciilor Forțelor Armate și, ulterior, Comandamentul Trupelor de Geniu). Comandantului Brigăzii de Căi Ferate, deși nu era afectat moral, devenind colaborator și cercetător al unor instituții și reviste de specialitate din țară și străinătate, cu o agendă de lucru foarte încărcată, i s-a impus trecerea sa în rezervă, fără motive întemeiate, numindu-se în locul acestuia locotenent-colonelul Vasila Râncă, provenit din viața civilă, din rândurile personalului Regionalei CFR București.

Perfecționarea pregătirii de specialitate a trupelor de căi ferate în cadrul șantierelor naționale și regionale pentru dezvoltarea și modernizarea rețelei de căi ferate

La inițiativa comadantului Brigăzii de Căi Ferate – general de trupe tehnice CF, Adrian Petruc, și ca urmare a nevoii dezvoltării și modernizării Căilor Ferate Române, s-a impus necesitatea aprobării de către conducerea guvernului a detașării Comandamentului Brigăzii de Căi Ferate și a batalionelor sale componente în cadrul structurii organice a Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor, respectiv a Regionalelor CFR și fostelor centrale de construcții CF (director general Ioan Lup, actualmente Societatea de Construcții „CCCF” SA București, președinte ing. Nicoale Constantinescu). Sediul Comandamentului Brigăzii CF a fost mutat în Palatul Administrativ CF (funcția cdt.Bg.CF fiind echivalentă a celei de director general din minister, potrivit cerințelor HCM nr. 344/1956).

Subunitățile de căi ferate, îndeosebi cele de profil – construcții căi ferate și poduri căi ferate –, au început campania unui program de mare efort – sporirea efectivelor (ajungând la peste 40 000 de oameni) și dispunerea acestora în taberele militare, amenajate în raport de cerințele beneficiarilor, de regulă în diverse locuri izolate, concomitent cu instruirea acestora pentru menținerea nivelului de pregătire militară și a sarcinilor de mobilizare în caz de război (Anexa nr. 2 – Crearea de noi indicative).

Comandanții de subunități, primind ofițeri subordonați proveniți din alte arme, au fost nevoiți să pună accent pe pregătirea gradaților, organizarea minuțioasă a zilelor de program de instrucție, executarea ședințelor de tragere, de aruncare a grenadelor de război și de confecționare și aprindere a încărcăturii de exploziv, menținerea antrenamentelor în propriile lor poligoane amenajate, organizarea de concursuri cu premiere, executarea unor exerciții de alarmare finalizate – de regulă – cu executarea unor ședințe tactice de specialitate, aplicație de comandament pe hartă sau mari aplicații cu trupe, în scopul menținerii ritmului de lucrări pe timp de campanie, corespunzător misiunilor ce le reveneau în caz de război.

Toate lucrările aveau termen de execuție, impunându-se măsuri speciale pentru depășirea zilnică a normei de producție, în condițiile regimului prelungit de lucru, al calității lucrărilor și respectării normelor de tehnică a securității muncii, bucurându-se de asigurarea, prin contract, a cazării și hrănirii trupelor, precum și de repartiția unor locuințe pentru cadre, acordarea unor prime de producții și permise de călătorie pe calea ferată.

Totuși, răspunderea unui tânăr ofițer de căi ferate era mare, încredințându-i-se conducerea unor efective de sute de militari, uneori dispuși în mai multe locuri de muncă, iar tânărul comandant de companie de la Hunedoara, detașat pentru nevoile Combinatului Siderurgic, avea în subordine peste 1 000 de militari (unii dintre aceștia fiind autorizați, executau pe cont propriu atribuțiile profesionale de IDM, mecanici de locomotivă etc.).

În situațiile nou create, ofițerii comandanți de subunități, obligați cu menținerea ordinii și dispciplinei militare, cu asistența permanentă a execuției lucrărilor, la distanțe mari față de garnizoana de reședință și de dispunerea de domiciliu a familiei, s-au descalificat în marea lor majoritate, pierzându-și responsabilitatea conducerii tehnice și a execuției efective a lucrărilor de specialitate.

De asemenea, în această perioadă (1956-1990), detașarea a avut și unele repercusiuni negative privind dotarea și înzestrarea cu tehnică de specialitate, ce constituia o problemă *„facultativă”*, deși se vărsau la bugetul statului sume imense, rezultate din realizările batalioanelor CF – unități economico-financiare cu gestiune proprie, pierzându-se astfel propria lor dotare, moștenită de la înaintașii Cavalerilor Roții Înaripate, iar comandantul de companie nu mai avea drepturile de șef de șantier, antreprenor al execuției lucrărilor pe cont propriu.

Ca factori pozitivi au fost crearea în cadrul AISM a specialității căi ferate și transporturi militare, iar în cadrul CTG se menținea învățământul militar de specialitate pentru ofițeri, maiștri militari și subofițeri, care asigura perfecționarea periodică a acestora.

După Revoluția din Decembrie 1989, deși Brigada de Căi Ferate cu batalioanele sale subordonate au revenit la M.Ap.N. (Brigada prin reorganizare primind denumirea de Brigada de Căi Ferate și Drumuri *„Anghel Saligni”*, ca urmare a restructurării profunde a structurilor M.Ap.N.), în final au dispărut DTPCM, Bg.CF și batalioanele sale subordonate, ramânând din fostul Comandament de Căi Ferate și Transporturi Miliare doar niște formațiuni reprezentative și cu responsabilități limitate.

Bibliografie selectivă:

1. Arhiva M.Ap.N.-M.St.M. dosare 129-130, 627, 457/107, 672/52, 1732/2, 679/1, 674/52, 224/7, F. 1202.

2. Registrele istorice ale Brigăzii de Căi Ferate și ale unităților subordonate (regimente, batalioane) și ale Școlii de Ofițeri Căi Ferate, Buletinul CFR nr. 1/1919.

3. General C.N. Hârjeu, Istoria Armei Geniului (constituirea primelor subunități de căi ferate și transporturi militare, Decret nr. 3531 din 14 iulie 1883 și Decret nr. 1466 din 21 august 1883).

4. Colonel Gh. Romanescu, *Armata Română în Războiul de Independență*, Editura Militară, București, 1919.

5. Colonel Valeriu Crețu, *Istoricul trupelor de căi ferate*, Editura Militară, București (1979), material folosit pentru monografia apărută la Editura Tehnică în 2 volume „100 de ani construcții de căi ferate pentru transporturi” (1982).

6. Col. (r.) Valeriu Crețu, *80 de ani de la crearea marii unități de Căi Ferate din Trupele de Uscat ale Armatei Române*, publicație „Tribuna Construcțiilor” din 3 dec. 1999, nr. 48. Articolul cuprinde: 1) Apariția și dezvoltarea trupelor de căi ferate și transporturi; 2) Constituirea Comandamentului Armei Căi Ferate și Transporturi Militare; 3) detașarea Brigăzii de Căi Ferate la Ministerul Transporturilor (H.C.M. nr. 344/1956).

Observație:

În anul 1992, din inițiativa unor ofițeri în rezervă și veterani de război, se constituie juridic Asociația Cadrelor Militare de Căi Ferate și Transporturi, al cărei statut a fost completat prin Hotărârea nr. 345/P.J./2002 a judecătoriei sector 1, municipiul București (A.C.M.C.F.Tp.).

Subofițerii, maiștrii militari, ofițerii și generalii în activitate, în rezervă, în retragere sau veterani de război au ales primul consiliu director – potrivit ordonanței guvernamentale și actelor normative în vigoare, iar la 31 mai 2003 a fost publicată lucarea *„Cavalerii Roții Înaripate”*.

Insigna Asociației – Moștenirea Înaintașilor, Căi Ferate și Transporturi Militare (format 3,5/2) constă în scutul mijlociu al fostei steme a României Mari (însă fără coroana regală); așezat pe fond alb o acvilă (vultur) – simbolul onoarei și patriei, cu ciocul și ghearele roșii, sprijinindu-se pe sistemul de comunicare și dirijare ordonată a mijloacelor de transport, iar

în cioc o cruce de aur – simbolul spiritual al credinței creştine a poporului român şi armatei sale.

Pe pieptul acvilei este redat fidel şi în mod tradițional simbolul armei căi ferate şi transporturi militare – pod susținut pe doi suporți intermediari şi capete (refacerea podurilor CF distruse la război prin construirea paleelor şi culeelor), dispus pe un fond albastru şi roata înaripată dispusă pe un fond roşu.

Dedesubtul acestui scut, pe o panglică albă desfăşurată în semicerc, ne-am permis să înscriem cu litere majuscule – ASOCIAȚIA CADRELOR MILITARE DE CĂI FERATE ŞI TRANSPORTURI.

Sediul A.C.M.C.F.Tp. se află în municipiul Bucureşti, sector 1, str. Grigore Cobălcescu, nr. 28, sc. A, parter, camera 1.

Filialele asociației: Bucureşti, Iaşi, Cluj, Timişoara, Aiud, Focşani, Rm. Vâlcea, Galați, Constanța, Braşov şi Craiova.

Activitățile asociației se vor desfăşura la sediu, la Cercul Militar Național, la Muzeul Militar Național, la Regionala CFR Bucureşti sau la una dintre unitățile şi formațiunile militare de căi ferate şi transporturi (cu aprobarea comandanților sau şefilor acestora).

NOTE

[1] Panait Donici – fostul Ministru al Lucrărilor Publice şi Comandant al primului B.Ge. din Armata Română, născut pe plaiuri moldovene şi şcolit în străinătate, diplomat, inginer de drumuri, poduri şi căi ferate. După câtiva ani de activitate militară, a solicitat trecerea sa în rezervă, devenind anticarlist. În semn de prețuire şi omagiu, ofițerii de geniu i-au ridicat statuia-bust ce se regăseşte în sectorul 6 Bucureşti, Bd. Iuliu Maniu, în fața Facultății de Electrotehnică a Universității Politehnice Bucureşti.

[2] G. Slătineanu – om de o mare inteligență şi capacitate organizatorică, devenind general, şef al Statului Major General al Armatei Române.

[3] Ducele Nicolae, viitorul țar, a felicitat personal trupele de geniu pentru ingenioasele lor lucrări.

[4] General Ştefan Fălcoianu – devine şef al Statului Major General, profesor universitar şi primul ofițer român membru al Academiei Române.

[5] General C.N. Hârjeu, istoricul armei geniu, devine profesor universitar, diplomat, ministrul apărării şi membru al Academiei Române.

[6] General Ion Macri – devine comandant de divizie în Primul Război Mondial, iar după terminarea acestuia, director general al Căilor Ferate Române.

[7] Ing. C. Constantinescu – director general al Societății de Construcții C.C.F. S.A. Bucureşti, colaborator al Brigăzii de Căi Ferate.

[8] General Adrian Petruc, fiul patriotului bucovinean din Comitetul Național pentru revenirea la patria-mamă. Şcolit în cadrul fostului Imperiu Habsburgic, primit în Armata Română, devenit loc.teh. al Bg.CF, participant pe front (operația est – cdt. Dtş.CF cu peste 40 000 de militari, felicitat de organele CFR şi de şeful statului român, iar în operația vest, reprezentantul Armatei Române în Statul Major al Frontului 2 Ucrainean). Este creatorul armei şi învățământului militar Căi Ferate şi Transporturi Militare.

DIN ACTIVITATEA ŞTIINȚIFICĂ A INSTITUTULUI PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ

Conferința anuală a Grupului de Lucru privind Studierea Conflictelor (CSWG) cu tema:

„The Warrior's Ethos, the National Psyche and Soldiery"Atena, 27-30 aprilie 2015

În perioada 27-30 aprilie a.c., la Atena, au avut loc lucrările Conferinței anuale a Grupului de Lucru pentru Studierea Conflictelor (CSWG), din cadrul Consorțiului PfP al Academiilor de Apărare şi Institutelor pentru Studii de Securitate. Aceasta a fost cea de-a 15 reuniune anuală a Grupului de Lucru.

Conferința s-a desfăşurat sub patronajul Ministerului elen al Apărării. Evenimentul a fost organizat de Directoratul de Istorie Militară din cadrul Statului Major General al Armatei Elene în cooperare cu Muzeul de Istorie Militară din Viena, Austria.

La reuniune au participat reprezentanți din 17 state: Austria, Bulgaria, Cehia, Danemarca, Franța, Germania, Grecia, Italia, Japonia, Olanda, România, Serbia, Slovacia, Slovenia, Suedia, Statele Unite şi Ungaria. Componența multinațională a forumului a permis o abordare multilaterală a tematicii şi evenimentelor şi a facilitat un schimb deosebit de util de idei şi opinii relativ la impactul psihicului național şi etosului militar care, de-a lungul istoriei, a definit tipologia acțională a statelor în domeniul securității şi apărării.

La ceremonia de deschidere a lucrărilor conferinței au rostit alocuțiuni vice-ministrul elen al apărării, Kostas Isichos, şeful Directoratului de Istorie Militară, generalul de brigadă Nikolaos Delatolas, generalul-maior Alkiviadis Stefanis, comandant al Înaltului Comandament al Batalionului 95 al Gărzii Naționale, prof. Evanthis Hatzivassiliou, de la Universitatea Națională din Atena, şi directorul Muzeului de Istorie Militară din Viena, Col. Dr. Chistian Ortner. Vice-ministrul elen al apărării a subliniat, în mesajul său, faptul că, la momentul actual, țara sa se află în centrul unui triunghi al instabilității creat de criza din Ucraina, criza libiană și Statul Islamic, iar în acest context, este foarte important ca Grecia să rămână un stat stabil şi sigur, capabil să contribuie, alături de aliații săi, la procesul de menținere şi consolidare a securității regionale și internaționale.

În cadrul conferinței au fost prezentate 23 de comunicări științifice. Lucrările susținute au abordat o serie de subiecte şi tematici de interes care au vizat explorarea şi descifrarea resorturilor psihice şi emoționale care definesc trăsăturile de caracter şi tipologia comportamentală a popoarelor în momente de mari tulburări şi încercări strategice şi militare. De ase-

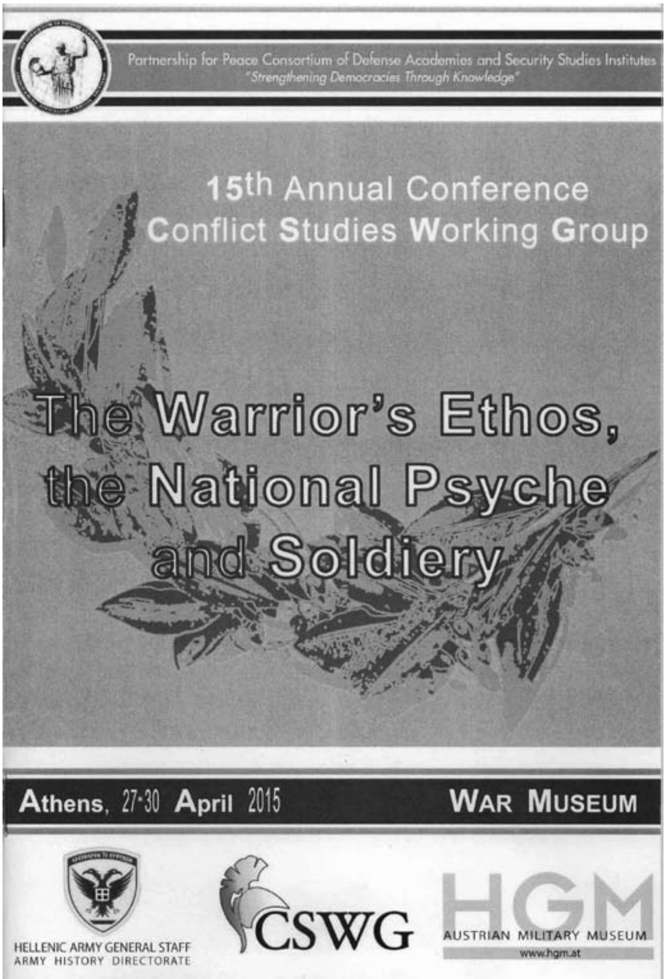

15th Annual Conference Conflict Studies Working Group

menea, s-au făcut referiri la felul în care establishment-ul politic utilizează istoria militară pentru a justifica acțiuni, pentru a promova viziuni și pentru a crea o anumită stare de spirit, în interiorul societății, folosind, în acest sens, instrumente precum propaganda și manipularea. Vorbitorii au efectuat incursiuni în istoria statelor lor pentru a evidenția evenimentele ce au dus la formarea etosului și a psihicului militar național, care a fundamentat, în timp, modelarea unei culturi strategice specifice și, implicit, a unui anumit tipar de comportament pe scena internațională. S-a mai abordat și tematica genezei miturilor naționale, s-a discutat despre eroi și trădători, influența regimurilor de ocupație asupra culturii militare a fostelor națiuni ocupate și interpretarea istoriei în procesul de instruire și educație militară.

Au fost relevate, cu prioritate aspecte ale culturii militare în diferite state, rolul pe care îl are cultura, tradițiile, religia și ideologia unui stat în formarea etosului militar, precum și impactul unor evenimente importante asupra psihicului național și militar. În acest sens s-a evidențiat comunicarea unuia dintre reprezentanți Poloniei, Col. Prof. Dariusz Kozerawski, comandant-rector al Universității Naționale de Apărare din Polonia, potrivit căruia, batălia de la Wizna, din septembrie 1939, reprezintă, în mentalul colectiv, un echivalent al luptei de la Termopile – apărătorii polonezi sunt comparați cu cei 300 de spartani care s-au sacrificat pentru apărarea patriei. Acest eveniment este și subiectul mai multor manifestări ale culturii populare, destinate în special generației tinere,

CSWG Atena 1

CSWG Atena

rință au subliniat importața istoriei militare pentru educația civică și pentru educarea și formarea personalului militar, subliniind că istoria militară modelează mentalitatea unei națiuni, menține și consolidează identitatea națională. Toate comunicările s-au bucurat de o deosebită atenție, dovadă fiind dezbaterile care au avut loc atât în cadrul organizat, cât și în afara acestuia. Comunicările prezentate în cadrul conferinței vor fi publicate sub egida Consorțiului PfP în perioada următoare.

Reuniunea anuală a CSWG de la Atena a reprezentat un important cadru de discuții privind problematica culturii militare și a relațiilor dintre mediul militar și cel civil. S-a subliniat relevanța experiențelor istorice și a lecțiilor învățate, și impactul lor asupra conduitei militare și a politicii de apărare. Partciparea la această conferință a contribuit la sporirea vizibilității activităților cercetătorilor români, precum și la dezvoltarea colaborării dintre Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și instituțiile de cercetare re-

DANIELA ȘIȘCANU *

* Cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.